

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Historie

Diplomová práce

**Kreditní politika Maxmiliána II. (1564 – 1576) se
zvláštním zřetelem k Čechám**

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

**KREDITNÍ POLITIKA MAXMILIÁNA II. (1564 – 1576) SE
ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM K ČECHÁM**

(diplomová práce)

Vypracoval: Jiří Chmelař

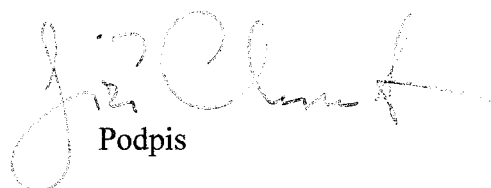
Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Praha 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 1. srpna 2007.

Podpis

OBSAH

1. Úvod.....	2
2. Hodnocení pramenů a literatury	6
3. Hospodářství a finanční politika raněnovověkého království ..	14
3.1. Vývoj před zřízením české komory	14
3.2. První instrukce a stav království	18
3.3. Instrukce roku 1530 a stav do r. 1547	21
3.4. Komora a království mezi lety 1548 až 1564	27
3.5. Komora a stav království v období 1564 až 1576.....	28
3.6. Dvorská komora.....	46
3.7. Půjčka jako fenomén	53
3.8. Mincovní systémy 2. poloviny 16. století	58
4. Turecké tažení do Evropy „ <i>přední val a štít křesťanstva</i> “	63
4.1. Historie osmanského nebezpečí	63
4.2. Zajištění tzv. vojenské hranice.....	66
4.3. Průběh tažení 1566	67
4.4. Tažení a české země.....	70
5. Eliška z Landštejna na Tuchorazi a Magdalena Kropáčová z Brodějovic jako příklad raněnovověkých věřitelek.....	95
6. Závěr	115
7. Přílohy	119
8. Zkratky	122
9. Použité prameny a literatura	123
10. The Summary	132

1. Úvod

Zde předložená práce navazuje na moji dřívější studii Maxmiliánova kreditní politika v letech 1574 a 1575 vypracovanou v rámci semináře Vybrané problémy studia raného novověku prof. PhDr. Jaroslava Čechury, DrSc., v roce 2005. Prof. Čechura se stal také vedoucím tohoto jejího pokračování. Za jeho obětavou pomoc se všemi problémy, nesrovnalostmi, kritickou redakci textu i přátelské konzultace mu náleží můj vřelý dík. Dále bych rád poděkoval PhDr. Ivaně Ebelové, CSc., PhDr. Janu Županičovi, Ph.D., za velmi nápomocné konzultace a Mgr. Jiřímu Hrbkovi, jenž mě upozornil na důležitou literaturu, která se váže ke zpracovávané látce. V neposlední řadě patří můj obzvláštní dík PhDr. Eduardovi Šimkovi, CSc., jenž tuto práci oponoval.

Téma kreditní politiky nejvyšších představitelů raněnovověkého státu stojí dnes bohužel v české historické vědě na okraji jejího zájmu. Poslední velkou prací, jež se komplexně věnovala úvěrové politice českých panovníků v 16. století byla studie Miloslava Volfa, Královský důchod a úvěr v XVI. století.¹ V současnosti pozorujeme spíše odklon od panovnických dějin k dějinám šlechty.² Moje studie je tak spíše hledá metodologické zázemí i odkazovou rovinu v příspěvcích okruhu historiků okolo vídeňské univerzity, zvláště Privatdoz. Mag. Dr. phil. Peter Rauscher, ao. Univ. Prof. Mag. Dr. Friedrich Edelmayer a Prof. Dr. Maximilian Lanzinner. V tomto prostředí vznikl na rozdíl od české historiografie projekt v období let 1999 až 2002, který se zabýval císařskými financemi prvních Habsburků. Nicméně nesmíme zapomenout, že do výsledného sborníku *Finanzen und Herrschaft*³ přispěli PhDr. Bronislav Chocholáč, Dr., Mgr. Tomáš Sterneck, Ph.D., a prof. Petr Vorel, CSc. Proto jsem byl velmi rád, že jsem mohl svůj domácí výzkum konfrontovat s jejich výsledky a osobně prozkoumat bohatou pramennou základnu uloženou ve vídeňských archívech, neboť jsem byl v období říjen až listopad 2006 na stipendijním pobytu ve Vídni v rámci studijního programu Aktion

---

¹ Miloslav Volf, *Královský důchod a úvěr v XVI. století*, in: ČČH, roč. 48-49, 1947 – 1948, s. 110 – 171.

² Za všechny díla Petra Vorla a Václava Bůžka.

³ Friedrich EDELMAYER, Maximilian LANZINNER, Peter RAUSCHER (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*, Wien 2003.

s projektem Kreditní politika Maxmiliána II. (1564 – 1576) v zemích Koruny české.⁴ Školitelem se mi pro toto období stal ao. Univ. Prof. Mag. Dr. Martin Scheutz, jemuž patří můj upřímný dík. Stejně tak bych rád poděkoval touto cestou dalším, s nimiž jsem měl tu příležitost pohovořit o problémech mé práce, a to ao. Univ. Prof. Dr. E. Landsteinerovi, F. Edelmayerovi a P. Rauscherovi, s kterým jsem zůstal v kontaktu i po ukončení stipendijního pobytu.

V následujících řádcích bych rád blíže představil jednotlivé části mé studie. V úseku o hodnocení pramenů a literatury nechci vzbudit dojem pokusu vytvořit jakousi výběrovou bibliografii Maxmiliána II. a celé doby. Snažím se pouze ukázat upřednostňovaná témata a jisté podcenění epochy jeho vlády, jež často slouží jako výplň mezi čtenářsky vytiženějšími tématy. Podobně nechci rozebírat veškerou literaturu, kterou ve své studii potřebuji, naopak jsem se snažil vybírat typické zástupce pro dané okruhy bádání. Často odkazuji na jiné práce, které mohou svojí komplexností sloužit jako zdroj dalšího bibliografického přehledu. Pokud si tedy odmyslíme protokolárně povinné části jakékoli historiografické práce, jimiž jsou sám úvod, hodnocení pramenů, literatury i závěr, dostaneme se k první části s názvem Hospodářská a finanční politika.

Zdá se mi, že v moderní historiografii chybí chápání důležitosti kreditní politiky, resp. celé hospodářské a finanční politiky. Pouze držba peněz umožňovala suverénovi velkorysou reprezentaci, zahraniční i domácí politiku, možnost ochrany, či naopak rozšíření vlastního panství. Pokud nepřisuzujeme tomuto tématu opodstatněnost, která mu po právu náleží, ztrácíme základy všech politických, kulturních, ale i sociálních jevů. Vždyť peníze bývaly v minulosti stejně jako dnes hybatelem věcí. Proto jsem věnoval první část tomuto námětu. Usiloval jsem zvláště o celkový přehled hospodářské a finanční politiky v souvislosti s kreditními operacemi. Zkoumané období jsem jen poněkud rozšířil, tj. od počátku 16. století do roku 1576, neboť Maxmiliánova úvěrová politika je zajisté dědicem zmíněné doby. Nesmíme zapomenout na fakt, že kreditní záležitosti jsou pouze součástí finančních a hospodářských snah panovníka. Poté můžeme konstatovat, že právě nedostatky v regulérních příjmech inicializovaly úvěrové podniky. Jejich dalším důvodem byla momentální potřeba většího obnosu peněz, tudíž jsem se pokoušel na následujících řádcích o exkurz do pravidelných příjmů, se zvláštním zřetelem k problémům

---

⁴ Die Kreditpolitik Maximilian II. (1564 – 1576) in den Ländern der Böhmischen Krone.

domovní daně a třicátého, z jehož výnosu měly být dluhy spláceny. Ukázky berních nedoplatků přímo souvisejí se zvýšeným zájmem Maxmiliána II. o půjčky poddaných. Aby byl zajištěn pořádek v těchto záležitostech, byly zřízeny úřady, jež měly na starost finanční a hospodářskou politiku, včetně námi zkoumaných úvěrových záležitostí. Bohužel nejde v tomto případě ignorovat minulý vývoj, tudíž bylo zapotřebí se zmínit o počátcích finanční správy do zřízení české komory v březnu 1527. Podstatným se stal rozbor komorních instrukcí z let 1527, 1530, 1548 a 1571, na jejichž příkladech si ukážeme vývoj královské správy i postup v kreditních operacích.

Ve stejném oddílu je zapojena i podkapitola o půjčkách jako fenoménu doby. Křesťanství se od prvopočátků stavělo k úvěru zcela odmítavě, jak doloží úryvky z kralické Bible. Ve stejném duchu k této oblasti přistupoval i středověk. V našem prostoru znamenala velký zlom ideologie husitského hnutí, která přijala ostrý postoj proti lichvě. Změny tak pozorujeme až ke konci 15. století a počátku století následujícího. Je to díky utichujícím traktátům proti lichvě i uzákonění 10% úrokové míry ve Vladislavském zřízení zemském roku 1500 a novelizací v následujících zemských zřízeních 16. století. Tuto část se taktéž pokusím doplnit zjednodušeným popisem průběhu půjčky se všemi možnými peripetemiemi.

Jestliže píšeme o kreditní politice, brzy narazíme na existenci množství různých druhů mincí a měn, jež se vyskytují v námi zkoumaných pramenech. Problémem je i samo chápání mincí, jež je v tomto období vlastně trojí. Usiluji nejdůležitější z nich popsat v části o mincovních systémech druhé poloviny 16. století. Musí být proveden rozbor, s jakými druhy mincí se setkáváme, které byly odesílány spolu s berní do dvorské komory ve Vídni. Nejdůležitějším úkolem je zjištění vzájemných přepočtů mezi nejběžněji se vyskytujícími se početními a platebními jednotkami, protože pouze tak může čtenář srovnávat částky, jež se v práci vyskytují. Pokusím se taktéž zjistit jakékoli příznaky procesu tzv. cenové revoluce, jež by se odrážela v pramenech Maxmiliánovy doby.

Dál jsem se rozhodl k výběru několika témat, jež by na konkrétních příkladech specifikovaly Maxmiliánovu kreditní politiku. Prvním bylo turecké tažení roku 1566 a s ním související všeobecná půjčka mezi pány, rytíři, městy i duchovními. Pro zasazení tohoto tažení do struktury osmansko-habsburského konfliktu bylo zapotřebí stručně popsat celý zápas Vysoké Porty o hegemonii nad jihovýchodní, resp. střední Evropou. Tato část se ukazuje jako velmi vhodná pro

celkový přehled nákladů, které habsburská monarchie potřebovala na zajištění tzv. vojenské hranice v Uhrách. Studie zde má za cíl doložit neochotu českých stavů k osobním obětem ať ve smyslu vojenském, neboť se tažení účastnila převážná část stavovské obce, nebo finančním, kdy sabotovala výběr vyšších daní i všeobecnou půjčku.

K poslední části práce jsem si vybral příklad dvou věřitelů, resp. věřitelek. Ačkoli by se zdálo, že se jedná o trochu netypické téma, přesto doložím v sumáři nově vytvořených dluhů z 31. října 1576 mezi sto pěti věřiteli 13% žen s nesplacenými částkami v celkové hodnotě 68.172 kop 32 gr. 4 p. míš.⁵ Chtěl bych tak navázat na nynější badatelský zájem o výzkum žen v raném novověku, jemuž se věnují hlavně Milena Lenderová a okrajově Jaroslav Čechura. Proto je nutné prostudovat i právní postavení žen dané doby. Zpracováváním těchto osudů se nám otvírají peripetie dvou konkrétních věřitelů, jejich problémy, jež vycházely z úvěrování králi. Navíc v případě Elišky Svitákové z Landštejna na Tuchorazi lze doložit vzájemné propojení s politickými elitami doby, včetně kontaktů s arcivévodou Ferdinandem Tyrolským.

---

⁵ NA, ČDKM IV., sign. Čechy 9, kart. 32.

2. Hodnocení pramenů a literatury

Při studiu kreditní politiky Maxmiliána II. (1564 – 1576) v Čechách jsem zpracovával především fondy, které jsou uloženy v I. oddělení Národního archivu. Konkrétně to byly fondy Staré manipulace⁶ a České dvorské komory⁷. Ve fondu Staré manipulace se jednalo obzvláště o pozůstatky rentmistrovské agendy včetně většiny záležitostí, jež se týkaly kreditní politiky krále. Tyto archiválie jsou řazeny buď podle jednotlivých let, nebo jmen věřitelů, resp. rukojmích. Jsou v nich uchovány jak koncepty listů české komory komoře dvorské, zemským úřadů, rukojmím a věřitelům, tak došlá korespondence. Bohužel zřídka kdy obsahovaly soupisy dluhů za určité období. Světlou výjimkou jsou pouze dva sumáře dluhů pro rok 1574⁸ a jeden pro rok následující⁹. V jiné části nalezneme záznamy o finančních záležitostech království¹⁰, či několik instrukcí české komoře a účtárně¹¹. Častější výskyt sumářů, včetně zápisů milostí a berních nedoplatků, od nichž byla odvíjena platební neschopnost císaře, nalezneme ve fondu České dvorské komory.¹² Tento fond obsahoval taktéž komplexní informace k hospodářství a finančnictví raněnovověkého státu. Kreditní politice se věnoval spíše jen okrajově. Úvěrové záležitosti se týkaly především velkých dlužních částek vůči cizincům, augsburským obchodním domům, suverénům v Říši. Fond je taktéž rozřazen chronologicky i tématicky. Časové dělení podle měsíců respektuje původní formu, v níž byl každý měsíc rozdělen na koncepty a čistopisy vzniklé v úřadu a listy, jež do komory téhož měsíce přišly. Výzkum obsahově členěných záležitostí přinesl zajímavý objev dosud neznámé instrukce z ledna 1571, v ní pak náznakově doloženou instrukci ještě o devět let starší, a tím zlepšení porozumění procesům, ke kterým se vázala kreditní politika Maxmiliána II.¹³ Díky výzkumu dílčích témat jsem využil i jiných částí fondu, stejně tak jako archiválií úřadu desek zemských, atd..

⁶ NA, SM, inv. č. 689, sign. D 1/1, kart. 526 – 538; Tamtéž, inv. č. 690 – 711, sign. D 1/A – Z,Ž, kart. 570 – 585.

⁷ NA, ČDKM I., červenec 1564 – říjen 1576, kart. 58 – 143; Tamtéž, ČDKM IV., sign. Čechy 7 – 10/4, kart. 28 – 36; Tamtéž, sign. L – Lov, kart. 131, kn. Lovčice.

⁸ NA, SM, kart. 534.

⁹ NA, SM, kart. 535.

¹⁰ NA, SM, inv. č. 961, sign. F 44/1, kart. 755.

¹¹ NA, SM, inv. č. 1519, sign. J 18/7, kart. 958.

¹² Především NA, ČDKM IV., kart. 32.

¹³ NA, ČDKM IV., Čechy 7/3, kart. 28.

Práce však nezůstala omezena pouze na Národní archiv. Během svého dvouměsíčního studijního pobytu v Rakouské republice jsem využil bohatý fond Finančního archivu a archivu Dvorské komory¹⁴, který jako dědic stejnojmenného úřadu, nadřízeného české komory, opatruje množství materiálů týkajících se finančních a hospodářských záležitostí zemí Koruny české včetně dluhů. Relevantní pro mě byly především dva fondy, a to Knihy habsburské Dvorské pokladny¹⁵ a Pamětní knihy¹⁶, reprezentované především tzv. Českou řadou. Řada Knih habsburské Dvorské pokladny je dělena chronologicky. Pro mezidobí 1564 až 1576 se zachovalo do současnosti třináct svazků. Ačkoli by se zdálo, že je řada kompletní, bohužel chybí rok 1569.¹⁷ Tento stav byl způsoben rozdělením záznamů z roku 1564 do dvou spisů. Objemné foliované knihy zpracovávají především roční příjmy a výdaje podunajské monarchie ze všech jejích částí. Nicméně je zde vážný problém relevantnosti údajů, nejenom kvůli existenci dvorské válečné rady, jejíž dokumenty se prakticky pro 16. století nedochovaly.¹⁸ Pokusil jsme se alespoň doložit na jejich základě finanční hospodaření státu i jednotlivé příspěvky z českých zemí. Přesto Knihy habsburské Dvorské poklady na svoje hlubší zpracování teprve čekají. Naproti tomu Pamětní knihy s tzv. Českou řadou poskytují dokumenty jiného rázu. V pěti chronologicky řazených knihách, dále vnitřně členěných dle měsíců,¹⁹ jsou na foliovaných listech zaznamenány finanční záležitosti, které se týkaly zemí Koruny české. Hlavně se jednalo o poukázané částky, jako milosti a zapsané dluhy, poté stížnosti věřitelů nebo rukojmích, zprávy o vizitacích v české komoře, atd.. Zvláštností tohoto fondu je, že chybějící svazky pro léta 1571 a 1572 nalezneme v tzv. Rakouské řadě Pamětních knih.²⁰

Pokud již obrátíme zájem k literatuře, zjistíme, že ve výzkumu 16. století bývá bohužel často epocha vlády Maxmiliána II. (1564 – 1576) marginalizována. V československém, resp. českém prostředí jednoznačně dominuje zájem o Rudolfa

---

¹⁴ Finanz- und Hofkammerarchiv.

¹⁵ Hofzählamtsbücher (HZAB). Pro bližší seznámení lze využít práce, viz Jaroslav PÁNEK, Knihy habsburské Dvorské pokladny (Hofzählamtsbücher) jako pramen k dějinám předbělohorského českého státu, in: L. Soukup (ed.), Pocta prof. JUDr. Karlu Malému DrSc. k 65. narozeninám, Praha 1995, s. 173 – 181, Christian SAPPER, Die Zählamtsbücher im Hofkammerarchiv (1542 – 1825), in: MÖStA, roč. 35, 1982, s. 404 – 454.

¹⁶ Gedenkbücher (GB). Viz Friedrich WALTER, Die sogenannten Gedenkbücher des Wiener Hofkammerarchives, in: AZ, 1934, s. 137 – 158.

¹⁷ SA, FHKA, HZAB, č. 18 – 30.

¹⁸ K tomu blíže Peter RAUSCHER, Die Finanzierung des Kaiserhofes in den zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, in: Frühneuzeit-Info, roč. 12, 2001, sešit 2., s. 49 – 64.

¹⁹ SA, FHKA, GB, č. 311 – 315.

²⁰ SA, FHKA, GB, č. 115 a 119.

II. a jeho dobu, jehož poslední vlna souvisela s výstavou Rudolf II. a Praha z roku 1997.²¹ Zřejmými důvody jsou přestěhování panovnického dvora do Prahy a fakt přelomovosti doby jeho vlády. V evropském, resp. středoevropském měřítku je věnována určitá pozornost i Maxmiliánovu otci, Ferdinandovi I., což je zásluhou především rakouské historiografie, jež sama sebe chápe jako ústředního dědice podunajské monarchie. V nedávné době navíc můžeme vidět snahu o mezinárodní spolupráci mezi historiky zemí, jež v minulosti tvořily součást habsburského panství. Historiografie posledních let se tak dostává k tématům, kupř. významu šlechtických politických elit ve vztahu k prvním Habsburkům. Tento trend v našem prostředí zastupuje především jihočeská historická škola okolo Václava Bůžka.²² Nicméně byla by osudová chyba ignorovat přehledové práce, které se věnují 16. století²³ Celkově však existují bohužel pouze dvě velké monografie o osobě Maxmiliána II. z pera Viktora Bibla a Pauly S. Fichter, mezi nimiž je dvaasedmdesátiletý odstup.²⁴ Obě práce představují také celkem ucelený přehled bibliografie k epoše Maxmiliánovy vlády. Ještě musíme zmínit jeden sborník o kultuře a politice doby²⁵ i několik studií věnující se alespoň jednomu aspektu císařova života.²⁶ Jako českého

²¹ Za všechny práce často vydávané monografie Josefa JANÁČKA, *Rudolf II. a jeho doba*, 3. vydání, Paseka, Praha, Litomyšl 2003; TYŽ, *Pád Rudolfa II.*, 3. vydání, Brána, Praha 2003.

²² Pro přehled další možné literatury naposledy Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, kapitola *Šlechta na dvorech Habsburků v raném novověku a historiografie na prahu 21. století*, *Monographia historica*, 6. sv., České Budějovice 2006, s. 5 – 37. Dále Václav BŮŽEK, Katrin KELLER, Eva KOWALSKÁ, Géza PÁLFFY, *Společnost zemí habsburské monarchie 1526 – 1740 v české maďarské, rakouské a slovenské historické vědě posledního desetiletí*, in. ČČH, roč. 104, 2006, s. 485 – 526.

²³ Dílčí pozornost 16. století byla věnována v pracích Oldřicha ŘÍHY a kol., *Přehled dějin Československa 1/1, Do roku 1526*, Academia, Praha 1980; Josefa PETRÁNĚ, *Dějiny Československa, I. díl, Do roku 1648*, SPN, Praha 1990. Dále to jsou Robert J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie*, Argo, Praha 2003; a nejnověji Thomas WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte 1522 – 1699, Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg in kofessionellen Zeitalter, I. – II. díl, Ueberreuter, Wien 2003*. Na tuto práci bych obzvláště rád upozornil, protože obsahuje vyčerpávající bibliografii. Z českých prací se 16. století věnoval J. JANÁČEK, *Doba předbřlohorská. 1526 – 1547*, *Knihy I., I. – II. díl*, Academia, Praha 1971, 1984; na nějž navázal J. PÁNEK, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547 – 1577. K politické krizi feudální třídy v předbřlohorském českém státě*, Academia, Praha 1982; nejnověji se tak stalo monografií Petra VORLA, *Velké dějiny zemí Koruny české, VII. díl, 1526 – 1618*, Paseka, Praha Litomyšl 2005.

²⁴ Viktor BIBL, *Maximilian II. Der rätselhafte Kaiser*, Avalun, Dresden 1929; Paula Sutter FICHTER, *Emperor Maximilian II.*, Yale University, New Heaven London 2001.

²⁵ Friedrich EDELMAYER, Alfred KOHLER (Hgg.), *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, *Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit*, 19. díl, Verlag für Geschichte und Politik, München, Oldenbourg, Wien 1992.

²⁶ Např. Robert HOLTZMANN, *Kaiser Maximilian II. bis zu seiner Thronbesteigung 1527 – 1564*, Schwetschke, Berlin 1903; Friedrich EDELMAYER, Leopold KAMMERHOFER, Martin C. MANDLMAYR, Walter PRENNER, Karl G. VOCELKA (Hgg.), *Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack*, ediert nach CVP 7890, FRA, 1. Abteilung, 13. Band, Verlag der

panovníka jej nejlépe konfrontoval s poměry v království Jaroslav Pánek.²⁷ Trend upřednostňování Ferdinanda I., resp. Rudolfa II. byl a zatím stále je způsoben nezpochybnitelným významem otce, jako tvůrce podunajské monarchie, který upevnil její formy, čelil tvrdému nátlaku ze strany Vysoké Porty i zápasům ze strany konfesionalizující se Říše, a syna, z jehož epochy kontinuálně vyrůstá krize, která našla svoji realizaci v konfliktu třicetileté války. Maxmilián II. se tak dostává do stínu svých slavnějších příbuzných.²⁸

To znamená, že bližšího zpracování se dostalo pouze několika tématům, které s ním souvisejí. Jednalo se např. o velmi diskutované téma konfesijního citění budoucího císaře, jež mu komplikovalo vztah s otcem i přístup k císařské koruně, a celoživotnímu přístupu k víře, která bývá někdy nazývána jako tzv. třetí cesta,²⁹ nalézající v československé historiografii ohlas v souvislosti s tématem české konfese. Jiným výrazně diskutovaným předmětem se stala propaganda a politická orientace císaře,³⁰ v níž je spatřován odklon od postojů Ferdinanda I., který se snažil o co největší omezení suverénů. Dalším je komplikovaný vztah k příbuzným, hlavně k bratranci, španělskému králi Filipovi II.³¹ Do centra badatelského zájmu se dostal taktéž Maxmiliánův pokus o získání polského trůnu pro habsburskou dynastii, který se uprázdnil vymřením posledního jagellonského krále Zikmunda II. roku 1572, jako součást epochy trojího interregna.³² V neposlední řadě vznikly studie zabývající se přínosem podunajské monarchie v boji proti tzv. tureckému nebezpečí. S dobou

---

österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1990; M. A. BECKER, *Die letzten Tage und der Tod Maximilians II.*, Wien 1877.

²⁷ J. PÁNEK, *Stavovská opozice*; TÝŽ, *Maximilian II. als König von Böhmen*, in: F. Edelmayr, A. Kohler (Hgg.), *Kaiser Maximilian II.*, s. 55 – 69.

²⁸ Důležitým aspektem je i samotná délka vlády Ferdinanda I. a Rudolfa II., která trvala třicet osm, resp. třicet pět let.

²⁹ Za všechny V. BIBL, *Zur Frage der religiösen Haltung Kaiser Maximilians II.*, Wien 1917; Friedrich HEER, *Die dritte Kraft. Der Europäische Humanismus zwischen den Fronten des konfessionellen Zeitalter*, Fischer, Frankfurt 1959.

³⁰ Z mnohých např. Margit ALTFAHRT, *Die politische Propaganda für Maximilian II.*, 2 části, in: *MÖStA*, roč. 88, 89, 1980, 1981, s. 283 – 312, 53 – 92; Albrecht P. LUTTENBERG, *Kurfürsten, Kaiser und Reich. Politische Führung und Freidenssicherung unter Ferdinand I. und Maximilian II.*, Veröffentlichung des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Abteilung Universalgeschichte 149, Philipp von Zabern, Mainz 1994.

³¹ Ke vztahu s Filipem II. se vyjádřil naposledy komplexně vyjádřil F. EDELMAYER, *Die Beziehungen zwischen Maximilian II. und Philipp II.*, Diplomarbeit aus Geschichte an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1982; TÝŽ, *Maximilians II. und Philipp II. und Reichsitalien. Die Auseinandersetzungen um das Reichslehen Fianale in Ligurien*, Wiesbaden 1988.

³² Kupř. Almut BUES, *Die habsburgische Kandidatur für den polnischen Tron während des ersten Interregnums in Polen 1572 – 1573*, Dissertationen der Universität Wien, Wien 1984; Christoph AUGUSTYNOWICZ, *Die Kandidaten und Interessen des Hauses Habsburg in Polen-Litauen während des zweiten Interregnums 1574 – 1576*, Dissertation der Universität Wien, Wien 2001. Z česky psané literatury za všechny Josef MACŮREK, *Čechové a Poláci v druhé polovině XVI. století. 1573 – 1589*, Praha 1948.

vlády Maxmiliána II. je obzvláště spojována válka v mezidobí 1564 – 1568, včetně neúspěšného císařova tažení a ztráty pevnosti Sziget.³³

Pro naši práci je však nejdůležitější výzkum oblasti hospodářské a finanční politiky, včetně kreditní. Tento okruh badatelských otázek je spojen s opodstatněnou představou provázanosti finančních, resp. hospodářských záležitostí se všemi projevy politického i soukromého života.³⁴ Navíc v posledních deseti letech zažívá novou vlnu zájmu ze strany historiků. Přesněji řečeno tato obliba souvisí s výzkumem císařských financí Ferdinanda I. a Maxmiliána II., který iniciovala vídeňská univerzita ve spolupráci s českými a maďarskými kolegy v letech 1999 až 2002, přičemž lze od sebe těžko oddělit vládu otce a syna i přes specifické jevy v hospodářské a finanční oblasti.³⁵ V našem prostředí je situace o poznání složitější. Výzkum finančních a hospodářských otázek je v prvopočátcích spojen se jménem Antona Gindelyho, jehož více jak sto let stará práce je stále základním kamenem zmiňované oblasti, včetně kreditní politiky.³⁶ Pokud odhlédneme od dílčích témat zastupovaných např. Antonínem Rezkem³⁷, nalezneme další práce až v období první republiky a později.

---

³³ Ze starší literatury kupř. Eduard WERTHEIMER, *Zur Geschichte des Türkenkrieges Maximilians II. 1565 und 1566*, Wien 1875; H. CYRIL, *Der Beitrag der böhmischen Länder und Feldzug 1566*, in: R. Lajos (ed.), *Szigetvári Emlékkönyv, Szigetvár 1566. Évi Ostromának 400. Évfordulója*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1966, s. 269 – 284; Andjelko Mijatović, *Obrana Sigeta. O 420. Obljetnici (1566. – 1986.)*, Zbornik Kačić, Split 1987; V souvislosti s finanční náročností kupř. Géza PÁLFFY, *Der Preis für die Verteidigung der Habsburgermonarchie. Die Kosten der Türkenabwehr in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft*, s. 20 – 44.

³⁴ Obecně viz Werner BUCHHOLZ, *Geschichte der öffentlichen Finanzen in Europa in Spätmittelalter und Neuzeit. Darstellung – Analyse – Bibliographie*, Akademie, Berlin 1996; Michael STOLLEIS, *Pecunia nervus rerum. Zur Staatsfinanzierung in der frühen Neuzeit*, Vittorio Klosterman, Frankfurt am Main 1983.

³⁵ Výsledkem výzkumu je sborník Friedrich EDELMAYER, Maximilian LANZINNER, Peter RAUSCHER (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft*, viz pozn. 3. Dále sem patří dílčí studie, viz P. RAUSCHER, *Die Finanzierung des Kaiserhofes in den zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, in: *Frühneuzeit-Info*, roč. 12, 2001, sešit 2., s. 49 – 64; TÝŽ, *Zwischen Ständen und Gläubigen. Die kaiserlichen Finanzen unter Ferdinand I. und Maximilian II. (1556 – 1576)*, Veröffentlichungen des Institut für Österreichische Geschichtsforschung, 41. sv., Oldenbourg, Wien München 2004, TÝŽ, *Quellen der obersten landesfürstlichen Finanzverwaltung in den habsburgischen Ländern (16. Jahrhundert)*, in: J. Pauser, M. Scheutz, T. Winkelbauer (Hgg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Oldenbourg, Wien München 2004, s. 144 – 152.

³⁶ Anton GINDELY, *Geschichte der böhmischen Finanzen von 1526 bis 1618*, Dotisk, Wien 1971.

³⁷ Dílčí zmínky o výši dluhů po vymření Jagellonců na českém trůně viz Antonín REZEK, *Zvolení Ferdinanda za krále českého*, in: ČČM, roč. 50, 1886, str. 494 – 524, 605 – 631; Finanční a hospodářské důsledky porážky prvního stavovského povstání zpracoval, viz TÝŽ, *Statky skonfiskované r. 1547 a jejich rozprodávání*, in: PA X., XII., roč. 1874 – 1877, 1882 – 1884, s. 451 – 482, 163 – 172.

Okruh daňových záležitostí a tím celé finanční politiky otevřel svou monografií Otto Placht³⁸, na kterého dále navázal se svými pracemi Miloslav Volf.³⁹ Jako základ poznání berního zatížení sloužily torzovitě dochované berní rejstříky. Bohužel pro celé období Maxmiliánovy vlády máme zachovaný pouze jediný, který vznikl roku 1567 za účelem srovnání výnosnosti nové domovní berně. Jeho edici pořídil Josef Kollmann, kterou doplnil odborným výkladem o těžkostech vybírání nově zavedené daně.⁴⁰ Stejně tak začali čeští historikové projevovat zájem o správní zázemí hospodářských, resp. finančních záležitostí. Zde je nutno zmínit záslužnou práci V. Pešáka o úřadu české komory, včetně edic instrukcí z let 1527, 1530 a 1548.⁴¹ Bohužel jeho záměr dovést práci do konce 16. století nedošel naplnění. Později na něj navázala kupř. Ludmila Kubátová.⁴² Podstatným příspěvkem k tématu byl popis poměrů na komorních panstvích za vlády Maxmiliána II. opět z pera Václava Pešáka⁴³, neboť ty často sloužily jako zdroje pro splácení velkých dlužných částek zvláště u augšpurských bankovních rodů. Právě jejich podíl na kreditní politice Maxmiliána II. na území zemí Koruny české zůstává stále nezodpovězenou otázkou, ačkoli zde můžeme bezpečně doložit činnost kupř. Fuggerů⁴⁴, Pallerů, či Weisů. Jako jediný se k tématu v české historiografii vyjádřil Josef Janáček pro dobu Ferdinandovy vlády a částečně V. Pešák ve své práci o komorních panstvích.⁴⁵

³⁸ O. PLACHT, *České daně. 1517 – 1652*, Praha 1924.

³⁹ M. VOLF, *Nástin správy české berně v době předbělohorské*, SČ XI., 2/1, Praha 1941; TÝŽ, *Královský důchod a úvěr v XVI. století*, in: ČČH, roč. 48-49, 1947 – 1948, s. 110 – 171.

⁴⁰ Josef KOLLMANN, *Berní rejstříky a berně 1567*, in: SAP, roč. 13, 1963, s. 169 – 246.

⁴¹ V. PEŠÁK, *Dějiny královské české komory od roku 1527, část I., Začátky organizace České komory za Ferdinanda I.*, sv. III., SAMV, Praha 1930, TÝŽ, *Studie k dějinám královské české komory*, in: SAMV, sv. VI., Praha 1933, s. 65 – 178. O centrální správě viz Thomas FELLNER, *Heinrich KRETSCHMAYR, Die österreichische Zentralverwaltung, I. díl, von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749)*, Wien 1907; Ernst C. HELBLING, *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte*, Springer, Wien 1956.

⁴² Ludmila KUBÁTOVÁ, *K otázkám ústřední a české zemské finanční správy v 16. až 19. století*, in: SAP, roč. 25, 1975, s. 95 – 142. K otázkám finanční správy shrnující přehled literatury viz Zdeňka Hledíková, Jan Janák, Jan Dobeš, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu do současnosti*, NLN, Praha 2005, s. 116.

⁴³ V. PEŠÁK, *Hospodářství a správa komorních panství v Čechách za Maximiliána II.*, in: ČDV, roč. 16, 1929, s. 50 – 58, 116 – 134, 195 – 216, 279 – 296. Za ostatní pak speciálně ke středním Čechám viz Eduard MAUR, *Vznik a územní proměny majetkového komplexu českých panovníků ve středních Čechách v 16. a 17. století*, in: SSH, roč. 11, 1976, s. 53 – 63.

⁴⁴ K tématu rodiny Fuggerů existuje velké množství literatury, za všechny Richard EHRENBERG, *Das Zeitalter der Fugger. Geldkapital und Kreditverkehr im 16. Jahrhundert*, I. a II. díl, Georg Olms, Hildesheim Zürich New York 1990. Za ostatní rody např. Joachim RIEBARTSCH, *Augsburger Handelsgesellschaften des 15. und 16. Jahrhunderts. Eine vergleichende Darstellung ihres Eigenkapitals und ihrer Verfassung*, Köln 1987.

⁴⁵ J. Janáček, *Die Fugger und Joachimstal*, *Historica* 6, 1963, s. 109-144. Studie V. PEŠÁKA viz pozn. 40.

Důležitým tématem se ukázala sama existence a projev půjčky v raněnovověké společnosti. S tím souvisela otázka změny myšlení, potlačení odmítavého postoje.⁴⁶ Zásadní studii o tomto tématu publikoval Valentin Urfus.⁴⁷ Okrajově se tématu věnoval Josef Macek ve své monografii o jagellonském věku.⁴⁸ Další byly dílčí studie o jednotlivých odpůrcích kreditní politiky Václavu Korandovi a Mikuláši Konáči z Hodiškova.⁴⁹ Postupem času docházelo k zakotvení výše úroků do zemských zákonů, jak dnes dokládá redakce Vladislavského zřízení a zemských zřízení 16. století.⁵⁰ Zájem o úlohu šlechty v této oblasti projevil ve svých pracích Petr Vorel a Václav Bůžek.⁵¹ Stejně tak se moje studie zajímá o možný projev cenové revoluce v období vlády Maxmiliána II. Za všechny bych tu zmínil příspěvky členů pracovní skupiny pro dějiny cen a mezd, které jsou publikovány v 6. svazku Zápisků katedry čs. dějin a archivního studia i články Josefa Petráně, Antonína Kostlána.⁵² Poslední část tématu hospodářství a finanční politiky je věnována přehledu mincovních systémů v druhé polovině 16. století. Tudíž se zde dostala ke slovu numismatika, reprezentovaná zvláště Petrem Vorlem, Lubomírem Nemeškalem a Eduardem Šimkem.⁵³

Další část práce se týká výdajů spojených převážně s vojenskou výpravou roku 1566.⁵⁴ Toto tažení je významné také všeobecnou půjčkou, kterou se panovník

⁴⁶ O něm nejvíce Jacques Le GOFF, *Peníze a život. Ekonomika a zbožnost ve středověku*, Argo 2005.

⁴⁷ Valentin URFUS, *Právo, úvěr a lichva v minulosti. Uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*, Universita J. E. Purkyně, Brno 1975.

⁴⁸ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526)*, I. díl, *Hospodářská základna a královská moc*, Academia, Praha 1992.

⁴⁹ Amedeo MOLNÁR a kol., *Administrátor Václav Koranda o lichvě*, in: *Acta reformationem bohemicam illustrantia. Příspěvky k dějinám utrakvismu*, Kalich, Praha 1978, s. 129 – 164; Milan KOPECKÝ, *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*, SPN, Praha 1962.

⁵⁰ František PALAČEK, *Zřízení zemské království českého*, AČ, V. díl, Praha 1862; Josef JIREČEK, *Hermenegild JIREČEK, Zřízení zemská Království českého XVI. věku*, Praha 1882.

⁵¹ P. VOREL, *Úvěr, peníze a finanční transakce české a moravské aristokracie při cestách do zahraničí v polovině 16. století*, in: *ČČH*, roč. 96, 1998, s. 754 – 778; V. Bůžek, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989, částečně *TÝŽ*, *Rytíři renesančních Čech*, Akropolis, Praha 1995.

⁵² Viz Kolokvium o dějinách cen a mezd v 16. a 17. století, *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia VI.*, Univerzita Karlova, Praha 1962; Antonín KOSTLÁN, „Cenová revoluce“ a její odraz v hospodářském vývoji Čech, in: *FHB* 11, 1987, s. 161 – 212; Josef PETRÁŇ, *K problémům tzv. „cenové revoluce“ ve střední Evropě*, in: *Numismatický sborník* 8, 1964, s. 47 – 74.

⁵³ Z mnohých prací kupř. P. VOREL, *Landesfinanzen und Währung in Böhmen. Finanz- und Münzpolitik im Spannungsfeld von Ständen und Königtum während der Regierung Ferdinands I. und Maximilians II.*, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft*, s. 186 – 214; Lubomír NEMEŠKAL, *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*, Academia 2001; Eduard ŠIMEK, *Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století*, Studie ČSAV, č. 5, Academia, Praha 1972.

⁵⁴ Pro osvětlení habsbursko-osmanského konfliktu např. Bertrand M. BUCHMANN, *Österreich und das Osmanische Reich. Eine bilaterale Geschichte*, Wien 1999. Z československé, resp. české

snažil zajistit finanční prostředky náročné výpravě. Z literatury se k tomu vyjádřila jediné Věra Picková v případě měst, ovšem v její práci jsem analyzoval několik chyb.⁵⁵ Samozřejmě jsem se chtěl věnovat i partikulárním tématům, jež by nejlépe ukázaly, jak byla v konkrétních případech prováděna kreditní politika. Zvolil jsem nestandardní přístup k látce a vybral jsem dvě věřitelky, což limitovalo i literaturu, jež se jich týkala. Především bylo zapotřebí osvětlit pozici raněnovověké ženy ve společnosti, na což jsem si nemohl vybrat povolanějšího odborníka než Milenu Lenderovou.⁵⁶ Bylo taktéž nutné osvětlit právní postavení ženy, neboť největší svobodu skýtal až vdovský stav.⁵⁷

---

historiografie je třeba jmenovat práce J. Pánka, např. J. PÁNEK, Podíl předbělohorského státu na obraně střední Evropy proti osmanské expanzi, in: ČsČH, roč. 36, 1988, s. 856 – 872, a roč. 37, 1989, s. 71 – 84.

⁵⁵ Oba jsme došli k rozdílným výsledkům výše úvěru českých měst v roce 1566. Viz Věra PICKOVÁ, Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století, in: Historie a vojenství 1963, s. 969 – 1004.

⁵⁶ Milena LENDEROVÁ, Gender history v českých zemích, in: Česko-slovenská historická ročenka, 2001, s. 139 – 147; TÁŽ a kol., Eva nejen v ráji, Žena v Čechách od středověku do 19. století, Karolinum, Praha 2002. Ze světové historiografie to byla především Margaret L. KING, Frauen in der Renaissance, C.H.Beck, München 1993; Merry E. WIESNER, Women and Gender in Early Modern Europe, Cambridge University Press 1991.

⁵⁷ Stručně Karel MALÝ a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde, Praha 1997. Speciálně se tématu týkají kupř. Jan KAPRAS, Manželské právo majetkové dle českého práva zemského, Praha 1908; Anděla KOZÁKOVÁ, Právní postavení ženy v českém právu zemském, Praha 1926.

3. Hospodářství a finanční politika raněnovověkého království

3.1. Vývoj před zřízením české komory

Dějiny postavení české komory jsou natolik obsáhlé, že by vydaly na samostatnou práci. To ale rozhodně není mým cílem. Její ustanovení 25. března 1527 bylo prvním výrazným krokem Ferdinanda I. ke zlepšení finančních poměrů koruny a pokusem o zvrácení procesu, který nastal za jagellonských králů včetně zavedení centralizačních tendencí ze své „rodné země“, rakouského arcivévodství. Za datum zrodu se počítá vydání instrukce, která jako první z mnoha stanovila pravidla úřadování rady komory královské, resp. české komory. Moderní badatelé ji označili za první byrokratický úřad tohoto druhu. Ale již hluboce předtím měli knížata a králové po ruce úřady a úředníky, kteří spravovali jejich finanční záležitosti. Proto se nejdřív zmíním o nich.

Poprvé se objevuje úředník nazývaný komorník už v první polovině 12. století. Na knížecím dvoře působil jako správce vladařových šatů, skvostů i hotových peněz. Zvláště to poslední zapříčinilo, že se stal správcem všech finančních důchodů. Hlavní součástí takovýchto příjmů byly soudní platy, což znamenalo, že se do této oblasti přesunulo těžiště jeho práce. Titul nejvyššího komorníka byl mladší, objevil se až v poslední čtvrtině téhož století. Postupem času ale docházelo k zmenšení okruhu lidí, od kterých se vybíraly pokuty do knížecí pokladny, a tím se přesunuly kompetence nejvyššího komorníka na správce celé komory. Zdůrazňovala se jeho funkce finančního úředníka u dvorského, resp. po jeho vzniku, u zemského soudu. Pro pozdější vývoj je podstatný slib Zikmunda Lucemburského z roku 1436, že nebude obsazovat instituce zemských hodnostářů, tedy včetně jeho, žádnými cizinci. To bylo dodržováno také později, jen každým panovníkem znovu obnovováno. S oživením správy po husitských bouřích byla znovuzřízena také komora. Záležitosti vedli opět mistři komory královské a jejich písaři. Další významný mezník je rok 1437. Tehdy se rozdělily zemské úřady podle stavovské příslušnosti, přičemž nejvyšší komorník připadl jakož i jiné funkce panskému stavu.

Mezi komorní záležitosti nepatřily jen otázky úvěru nebo obecně finančního rázu, ale neméně podstatnou a možná že i podstatnější záležitostí byla správa celého královského hospodářství. Velkou změnu znamenalo husitské hnutí, které rozvrátilo *dominium speciale* českých králů, což by se dalo charakterizovat jako jejich vlastnictví. Ačkoli po roce 1436 byly snahy o uvedení královských statků do doby před rok 1419, znamenala vláda Vladislava⁵⁸ a Ludvíka Jagellonského absolutní propad komorního majetku. Stavové posílení husitským a pohusitským vývojem získávali stále silnější vliv ve všech složkách královské moci, tedy včetně finančních a hospodářských záležitostí. Jako doklad mohou sloužit tzv. bratislavské úmluvy krále Vladislava z roku 1499. V nich se podařilo silně omezit dispoziční právo panovníka s komorním majetkem. Bylo mu zakázáno zbavovat se majetku království bez svolení sněmu. Roku 1508 prosadil nadto český sněm dva finanční ředitele, pána a rytíře. Měli jako zvláštní Vladislavova rada právo kontrolovat finanční záležitosti. Roku 1515 byl jejich počet zdvojnásoben, přičemž třetího jmenoval zemský sněm a čtvrtého král. První tři museli být z každého stavu. Dostali pomocný osmičlenný sbor, ale už za dva roky byl jejich počet zmenšen na šest. Svým působením přímo ovlivňovali úředníky komory, mincmistra a také podkomořího. S trochou nadsázky lze říci, že Jagellonci měli volnou ruku jen v obdarovávání svých věrných. Tato tendence byla velmi silná zvláště okolo vydání svatováclavské smlouvy roku 1517. Už stejného roku byla odsouhlasena daň majetková, z výnosu a kapitálu pro uhrazení jagellonských dluhů. Vladislav se sice pokoušel o restrukturalizaci komory, zlepšení finanční situace, proti čemuž se ale postavila hradba stavovské obce. Dluh narůstal na závratných 300.000 zlatých⁵⁹ ke konci jagellonské vlády, čímž se dostal na pořad jednání několika zemských sněmů. Stavovská společnost jako největší věřitel krále se ale snažila především ochránit svoje pohledávky než královy zájmy. Např. rozhodnutím 1516 byli ujištěni všichni rukojmí, že v případě královských dluhů mají právo se uvažovat v královské statky. Shrnout všechny Vladislavovy dluhy se

⁵⁸ V roce 1490 měl český král ve vlastnictví jen čtyři hrady (Křivoklát, Poděbrady, Kolín a Hradištko), což bylo ve srovnání se stavem 67 hradů a panství za života Václava IV. žalostně málo, jak dokládá J. Macek ve své monografii, viz. J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 227.

⁵⁹ Částku všech korunních dluhů a vybavení ze zástavy korunních statků odhadl Michal Karg, bohatý pražský obchodník původně z Norimberka, který při královské volbě roku 1526 vystupoval jako bavorský důvěrník. V mnichovském archivu se zachoval i dokument návrhu rozdělení částek: 150.000 zl. na dluhy království, 8.000 zl. na dluhy milosti a 80.500 zl. pro nejvyšší hodnostáře království, kteří by prospěli při královské volbě. Další částky chyběly. Viz A. REZEK, *Zvolení*, s. 521 – 522. Na obranu zvláště Vladislava Jagellonského je zapotřebí podotknout, že měl povinnost splácet dluhy po Jiřím z Poděbrad. Po své smrti zanechal podle zjištění stavovské komise dluh ve výši 208.901 kgč. Viz J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 233.

pokusil sněm v červnu 1519.⁶⁰ O rok později projevil Ludvík na zasedání sněmu novou snahu o jejich splacení. Každý stav měl přijmout jednu třetinu celkové částky, byla svolena daň ze všech prodejů nemovitostí v zemi, což podle studie O. Plachta byla první daň z obratu.⁶¹ Nevíme ovšem, jestli byla nakonec povolena.

Zaplacení dluhů, resp. zlepšení celkové hospodářské situace, byl i po smrti posledního jagellonského panovníka 29. srpna 1526 jeden z požadavků na všechny pretendenty trůnu. Arcikníže Ferdinand se snažil v tomto ohledu vystupovat co nejvíce opatrně. Poselstvo, které tvořili přední dvorští hodnostáři rakouských zemí, dostalo přesné instrukce, jak v kandidatuře postupovat. Např. v instrukci ze 24. září 1526⁶², když pomíneme důraz na dědické nároky manželky Anny, sestry zemřelého Ludvíka Jagellonského, měly přímo zakázáno dávat stavům odpověď ve věcech víry a zaplacení dluhů. Tyto záležitosti se měly řešit až po volbě. Kontakt vyslanců s českými poměry v nich ale vyvolal obavy, že touto strategií se nepodaří prázdný trůn pro arcivévodu získat. 3. října⁶³ tedy vylíčili v dopise možnou cestu k snadnějšímu zisku koruny. Mimo jiné se zde zmiňovali o zaplacení *vedle úpisů listovních* částky 150.000 zl. Zahájení volebního sněmu bylo stanoveno na 6., resp. 8. října. Do té doby vyslanci nedostali od Ferdinanda žádnou zprávu, a proto prohlášení na zemském sněmu bylo čistě jejich akcí⁶⁴, ačkoli bylo iniciováno těmi nejlepšími úmysly získat pro svého panovníka českou korunu. V prohlášení 12. října přislíbili zaplacení dluhů, přičemž *Ferdinand dluhy ony zaplatiti chce s radou stavů*⁶⁵, což znamenalo, že zaplatí jen ty, které stavovská obec uzná za oprávněné a spravedlivé. Toho se rozhodly stavy využít a po zvolení arcivévodu českým králem okamžitě požadovaly plnění slibů. Mimo jiné chtěly, aby uhradil všechny zemské dluhy a závazky vyplývající ze smluv s Ludvíkem Jagellonským do sv. Jiří, tj. 23.

---

⁶⁰ F. PALACKÝ, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, V. díl, Praha 1939, s. 465an.

⁶¹ O. PLACHT, České daně, s. 8.

⁶² SČ I., s. 87an.

⁶³ A. REZEK, Zvolení, s. 510.

⁶⁴ Pro příklad takového jednání můžeme využít Podání poslův arciknížete Ferdinanda z brněnského rukopisu: *Což se pak dluhův někdy krále Vladislava a krále Ludvíka, J. M. slavných pamětí, a zemských dotýče, ač budeli Jich M. žádost slušná u Vašich M. průchod míti, k tomu se pán náš na místě manželky své kněžny Ji. M. podává, poněvadž nejslušněji synu neb dceři po otci a též sestře po bratru dluhy platiti náleží, že J. M., pán náš, ty všecky pozůstalé dluhy zaplatiti a na se vzíti ráčí, ne aby tuďy zem a tuto slavnou korunu kupoval, než z povinnosti jako dcera po otci a sestra po bratru záplatou žádnému přes jeho dobrou vůli prodlení učiniti nechce. A což se milostivých dluhův dotýče, jistě Ji. M. komu koliv jest J. M. královská, otec nebo bratr, dáti a zapsati ráčí, pokud by soudem zemským uznáno bylo, každému ten milostivý dluh zapraviti ráčí. A tak J. M. ne trhem ani kupováním než z povinnosti dluhy otce kněžny J. M. ač půjdeli Ji. M. žádost před se, ty všecky i milostivé dluhy zaplatiti ráčí. Viz SČ I., s. 28.*

⁶⁵ A. REZEK, Zvolení, s. 618an.

dubna 1527. Stejně tak měl uhradit milosti a nevyplacené peníze za služby. V nejhorším případě u nich sněm nabízel možnost zaplacení do sv. Jana Křtitele, tj. do 24. června 1527. Byla zdůrazněna rovnost pohledávek. Jejich výše neměla mít vliv na dobu vyplacení. Sněm také králi pohrozil soudy od věřitelů, jestliže jim nebudou dány peníze.

*...neb jestliže by se toho v tom času nestalo, tehdy byla by znamenitá překážka soudu zemskému v suchých dnech letničních najprvé přištiech; neb kdyby oni, kdož jsú těch sluhov věřitelé ze všech stavuov tohoto královstvie, nemohli k svému přijíti a svých spravdливostí užiti, tehdy také i jiným nemohlo by se spravdливostí dopomáhati, poněvadž podle práva má rovnost jedněm tak i druhým v spravdливostí býti...*⁶⁶

Stavové byli ještě důraznější při zahájení sněmu 1. ledna 1527, kdy hrozili nepokoji a dokonce povstáním lidu. Stejně tak zopakovali znovu požadavek o vyplacení zastavených zámků a rozmnožení komorního zboží.⁶⁷ Takovéto požadavky však byly pro nového krále nesplnitelné. Jednoduše nedisponoval částkou, kterou by mohl využít ke splnění všech závazků, které na sebe při volbě převzal. Z komorního majetku mu zbylo jen pět panství, a to Poděbrady, Kolín, Křivoklát, Kadaň a Tachov.⁶⁸ Ta ještě nebyla celá, protože některé jejich části byly také zastaveny. Ve snaze zlepšit finanční poměry i svou politickou pozici Ferdinand vystoupil s námitkami proti některým artikulím, na které musel přistoupit.⁶⁹ Viděl šanci na pozvednutí komory jedině v pomoci a radě, kterou mu měla poskytnout stavovská obec. Zde ale narazil na nezájem. V *Předložení královském k sněmovnímu usnesení...*⁷⁰ si stěžoval, že *bud' času pokojného neb válečného svůj stav a královské spravování nedobře vésti a držeti může...* ...*J. Kr. M. další žádost na stavy aby J. M. prostředky a cesty ukázali, kudy a kterak takoví důchodové, kteří jsú zastaveni, zapsáni anebo jakýmžkoli jiným způsobem od J. M. komory odešli, mohli by býti zase vyplaceni, rozmnoženi a v dobrý řád uvedeni...* Tento dokument je současně prvním střetem Ferdinandových představ o vládě se stavovskými, kdy především požadoval větší prostor pro vlastní vládu. Zde asi dozrálo přesvědčení vytvořit vlastní úřad bez účasti stavů.

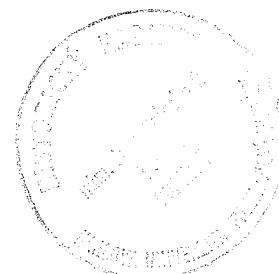
⁶⁶ SČ I., s. 32.

⁶⁷ Tamtéž, s. 134.

⁶⁸ E. Maur zmiňuje ještě šesté, a to Nový Hrad u Kunratic. Viz E. MAUR, *Vznik*, s. 53.

⁶⁹ Kupř. zákaz obsazování úřadů cizinci. Viz SČ I., s. 231.

⁷⁰ Tamtéž, s. 238.

3.2. První instrukce a stav království

Instrukce, která stála na počátku fungování Ferdinandovy komory, byla vydána 25. března 1527. Samotný úřad ale započal svoji činnost o tři dny později, tj. 28. března. Jak jsem se již zmínil, její vydání je považováno historiky všeobecně za přelomový okamžik královské správy. Rada komory královské byla založena jako čistě královský úřad bez zásahu stavů, ukotvený prvně v českém prostředí na byrokratickém základě. Byla obsazována jen odborníky, jejichž výběr byl panovníkovou záležitostí. Snaha vymanit hospodářství koruny z područí stavovské obce zde došla praktického vyjádření. Pokud bychom měli první instrukci shrnout hned na počátku, její hlavní funkcí bylo dát české komoře život. Vnitřní struktura nebyla ještě podrobně rozpracována, což později změnila instrukce z roku 1530. V. Pešák usuzoval, že důvodem bylo její urychlené vypracování, kdy nestihla být upravena ke specifickým českým poměrům.⁷¹ Za její pravděpodobný vzor neoznačil dvorskou komoru, která vznikla k 1. lednu téhož roku, ale tyrolskou o čtyři roky starší. Zřízení úřadu přesto navazovalo na podobný akt, kdy ve Vídni vznikl celý soubor byrokratických úřadů, jež měly pomoci zjednodušit a upevnit arcivévodovu správu v rakouských zemích. Pro nás je podstatná, již zmíněná, tzv. dvorská komora, jejíž vztah k české komoře lze hodnotit jako vztah nadřízeného k podřízenému. Posílala příkazy do české komory, dostávala vyúčtování, zprávy o činnosti. Jako prostředník mezi králem a českým prostředím fungoval generální šacmistr. Sem přicházely peníze z celého království. Každý správní rok, tj. od 28. března 1527, jí měla posílat vyúčtování. Podrobněji se zmíním o dvorské komoře později.

Páteří úřadu se stalo pět radů. Titul nejvyššího rady dostal Jan z Vartemberka, který se s dalším – Šebestiánem z Veitmíle velmi zasazoval o volbu Ferdinanda. Proto se můžeme domnívat, že jejich loajálnost byla jednou z příčin jejich jmenování. Dalším z nejvyšších úředníků byl mistr komory Mikuláš Hýzrle z Chodů, jenž měl být výběřčím všech plynoucích daní a pomocí, řádných i mimořádných příjmů z království. Bohužel jeho podíl na správě berně od obou vyšších stavů byl pramalý.⁷² Práva a povinnosti dalších úředníků komory (rentmistra, sekretáře s třemi pomocnými silami, knihvedoucího) vymezila březnová instrukce v souvislosti s jejich agendou ve zvláštních kapitolách. Knihvedoucí, který byl podřízený radů,

⁷¹ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 39.

⁷² K tématu viz. M. VOLF, *Nástin*, zde s. 26.

měl být přítomen při skládání účtů, starat se o správné řízení, sčítání a uzavírání účetních knih, či zhotovovat účetní výpisy. Pro nás je důležitější, že zpracovával registra, do nichž zapisoval obligace, dlužní úpisy zaslané radům, mistru komory nebo vystavené na králův rozkaz. Měly být do nich zapisovány obsahy jednání, jména stran, data vystavení. Dále měl vést registra o zápisech milostí a provizích. Jeho funkce tak v sobě spojovala práci s evidenčními a pomocně účetními knihami i nezbytnou kontrolu. Našel-li jakékoli nesrovnalosti v účtech, musel informovat rady. Měl právo vyžádat si od dotčeného úředníka písemné nebo slovní dobrozdání.

Co se týče dluhů, instrukce se výslovně zmiňovala jen o platbě tzv. milostivých a podobných mimořádných. Radové dostali za úkol všechny zápisy pozorně přezkoumat a zvážit, zda jsou odůvodnitelné, v souladu se zákony země a musí-li je král platit. Důvod této jejich činnosti je zřejmý. Ferdinand se snažil co nejvíce omezit velikost dlužných částek a platit pouze v nejzazším případě. Radům bylo nařízeno, aby ve sporných dlužích nedělali žádná opatření ani rozhodnutí, měli pouze podat zprávu do dvorské komory ve Vídni. Jak ukazuje *Přednesení královské na sněmu českém*⁷³ z listopadu 1527 byl král pod neustálým tlakem věřitelů, kteří požadovali prostřednictvím komory zaplacení dluhů. Stěžoval si na stav komorního majetku, že *jest toto královstvie velmi roztrhané a na užitcích královských umenšené, i také v zemích jiných k království tomuto příslušejících s duochody královské zastavené, zapsané a rozdané najíti ráčil*.⁷⁴ Opět se obrátil o radu a pomoc na sněm. Stav království byl pro jeho politické cíle krajně žalostný. Jedinou cestu ke zlepšení situace při poměru politických sil spatřoval ve spolupráci se stavovskou obcí, mezi níž byl rozchvácen i bývalý královský majetek. Dobře ale věděl, jak by se mohl sněm zachovat, protože se už tak na počátku roku stalo. Proto zvolil nejsilnější argument, kterým podpořil své požadavky. Stavovská reprezentace už při volbě českého krále velmi stála o to, aby se nový panovník přestěhoval se svým dvorem do Prahy. Ačkoli takový slib musel dát i Ferdinand, nyní vystoupil s hrozbou, že tak nebude moci učinit: *...J. M. Král. v tomto královstvie dvorem svým, jakž na krále přísluší, se vychovati nemuože, i také ani tej obtížnosti dluhuov v tak znamenitých sumách, z kterých mimo záplatu registrovaných a splacených (?) dluhuov ještě J. M. upominají, bez zvláštní těžkosti a tohoto království obtížnosti vysvoboditi a sprostiti*

---

⁷³ SČ I, s. 257 – 260.

⁷⁴ Tamtéž, s. 259.

by se nemohl...⁷⁵ Po sněmu chtěl pomoc i radu v rozlišování a splácení nepoctivých dluhů, přičemž neustále argumentoval svojí minimální hospodářskou základnou. Zámky, jež mu zbyly, chtěl s povolením sněmu zastavit nebo prodat, aby tak mohl vyplatit jiné, které by mu přinášely větší užitek. Protože podle bratislavských úmluv potřeboval k takovéto akci vždy souhlas stavů, žádal taktéž o zrušení této povinnosti, proti čemuž se sněm samozřejmě postavil, jak dokládá *Uzavření sněmovní*⁷⁶ z roku 1528.

Jak by se zdálo, okruhem působnosti komory se nestaly všechny hospodářské zdroje českého království. Významně do jejích pravomocí zasahovala kupř. česká kancelář, což zvláště později vytvářelo mezi oběma úřady napětí. Fungování komory jako správce komorního majetku bylo velmi nesnadné, protože, jak jsme si již řekli, byl z velké části v troskách. V březnové instrukci z roku 1527 se obzvláště řeší honitba, rybníkářství, perkrecht, ungelt, mýto a clo. Ačkoli zde nebyly zmíněné, její působnost zasahovala i do financí z židovského obyvatelstva a německých lén. V tomto bodě ji lze shrnout do příkazu zjistit, co se s majetkem stalo a informovat panovníka o možných cestách ke zlepšení neutěšeného stavu. Projevuje se tu výrazná snaha Ferdinanda obnovit dávky bývalých králů. Nevýhodu však představovala nedostupnost v kontrole vybírané berně. Ta byla v raném novověku největším zdrojem příjmů, ale zůstávala záležitostí stavů, kdy nejenom rozhodovaly o její výši, ale volily mezi sebou i tzv. berníky, kteří byli pověřeni jejím vybíráním. Přestože tedy panovník vytvořil předpoklady pro zdárné vyřešení finančních a hospodářských problémů království, dobře věděl, že bude třeba zemské pomoci při nápravě stavu. Stavové ale neprojevíli velkou ochotu, což jej donutilo použít veškerou korunovační berni⁷⁷ a dokonce peníze pomoci proti Turkům na umoření řádných dluhů.⁷⁸ Protože částka nedostačovala, musel zastavit všechny příjmy z jáchymovských hor od jara 1529 do letního čtvrtletí 1530. Jen díky úmornému vypětí královské pokladny byly zapláceny řádné dluhy rentmistrem už počátkem roku 1530. To už ale komora trpěla znovu katastrofálním nedostatkem financí.

---

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž, s. 281 – 287.

⁷⁷ Tvořila ji polovina svatojiřského úroku, který poddaní platili svojí vrchnosti. Města měla platit daň z hlavy. Není známo, zda platili i vyšší stavové nebo jen jejich poddaní.

⁷⁸ Václav Vladivoj TOMEK, Dějepis města Prahy, XI. díl, Praha 1897, s. 54.

3.3. Instrukce roku 1530 a stav do r. 1547

O tři roky později vydaná instrukce z 24. dubna 1530 byla vlastně první řádně propracovanou, která dořešila vnitřní uspořádání komory.⁷⁹ V základech byly ovšem obě instrukce z let 1527 a 1530 stejné. Kupř. okruh působnosti stanovila alespoň teoreticky na celé království, kde se úředníci měli starat „o dobro komorního jmění“⁸⁰ Velmi podobné byly i jim předepsané úkoly. Např. první rada svolával kolegium k poradám, řídil hlasování atd.. Zde byly ustanoveny úřední hodiny pro zasedání radů v konferencích o komorních věcech, ve kterých se pracovalo. Pro ostatní rady se hodiny nepředepisovaly. Zástupcem nejvyššího rady byl v jeho nepřítomnosti kterýkoli z radů. Rozšířily se kompetence mistra komory. Nově mohl regulovat dle potřeby příliv peněz z podřízených úřadů do centrální poklady v komoře. Touto instrukcí byl jako stálý úředník komory zaveden komorní prokurátor.

Co se týkalo plateb řádných registrovaných dluhů, těmi se instrukce příliš nezabývala, protože už byly v této době většinou splaceny. Zacházení s mimořádnými dluhy zůstalo v rozsahu předešlé instrukce. Zůstaly v kompetenci radů, kteří je měli pečlivě zkoumat a dávat svolení k zaplacení. Provize i milosti byly placeny z mimořádných příjmů, což vedlo k nepravděpodobné likvidaci. Naštěstí pro královskou pokladnu byly vždy bezúročně. Dubnová instrukce rovněž změnila nařízení z roku 1527, kdy radové nedrželi přímou rozhodovací moc v otázce sporných dluhů, ale museli podávat zprávu do Vídně. Nyní mohli přímo zamítnat pohledávky, které uznali za nesprávné. Tím však nebyla zrušena možnost odvolat se ke králi. Nicméně se dalo předpokládat, že spíš potvrdí rozhodnutí „svého“ úřadu.

Další částí byla revize komorních statků. Jako základ zde figurovalo rozhodnutí zářijového sněmu roku 1528, který dovolil výkup statků zase zpět do královských rukou. Nadto se zde objevila výzva, aby všichni, kterých se to týká, předložili zástavní zápisy k ověření. Pokud byly uznány, zapsal je sekretář do komorních register, což významně omezovalo pravomoc stavů v této oblasti. Na komorních panstvích byla vymezena vlastní hospodářská činnost správců a jiných držitelů. Ti se měli postarat o zřízení nových urbářů včetně shromáždění všech dostupných. Přímou na zámcích dostali za úkol sepsat veškerý inventář. Důvodem

⁷⁹ V. PEŠÁK, Dějiny, s. 124.

⁸⁰ Tamtéž, s. 88.

byla snaha zjistit skutečný stav panství, předcházet jakémukoli zcizování, pokus o co nejvyšší využití hospodářského potenciálu, která mohla nabídnout. Ferdinandovi se taktéž podařilo přesvědčit stavy na sněmu roku 1530, aby souhlasily se zastavením majetku do výše 33.333 kop 29 gr. č. Ti si ale dali podmínku, že *...stav panský a rytířský tu sumu, tak jakž se nahoře píše, ve dvou letech položiti, a ty zámky nebolížto důchody králi J. M. k ruce zastavené mají vyplatiti beze všeho protahování...*⁸¹ Instrukce znamenala vážné omezení pravomoci stavů v rozhodování o clech, mýtu a ungeltu. Byla nařízena revize horních svobod. Jiným úkolem bylo zjišťování berních nedoplatků od jagellonských králů Vladislava, resp. Ludvíka a snaha je zpětně vybrat. Vlastního úřadování se týkala především dvě rozhodnutí – zavedení němčiny do vnitřního úřadování komory, nařízení o překladu českých register do němčiny, aby mohly být předloženy dvorské komoře k přezkoumání, nebo změna povinnosti podávání vyúčtování do dvorské komory. Přestalo platit ustanovení o správním roce, ale byl zaveden logičtější termín od Vánoc do Vánoc, resp. 1. ledna až 31. prosince. S tím souviselo nařízení opatřovat české kvitance stručným německým regestem.

Tato instrukce dělila taktéž celou dokumentaci komory do čtyř knih, přičemž každá měla mít svá registra. První oddělení tvořily zprávy a misivy, které byly zasílány na královský dvůr. Druhé, misivy obyčejné, putovaly z komory úředníkům a jiným osobám. Do třetího okruhu patřily rozkazy, peněžní jednání a jiná, vydaná podřízeným úředníkům. Ve čtvrtém měly být potom všechna jednání a odpovědi, zaslané radům od dvorských úřadů. Po jednom roce měla být vždy každá kniha doplněna řádným rejstříkem. Speciální registra měla být zřízena např. pro dlužní úpisy, vyúčtování listy atd.. Dokumenty závažné povahy, kupř. předpisy, musely být před odesláním ověřeny. Otevřené listy se četly na zasedání rady a po schválení podpisem dvou radů, byly sekretářem opatřeny královským sekretem. Ale i zde zavedla dubnová instrukce něco nového. Novum bylo stvrzení otevřené pergamenové listiny velkou pečetí, která se nacházela u českého kancléře. Jinak se musely stejně jako dříve zde podepsat dva radové, sekretář a král. Díky neustálé vojenské angažovanosti panovníka v Uhrách bylo taktéž nařízeno zřídit v Praze hlavní sklad zbraní a vojenského materiálu, k němu vytvořit inventář a každý rok dělat vizitace. Tato instrukce zavedla i nový úřad úzce spojený z působností české

---

⁸¹ SČ I, s. 329.

komory. Byl jím komorní prokurátor. Jemu příslušelo, aby řešil spory ohledně komorního jmění, lupičství, neposlušnosti a trestů.

Ferdinand stejně tak dobře dokázal využít partikularistických snah mezi jednotlivými zeměmi, díky nimž posiloval svoji pozici v království. Jedná se předně o Moravu. Zdejší stavy viděly větší hrozbu v bohemocentrismu než v habsburském panovníku. Proto mezi jinými uznaly dědické nároky arcivévodkyně Anny. Správcem komorního majetku se stal podkomoří.⁸² Dostával rozkazy buď z dvorské komory, nebo české kanceláře. Vykonával také dozor nad duchovními statky, které leckdy pomáhaly králi překlenout složitou finanční situaci.⁸³ O nových, jimiž disponoval podkomoří přes českou kancelář, podával často dobrozdání do dvorské komory. Postoje Moravanů byly stejné s ostatními částmi království v otázce zaplacení dluhů po minulých kráľích. Přezkoumáním byli pověřeni zvláštní komisaři jmenovaní přímo králem. Výplatu zajišťovali odkazem na podkomořský úřad nebo jinou obvyklou formou (např. zástavou korunního majetku, či berně⁸⁴). Na Ferdinandův odpor narazily snahy donutit jej k uznání uherských dluhů. Získáváním půjček nebyl stejně jako v Čechách pověřený jediný úřad. Volil vždy jen vhodné osoby, u kterých se dalo přepokládat, že jejich vliv může přinést do věčně prázdné státní pokladny nové peníze. Nad správou a vybíráním moravské berně neměla komora žádný vliv včetně vyúčtování. Zasahovala jen do horních záležitostí.

Ve slezských komorních záležitostech byla situace odlišná. Příjmy a vydání Ferdinand soustředil v jedné expozituře dvorské komory. Řízením slezských záležitostí pověřil zvláštní výběřčí, kteří bez jeho souhlasu nesměli vydat žádný obnos. Velmi samostatné postavení měl slezský rentmistr, pro nějž byla první instrukce vydána v srpnu 1529 dvorskou komorou. Jeho starostí bylo taktéž clo, posudné⁸⁵ a berně v Dolní a Horní Lužici. Berni spravoval pravidelně hejtman společně s rentmistrem a disponoval jí král přímo z dvorské komory. Významnou úlohu měla česká kancelář, do jejíchž rukou byla svedena správa slezských

---

⁸² Až v roce 1567 byl zřízen úřad moravského rentmistra formálně podřízeného české komoře, ale v praxi pouze panovníku. Viz Bronislav CHOCHOLÁČ, Tomáš STERNECK, Die landesfürstlichen Finanzen in Mähren in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), Finanzen und Herrschaft, s. 125.

⁸³ Stejně tak jako v Čechách.

⁸⁴ Např. půjčka Fuggerů 80.000 zl. na výnos zemské berně roku 1527. Viz J. JANÁČEK, Die Fugger, s. 112.

⁸⁵ Daň z vařeného piva byla určena speciálně pro zabezpečení dvora. ... aby... Její M. královnu, paní manželku svou a dítky J. M. nejmilejší a tak i dvůr J. M. Kr. tím dostatečněji vychovati moci ráčil... Viz SČ III., s. 169.

duchovních statků. Česká komora si ponechala vliv jedině, stejně jako na Moravě, v horních záležitostech. Svůj význam projevuje třeba při zřizování Slezské mincovny v 1531. Snažila se také prosadit v lenních záležitostech.

Poslední významnou oblastí, jež stála mimo pravomoc české komory, bylo horní město Jáchymov. Byl to zdroj stálých příjmů, na který se král vždy spoléhal. Proto se snažil brzy po svém nástupu získat doly od hraběcího rodu Šliků. Vyhovělo mu až rozhodnutí zářijového sněmu roku 1528.⁸⁶ Bohužel nemohl vždy čekat, až se sejdou peníze ve čtvrtročních cyklech, a tak zastavoval budoucí výnosy, nejčastěji u augšpurských bankovních rodů (např. Fuggerů).⁸⁷ Důležitosti příjmů z těchto dolů si byli stavové vědomi. Obraceli se na krále, aby zem zveleboval a splácel její pohledávky právě z těchto zdrojů. Tuto argumentaci použili i při Ferdinandově prosbě zastavit komorní majetek do částky 100.000 kgč.

*...jest J. M. Kr. žádost, abychme k tomu povolení dali, aby v tomto království do sta tisíc kop grošův českých ráčil moci zastaviti, než tomu sme nevyrozuměli dobře a dostatečně: komu a co a pro které potřeby i na páních poslech dotázku o tom učinivše, a protož toho nevědouce k tomu sme povolení dáti nemohli; než za to J. M. Kr. prosíme, které J. M. Kr. ráčí míti užitky tohoto království i na horách, též i na horách jáchymstálských, poněvadž jsou v království českém a J. M. Kr. ráčí je míti jakožto král český a nejináč, aby takových všech důchodův ráčil předkem obraceti k J. M. Kr. potřebám jakožto král český a ku potřebám tohoto království; a když tak učiniti k J. M. Kr. ráčí, tehdy o tom držíme, že nebude zapotřebí, aby J. M. povinen jest to učiniti, i podle přísahy své toto království rozmnožovati...*⁸⁸

Proti využívání jáchymovských dolů králem se postavila i komora, které se nelíbilo, že tento nejsilnější proud financí „neteče“ do statní pokladny na pražském Hradě, ale přímo do vídeňského Hofburgu. Už v červnu 1530 chtěla po králi, aby zbytek peněz, po uspokojení požadavků saského vévody Jiřího, byl odeslán jim.⁸⁹ Svoji prosbu opakovala o čtyři roky později, ale ani tentokrát se nesečkala s příznivou odezvou. Bylo jen oznámeno, že výnosy jsou ujištěni Fuggerům a není tedy možné platby posílat do Prahy.⁹⁰ Správou Jáchymovských financí byl pověřen zvláštní výběrčí, jenž byl podřízen přímo králi, od kterého dostával rozkazy. Kupř.

⁸⁶ Srov. Josef SMOLÍK (ed.), Smlouva krále Ferdinanda I. s pány Šliky o hory a minci Jáchymovskou, in: PA XX, roč. 1902 - 1903, s. 333 - 340.

⁸⁷ J. JANÁČEK, Die Fugger, s. 109 - 144.

⁸⁸ SČ I., s. 312.

⁸⁹ V. PEŠÁK, Dějiny, s. 144.

⁹⁰ Tamtéž.

roku 1542 bylo zapotřebí, aby panovník vydal zvláštní rozkaz k vyplacení části jáchymovských důchodů české komoře.⁹¹ Posty byly obsazovány jen podle královy libovůle, proto se v tu střídali především cizozemci. Ačkoli komora neměla přímý vliv na jáchymovské finanční toky, zachovávala si jistou míru působnosti v otázkách, které se dolování týkaly, tj. technických stránek dolování, či navrhování úředníků do souvisejících úřadů (např. mincovna).

V roce 1530 dochází k další finanční krizi. Lze to doložit dopisem komory Ferdinandu I., v němž informuje o pomalu se scházející berni a urychlené potřebě peněz, související zřejmě s vojenskými náklady po loňském obléhání Vídně Turky. Stav financí navíc velice komplikovali dotírající věřitelé. Snaha donutit je ke sčekaní byla bez většího úspěchu. Radové navrhovali, že jediným východiskem může být zvelebení hor. Problémy se splácením pohledávek dosáhly vrcholu roku 1532. Věřitelé začali žalovat rukojmí a jak informuje česká komora, ti se chtěli na králi „hojit“ v dvojnásobné míře. Téhož roku byly též stavy vyzvány, aby se připojily ke králi na válečné výpravě proti Turku. Sněm to odmítl s odůvodněním, že tak nemohou učinit, protože se jim nedostává peněz na výzbroj.⁹² Situaci mohlo zlepšit jen zaplacení pohledávek. Na sv. Havla téhož roku stála komora před problémem, kde vzít 38.000 zlatých na splacení dluhů.⁹³ Krátkozraké ale podstatě jediné řešení byly opět nové půjčky. Díky nepravidelnému splácení byl ale kredit komory mezi věřiteli silně poškozen a komora těžko hledala nejen je, ale i rukojmí, tj. osoby, jež se měly zaručit za krále, že půjčenou částku včas zaplatí. Často to museli dělat sami radové. Velmi důležitou instancí v získávání nových peněz mezi stavy byla česká kancelář. Ta na rozdíl od komory měla stále vysokou vážnost, a tak jí hledání nových věřitelů i rukojmích nečinilo takové potíže. Dokonce některé úpisy zapisovala kancelář sama a dávala k nim velkou pečeť. Snahy panovníka povznést výnosy ze země vedly k postupné změně berní soustavy království. Nebyla to jednoduchá cesta, protože rozhodování o berni bylo v rukou stavů. Roku 1534 sněm⁹⁴ odsouhlasil ukončení vybírání přímých berní, tzv. majetkové daně, a svolil nepřímou daň z prodejů v zemi. Vycházela ze španělské alcavaly, její další vzory byly ve Francii a Itálii. Placena měla být z každého prodeje statků a spojena s dovozními a vývozními cly na pivo, víno, dobytek, olej, sůl. Nechyběla ani daň z výnosu kapitálu, kam

⁹¹ Tamtéž, s. 147.

⁹² NA, SM, kart. 755.

⁹³ V. PEŠÁK, Dějiny, s. 154.

⁹⁴ SČ I., s. 373 – 381. Tentýž rok byla také vydána smlouva o hory a kovy.

patřilo i zdanění půjček.⁹⁵ Daňové břemeno se tím přesunulo na spotřebitele, což nejvíce nesla města a poddaní. Předpokladem stavů bylo, že do roku 1537 bude takto vybráno 500.000 zlatých z Ferdinandových zemí.⁹⁶ Postupem času však zavedení nepřímé daně z prodeje vyvolalo odpor ve všech složkách stavovské společnosti. Pokus o změnu tedy nevyšel. Asi největší pokles vážnosti komory přinesl rok 1535, kdy jeden z věřitelů (Zdeněk Kladenský z Kladna) pohnal úřad před purkrabský soud pro dlužníky.⁹⁷ Situace v komorním majetku nebyla o nic lepší. Hlavně neustále se zvyšující náklady pro válku s Turky vedly roku 1536 k tomu, že jediným nezastaveným výnosem bylo clo v pražském Týně, které krylo vydání komory jen z jedné šestiny. Finanční situaci neprospělo dále povolení úřadu desk zemských věřitelům uvazovat se na komorním majetku a tím řešit nesplácení dluhů. Roku 1537 se objevuje první zmínka o berní duchovní. Sama komora se dostávala do královské opozice, což dala hlasitě najevo 27. února 1539.⁹⁸ Radové požadovali po králi, který podle nich bral všechny důchody (cca 2.000 kgč.) pro své potřeby, aby zaplatil i všechny pohledávky (cca 10.000 kgč.) a nenechával tyto nepříjemné věci svému úřadu.⁹⁹ Velký zásah do registraturních knih znamenal požár Hradu roku 1541, kdy zmizela většina zápisů v plamenech. S obnovou pomáhala dvorská komora, která zpět do Prahy zaslala dokumenty, které dříve obdržela. Naštěstí mezidobí 1541 až 1543 patřilo ke klidnějším. V berní oblasti musíme zmínit návrh štyrského hejtmana Ungnada z roku 1541 o společném zatížení Ferdinandových zemí s ročním ziskem 3,000.000 zlatých.¹⁰⁰ Stejně byly snahy v letech 1543 – 1544. Téhož roku měla komora splácet staré pohledávky. Psala králi v pesimistickém duchu, že nevidí možnost, jak z této situace vyváznout. V podobném duchu byl dopis o dva roky později odeslaný do Vídně. Komora vyčíslila příjmy na 7.000 kgč., přičemž všech zjištěných a nekrytých dluhů mělo být 116.519 zl. r. Panovník odpověděl, že pokud nemůže částky splatit, musí donutit věřitele k prodloužení splatnosti, tzv. sčekaní. Rozhodně zakázal utrácení peněz odesílaných do Vídně. Vítanou finanční injekcí se staly až konfiskace po nezdařeném povstání stavů v roce 1547, které tvořily nejméně

---

⁹⁵ ... *Kteříkoli peníze na listech aneb dskami úroky zapsané mají, z jedné kopy grošuov ourokuov jeden groš český dāti mají, a to při každém svatém Jiří a svatém Havle, jakž se potom dále o tom svolí...* Viz Tamtéž, s. 378.

⁹⁶ Tamtéž, s. 396.

⁹⁷ V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 170an.

⁹⁸ Tamtéž, s. 162.

⁹⁹ NA, SM, sign. F44/1, kart. 755.

¹⁰⁰ O. PLACHT, *České daně*, s. 20.

1,150.000 zl.¹⁰¹ Komora byla angažována v evidenci i rozprodávání zkonfiskovaných statků.¹⁰² V souvislosti vývojem po nezdařeném odboji došlo k rozšíření působnosti panovníka ve správních věcech včetně české komory. Roku 1548 již ale psal arcivévoda Ferdinand otci o neutěšeném stavu, v němž se komora nacházela. Součástí byla částka, v jaké výši dluh převyšuje příjmy. Bylo to neuvěřitelných 101.257 tolarů.¹⁰³

3.4. Komora a království mezi lety 1548 až 1564

Předchozí období 1530 – 1547 bývá charakterizováno jako omezování stavů králem zaváděním nových zvyklostí. Po nezdařeném odboji roku 1547 bylo zapotřebí upravit stav komory ke změně politického i ekonomického klimatu v království. První reakcí byly reformní pokyny arcivévody Ferdinanda z března 1548, které schválil jeho otec do konce téhož měsíce. Zároveň ale pověřil dvorskou komoru vypracováním nové instrukce na základě tyrolské komory. Sám arcivévoda naléhal na otce, aby bylo nové zřízení vypracováno z popudu dvorské komory, protože se obával komplikací ze strany stále silných českých stavů. V pořadí třetí instrukce byla vydána 8. srpna 1548. Podstatnou změnou pro českou komoru bylo, že komorní listy měly být vydávány jen zde, což omezilo zásahy cizích úřadů, hlavně české kanceláře. Úřad byl rozdělen na dvě expedice, českou a německou. Byly zavedeny protokoly, jež postupně vytlačovaly registra. Snahou komory mělo být scelování královského majetku a vytváření velkých komorních dominií.¹⁰⁴ Zlepšilo se účetnictví. Roku 1557 žádal král vedle berně i o pomoc s dluhy, přičemž dával za příklad kurfiřty i knížata, jejichž stavové si dluhy svých panů mezi sebou rozdělili, a dědičné rakouské země, které byly k Ferdinandovi v finanční politice daleko benevolentnější než české království.¹⁰⁵ Sněm reagoval poukázáním posudného na

---

¹⁰¹ P. VOREL, Landesfinanzen, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), Finanzen und Herrschaft, s. 203. Podle téhož autora se jednalo o více peněz než příjmy za dosavadních dvacet let habsburské vlády v království. Viz. TÝŽ, Od českého tolaru ke světovému dolaru. Zrození tolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16. – 20. století, Rybka, Praha 2003, s. 134.

¹⁰² A. REZEK, Statky skonfiskované, s. 452.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Např. Bořivoj purkrabí z Donína, jenž byl odsouzen k domácímu vězení, musel podstoupit své panství Kostomlaty, které se připojilo ke komornímu panství Lysá. Viz Tamtéž, s. 171, či E. MAUR, Vznik, s. 54an.

¹⁰⁵ SČ II., s. 795.

dluhy.¹⁰⁶ V protikladu s nepřátelským postojem českých stavů vůči finančním nárokům krále slouží rozhodnutí dolnorakouských stavů o rok později, jež slíbily Ferdinandovi roční platbu 40.000 zl. k úhradě královských dluhů.¹⁰⁷

Období 1557 – 1564 charakterizovaly konflikty mezi králem a stavy o výši berně. Postupem času začínalo být jasné, že musí dojít k zásadní změně, protože koncem padesátých let byla většina konfiskátů rozprodána, či navrácena původním majitelům. Roku 1557 vznikla slezská komora. V březnu 1562 byly v české komoře zavedeny nové knihy. Mezi ně např. patřily tzv. knihy dluhů a pohledávek, do kterých se zapisovaly i s lhůtami, kdy měly být vyplaceny.¹⁰⁸ Na sněmu 1564 Požadoval Ferdinand majetkovou daň 1,4% a posudné. S tím ostře nesouhlasily stavy. Daly si také udělat výťah z berních odhadů z roku 1552, na jehož základě došly k názoru, že odhad majetku poklesl více jak o padesát procent.¹⁰⁹ Páni a rytíři navrhli vybírat každoročně 125.000 kgm. po dvě léta ze všech prodejů kromě piva, z něhož mělo být odváděno posudné, z kapitálu vyššího než 1.000 kgm. 6 kop a menšího než 500 kgm. 4 kopy. Proti se postavila rozhodně města, která byla navíc obviněna, že své majetky odhadují příliš nízko, a tak platí celkově jen 12.500 kgč. Z návrhu nebyl nadšen ani král, který se vyjádřil, *...stavové sami toho povědomi jsou, jaký malý handl a obchod ve všech věcech v tomto království, proti jiným jest...*¹¹⁰ Se smrtí Ferdinanda upadl berní systém ještě do většího chaosu, takže se nejednalo o úpravě berně, jak si vymínilo sněmovní snešení z roku 1564.

3.5. Komora a stav království v období 1564 až 1576

V červenci 1564 zemřel ve věku jednašedesáti let císař a král Ferdinand I. Suveréním panovníkem se stal jeho prvorozený syn Maxmilián II. (1527 – 1576). Jeho situaci komplikovalo rozhodnutí otce, rozdělit monarchii mezi tři syny politickým testamentem z roku 1555.¹¹¹ Maxmilián II. tak přišel o významné

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 803an.

¹⁰⁷ P. RAUSCHER, Die Finanzierung, s. 50.

¹⁰⁸ L. KUBÁTOVÁ, K otázkám, s. 115.

¹⁰⁹ SČ III., s. 171.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 185.

¹¹¹ P. S. FICHTER, Emperor Maximilian II., Yale University, New Heaven, London 2001, s. 56. Nejstarší syn se stal podle tohoto testamentu císařem, uherským, českým králem, stejně tak arcivévodou rakouským Horních a Dolních Rakous. Druhorozený Ferdinand obdržel Tyrolsko, Přední

finanční zdroje tyrolských stříbrných dolů. Tím se opět zvýšila důležitost příjmů z českého království a zintenzivněly snahy vyřešit zdárně existující berní chaos. Podle R Hildebranda činil státní dluh při nástupu nového císaře 12 miliónů zlatých.¹¹² Ačkoli dolnorakouské stavy platily i jemu roční taxu 50.000 zl. v letech 1564 až 1571, podařilo se mu je navíc přesvědčit k převzetí 2,000.000 zl. dluhů a v Horních Rakousích k 500.000 zl.¹¹³ Přesto byla jeho finanční situace velmi neutěšená, ačkoli, jak dokládá následující tabulka, byly královské příjmy velmi různorodé.

Příjmy krále¹¹⁴	
1	města , obnovené po r. 1547, zvětšené o posudné
2	kláštery na královské půdě bez arcib. statků a statků olomouc. bisk.
3	židovský regál
4	obnovený celní regál
5	obnovený horní regál
6	obnovený mincovní regál
7	solní regál , uznávaný výslovně od roku 1575 v Čechách
8	poštovní spojení Praha-Vídeň, za Maxmiliána II. i pro přepravu osob
9	berní výnos

Jak jsme již ukázali, vybírání berně v roce 1564 skončilo fiaskem, a proto chtěla komora připravit na sněm jednání o změně systému. Nařídila krajským hejtmanům, aby provedli soupis všech majitelů statků, odhadli majetek i půjčený kapitál. Jak uvádí O. Placht, jestli se takový záměr podařil, neprojevil se ve změně berní soustavy¹¹⁵, protože téhož roku bylo svoleno prodloužení loňské berně a daň pro arcivévodu Ferdinanda, který opouštěl místodržitelství úřad. Naopak sám sněm nařídil královským hejtmanům, aby žádaný soupis pořídili.¹¹⁶ Nicméně ani přes jasnou snahu se berní krizi nepodařilo vyřešit. Další komplikace přinesla Maxmiliánovi II. vydání spojená s válečným tažením v roce 1566. Berní nedoplatky se vyšplhaly na 53.448 kop.¹¹⁷ Berně nebyla poctivě vybírána, sešlo se jí pouhých

---

Rakousy a nejmladší Karel Vnitřní Rakousy. Zbytek země jako např. Štýrsko a Korutany tvořily až do roku 1619 samostatný teritoriální stát s centrem ve Štýrském Hradci. Viz T. WINKELBAUER, Österreichische Geschichte, I. díl, s. 44.

¹¹² Reinhard HILDEBRAND, Der Kaiser und seine Bankiers. Ein Beitrag zum Kaiserlichen Finanzwesen des 16. Jahrhunderts. in: F. Edelmayr, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), Finanzen und Herrschaft, s. 237.

¹¹³ P. RAUSCHER, Die Finanzierung, s. 50.

¹¹⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, Dějiny správy, s. 107an. K tématu se dále vyjadřoval např. A. GINDELY, Geschichte. Od něj pak převzal M. VOLF, Královský důchod, s. 112.

¹¹⁵ O. PLACHT, České daně, s. 32.

¹¹⁶ SČ III., s. 224.

¹¹⁷ Josef KOLLMANN, Berní rejstříky, s. 172.

7.120 kgč.¹¹⁸ Podle dopisu arcivévody Ferdinanda byl zisk z komorních panství v témže roce necelých 1.000 tolarů.¹¹⁹ V kreditní oblasti byla svolena všeobecná bezúročná půjčka mezi stavy na další tři roky.

Jednání zemského sněmu v následujícím roce je spojeno s rozsáhlou berní reformou, jež ovlivnila celou dobu Maxmiliánovy vlády. 3. března 1567 se císař obrátil na sněm s propozicí, v níž žádal o majetkovou daň 1,2% na tři roky, zvýšení posudného na 5 grošů a 4.000 jezdců na dobu potřeby.¹²⁰ Jako odpověď předložily oba vyšší stavy vlastní návrh berně na dva roky, který se velmi podobal návrhu hornorakouských stavů z roku 1544. Jeho základem byla domovní daň. Každý poddaný ve městech, městečkách i vesnicích měl platit 7,5 gč. splatných ve dvou termínech, přičemž o rovnost se měly starat vrchnosti. Podruzi a čeládka byli zdaněni osobně. Obyvatelům královských měst bylo přisouzeno platit 2 kgč. z každého domu včetně svobodníků, či dvořáků. Šlechta přitom argumentovala snahou o rovnost berního zatížení. Z půjčených peněz se mělo odvádět 5 kop z 1.000 kgč, 3 gč. posudného a v případě osobního tažení z šacuňku 3.000 kgč. jeden jezdec. Za těchto okolností navíc propadal pololetní termín berně na náklady spojené s osobní účastí. Navíc stavy požadovaly za oplátku zaplacení všech dluhů. Maxmilián zaujal nejednoznačné stanovisko. K návrhu měl poznámku, že o oprávněnosti dluhů bude jednat s věřiteli přímo česká komora. Celkově reformu neodmítl, jen vyjádřil pochybnost, že by mohla vynést více než daň z majetku. Návrh spíše rozdělil české stavy na dva nesmiřitelné tábory. Proti byla města, pro šlechta, která argumentovala, že nová daň vynese více než-li šacuňk. Maxmilián se rozhodl zvýšit své nároky. Požadoval 15 gč od poddaných, 1,5 kgč z královských měst, 12 kop z půjčených 1.000 kgč., 2 gč., resp. 2,5 gč.¹²¹ posudného, aj. Velký důraz kladl na vybrání restantů starých berní a posudného. Nepřál si ale, aby byli poddaní přetěžováni,

---

¹¹⁸ O. PLACHT, *České daně*, s. 90. Tento údaj převzal od A. Gindelyho. Oba spekulovali, že to byl projev zarputilého odporu stavů vůči majetkové berní. S tímto vysvětlením nesouhlasím, naopak se přikláním k tezi J. Kollmanna, který důvod vidí spíše v tažení a nemožnosti vybíranou částku zaplatit. Základní správní úřady zůstaly zajištěny, takže zde nebyl problém ve výběrčích, ale s lidmi, od kterých se mělo vybrat. Doma zůstaly buď starci nebo manželky šlechticů, kteří se jen neochotně vzdávali jakýchkoli peněz, jestliže museli vydržovat své příbuzné v daleké cizině. Z šlechtické korespondence roku 1566 vyplývá, že manželky měly přímo zakázáno vyplácet královské pokladně jakékoli částky, pokud nebyly schváleny manželem. Podle SČ III., s. 680 se sešlo na sv. Jiří 1566 7.201 kop 36 gr., což se zřejmě musí jednat o kopy míšeňské.

¹¹⁹ V. PEŠÁK, *Hospodářství*, s. 116an.

¹²⁰ SČ III., 325 – 329.

¹²¹ Tamtéž, s. 332.

bohatší měl zastoupit chudšího.¹²² Města, na která dolehla navrhovaná reforma nejtíživěji navrhla 1,2% majetkovou daň na dva roky.¹²³ Nakonec však zvítězil šlechtický návrh. Byla domluvena platba 15 gč. z každé poddanské usedlosti. Jejich sčítání bylo přesunuto na bedra vrchnosti tak, aby bohatší pomohl chudšímu. Královským městům byla určena domovní daň 1 kopy 15 gč., daň z kapitálu ve výši 0,5 % a posudné 4 gr. Z každé osedlé fary se mělo platit 40 gč. Svobodníci, nápravníci a dědiníci měli platit 2 kgč., Židé nad deset let věku 48 gč. a do 10 let 20 gč., atd.. Jak je vidět, reforma nepřinesla rovnoměrné zatížení všech stavů. Naopak konec jednání 23. dubna znamenal vítězství šlechtických požadavků, protože páni a rytíři platili jen ze svých domů umístěných ve městech, ale pokud byly v nájmu, platili nájemci. Z prvního termínu si nadto vymínili 8.000 kgč.¹²⁴ k zaplacení nejvyššího polního hejtmana a jiných důstojníků, kterým zůstal stát dlužen ještě z dob uherského tažení roku 1566. Královým cílem bylo zaplacení dlužných pohledávek, které v důsledku loňského tažení hrozivě narostly. Reformou nebyly nadšeny královské úřady, které Maxmiliána II. varovaly, že vynese jen slabý výtěžek, který zůstane daleko za obvykle vybíraným poplatkem z šacuňku.¹²⁵

Jako doklad „úspěchu“ nového daňového systému, nám mohou posloužit berní rejstříky, které zpracoval ve své studii J. Kollmann.¹²⁶ Zachycují sice menší počet berních poplatníků než rejstříky z roku 1557, což podle autora naznačuje, že se jedná jen o jakýsi částečný pohled do berní soustavy, avšak přesto poskytují poučení o skutečném průběhu výnosu této berně. Důvodem vzniku byla přímo objednávka panovníka, který si tak chtěl ověřit výnosnost nového způsobu vůči majetkové dani.¹²⁷ Odpor proti ní lze doložit i zpětně. Podle A. Gindelyho, což později převzali všichni badatelé, se snižoval počet přiznaného majetku z 8,724.975 kgč. v roce 1552 na 4,436.972 kgč. v roce 1564¹²⁸, kdežto podle údajů J. Kollmanna založených na

¹²² O. PLACHT, *České daně*, s. 33.

¹²³ ... *svolení Dra a vyslaných posluov z měst J. M. C. království Českého na nynějším sněmu... ,že na způsob předešlých šancuňkuov a svolení sněmovních berní, totiž z jednoho tisíce dvanácte kop grošuov za dvě léta pořád zběhlá, ny ty termíny a časy, jakž od stavuov panského a rytířského J. M. C. berně a pomoc svolena, dati a spraviti chtějí...* Viz SČ III., s. 335.

¹²⁴ J. KOLLMANN, *Berní rejstříky*, s. 174.

¹²⁵ Jak se dozvídáme z dokumentu NA, ČDKM IV., kart. 36 byla nová daň zavedena podle Viléma z Rožmberka, aby ulehčila šlechtě, která byla vyčerpaná minulými daněmi. Jako další možnost zvýšení příjmů komory byla spatřována snaha o zavedení pořádku kupř. do cel, mýt a ungeltu. Viz SČ III., s. 361 – 366.

¹²⁶ J. KOLLMANN, *Berní rejstříky*, s. 169 – 246.

¹²⁷ Tamtéž, s. 170.

¹²⁸ A. GINDELY, *Geschichte*, s. 5, 56. Přičemž podle dobrozdání dvorské komory byl výnos v roce 1564 4,288.003 kgč. Viz SČ III., s. 427.

archivním výzkumu tento propad nebyl tak drtivý.¹²⁹ V srpnu 1553 bylo pro rok 1552 odhadováno 8,744.746 kop, ale pro odhad léta 1564 5,221.482 kgč.

Dle výpočtu osedlých měla nová daň vynést za rok 1567 32.924 kgč, z královských měst kromě Tábora, Mělníka 15.067 ½ kgč.¹³⁰ Peněz na úrocích bylo podle kritické analýzy J. Kollmanna 165.589 kop.¹³¹ Se všemi ostatními předpokládanými výnosy se mělo novou daní získat 56.728 kop 48 gč.¹³², což bylo opravdu hluboce za výnosy majetkové berně. Stav výběru byl doopravdy katastrofální, což se netýkalo jen samotné berně, ale také posudného. Maxmilián II. reagoval požadavkem, aby se proti neplatičům postupovalo exekucí. Komora se ohradila, že takový postup jí nepřísluší. Nemá možnost zakročit ani proti neplatičům, což smí jen nejvyšší purkrabí. V září 1567¹³³ si panovník znovu stěžoval, že pro nedostatek financí si musí půjčovat na lichvářský úrok. Neplatiči většinou operovali výmluvou, že oni sami mají u panovníka nesplacené pohledávky, resp. díky nim nemají žádné peníze, které by zaplatili.¹³⁴ Král znovu a znovu tlačil na českou komoru, ať postupuje proti neplatičům exekucí, vybírá nedoplatky z let 1552 – 1565. Protože její bilance byla i tak dost neutěšená, radil jí např. dopisem z dubna 1567, jak zvýšit výši zisku – např. zavedením lepší správy na statcích královských, zlepšením hornictví, zrušením zbytečných výdajů při úřadech, rychlejším vyřizováním účtů.¹³⁵ Komora analyzovala podle své zprávy situaci, že stavy, které zaplatily svatojiřský termín roku 1566 a zúčastnily se polního tažení, si mohly podržet novou berni pro sebe na úhradu nákladů osobní účasti. Za druhé mnozí mají vůči císaři pohledávky, protože podle snešení mají právo, aby jim pohledávky byly odečteny od berně. Uklidnění do situace se snažila vnést i dvorská komora. Mimo jiné požadovala ujištění, kolik berně vynese, sepsání všech protipohledávek, účastníků polního tažení, zaplativších loňský svatojiřský termín, a poté přistoupení k exekuci bez ohledu na stav a politickou moc. Podle J. Kollmanna byl skutečně seznam odeslán.¹³⁶ Složitě jednání čekalo českou komoru s zemskými výběřčími,

¹²⁹ NA, ČDKM I., kart. 86.

¹³⁰ J. KOLLMANN, Berní rejstříky, s. 175.

¹³¹ Tamtéž, s. 176. J. Kollmann nesouhlasí s údajem O. Plachta, který tvrdil, že částka je desetkrát vyšší. Přesto označil očekávaný výběr 8.279 kgč. za nesprávný. To je ale dost nepochopitelné, protože 0,5% je skutečně uváděná částka s 27 gč.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž, s. 189.

¹³⁴ Např. 29. října si stěžoval broumovský opat mimo jiné, že minulý rok půjčil králi 400 kop. Viz NA, ČDKM I, kart. 81.

¹³⁵ SČ III., s. 368 – 373.

¹³⁶ J. KOLLMANN, Berní rejstříky, s. 192.

aby vybranou sumu odváděli přímo do rentmistrovského úřadu a nikoli zemským soudcům, kteří ji chtěli použít na zaplacení vojenských nákladů. Ti však reagovali odmítnutím s argumentací, že podle sněmovního rozhodnutí jsou povinni tak činit. Nízká berně se tím ještě snížila. Už v listopadu si z 13.836 kgč. stavové ponechali 5.575 kop.¹³⁷ Naštěstí se komoře podařilo přesvědčit města a duchovní stav, aby nepožadovaly zaplacení svých pohledávek za tažení. Stejný autor označil hodnotu protipohledávek částkou 71.782 kgm.¹³⁸, které měly být odpočítány od nedoplatků a nové berně. Protipohledávky však musely být doloženy úpisy a přezkoumány, protože šlechtici nárokovali i již dávno zaplacené dluhy. Panovníkovi bylo jasné, že nová berně ani půjčky nemohou uhradit všechny pohledávky, proto nařídil, aby se jednalo se stavy o anticipaci příští berně. Celkový berní výnos nakonec činil 47.842 kgč.¹³⁹ Nezahrnuje ale osoby, které berni nepřiznaly vůbec.

V krizi byl, jak jsme si již dříve ukázali, i komorní majetek krále. Právě na něj byly poukázány k zaplacení tzv. španělské směnky Wolfganga Pallera, který poskytoval potřebné peníze císařovým synům ve Španělsku¹⁴⁰. Mimoto z komorních příjmů byl hrazen pražský dvůr arcivévody Ferdinanda, a tak někdy hrozilo, že příliv peněz císařovým synům bude omezen. Maxmilián II. musel většinou podobně vzniklé situace řešit novým slavnostním slibem, jímž se uvázal bankéři, na nějž teprve reagoval Paller novým vyplácením. Přesto byly na komorní příjmy poukazovány stále nová a nová vydání, což znovu ohrožovalo splatnost španělských směnek. Jejich spravování bylo záležitostí české komory, která musela často čelit výtkám o slabé výnosnosti. Nízké výnosy z komorních statků vedly vídeňské představitelé státní byrokracie včetně císaře k úvaze, že na královských statcích není dobře hospodařeno. Následoval rozkaz k vytvoření výtahu o příjmech a dlužích všech komorních panství do Velikonoc 1567. Rozkaz zřejmě přinesl své ovoce, protože už příštího roku dosáhl počet odváděných peněz do Vídně sumy 61.806 zl r. 41 kr.¹⁴¹ Ačkoli by se zdálo, že se jedná o přiměřeně velkou částku, nestačila krýt ani splátky augšpurským Pallerům. Císař musel řešit splatnost tohoto dluhu dluhem novým, tentokrát u Fuggerů. Na jaře 1568 byla sjednána půjčka v celkové výši

¹³⁷ Tamtéž, s. 194.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž, s. 198. Kdežto podle dobrozdání dvorské komory z 27. května 1569 byl výnos obou termínů jen 31.183 kgč. Viz SČ III, s. 427. Na druhou stranu byl berní počet 50.422 kop 37 gr. 5 haléřů. Viz Tamtéž, s. 681.

¹⁴⁰ Celkové náklady na jejich pobyt u španělského dvora se odhaduje na 230.000 zl. Viz T. FELLNER, H. KRETSCHMAYR, Die Österreichische Zentralverwaltung, s. 75n.

¹⁴¹ V. PEŠÁK, Hospodářství, s. 126.

30.000 zl r., které pojistil na panství Pardubice, čímž se jako poslední dostalo pod dozor nejvýznamnějšího augšpurského bankovního domu.¹⁴² Téhož roku byl vypracován podle Maxmiliánova vídeňského rozkazu z 18. června komplexní přehled o dlužích římského císaře, jež byly poukázány na českou komoru a stejně tak se týkaly markrabství Horní a Dolní Lužice vyjma Moravy.¹⁴³ Kreditní částky byly rozděleny na staré dluhy¹⁴⁴, které byly vytvořené před rokem 1568. Česká komora nesla panovníkovy závazky vůči čtyřiceti sedmi věřitelům v celkové částce 365.788 zl. 47 kr. Většinou se jednalo o dluhy vytvořené v šedesátých letech 16. století. Nejstarší se vztahoval k roku 1557, nejmladší k 1564. Z pramene se dále dozvídáme, že na splatný termín sv. Jiří roku 1568 bylo věřitelům vráceno 130.626 zl. 24 kr. 2 hal. To znamená, že u úřadu zůstal dluh ve výši 235.162 zl. 22 kr. 4 hal.¹⁴⁵ Další sumáře se týkaly cizích kupců.¹⁴⁶ Zde pochopitelně dominovaly pohledávky velkých augšpurských domů – Pallerů, Weisů a Fuggerů. Celkem se jednalo 169.600 zl., přičemž bylo zapláceno již 108.200 zl.¹⁴⁷ Následoval přehled nově vytvořených dluhů z let 1564 – 1568. První přitom byly znovu věřitelské pohledávky cizozemských kupců a jiných osob poukázaných k zaplacení na posudném v rentmistrovském úřadě v Čechách ve výši 63.600 zl.¹⁴⁸ Domácích se týkala částka 68.991 zl. 33 kr., z nichž bylo zapláceno pouhých 5.932 zl. 30 kr.¹⁴⁹ Bylo by chybou domnívat se, že mezi tyto osoby, jsou zahrnuti věřitelé, kteří půjčili Maxmiliánovi II. na uherské tažení v roce 1566. Jejich soupis je uveden zvlášť, přičemž jednotlivé půjčky jsou rozděleny podle stavovské příslušnosti půjčujících. Celkem se jednalo o 50.227 zl. 20 kr.¹⁵⁰ Další byl zápis osob, jež půjčily císaři na nákup pardubického panství v roce 1560, s úplnou částkou 64.983 zl. 20 kr., z kterých stále zbývalo doplatit 24.850 zl.¹⁵¹ Dále následují dluhy odkázané na jednotlivé části komorních příjmů, jako např. na Jáchymov. Celková částka všech starých i nových dluhů, ať věřiteli byli cizinci, či domácí je skutečně vysoká. Jednalo

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ NA, ČDKM IV., kart. 32, fol. 21.

¹⁴⁴ „*Alte Vätterliche Schulden.*“

¹⁴⁵ Tamtéž, fol. 33.

¹⁴⁶ „*Die ausländischen Handelsleuten.*“

¹⁴⁷ Tamtéž, fol. 35.

¹⁴⁸ „*Neugemachte Schulden von der Röm: Kay: May: bei den ausländischen handelsleuten und andern personen so auch auf der piergefekl zubeczallen in das Rentmaisteramt in Behemb verwiesen worden sein wie Volget.*“ Viz Tamtéž, fol. 36.

¹⁴⁹ Tamtéž, fol. 40.

¹⁵⁰ V sumáři chybí celkový součet, tudíž se jedná o můj výpočet z doložených částek.

¹⁵¹ Tamtéž, fol. 56.

se o 944.118 zl. 14 kr. 3 hal., přičemž zapláceno do sv. Jiří bylo pouze 320.121 zl. 15 kr. 2 hal., a tak zbývalo 623.996 zl. 59 kr. 1 hal.¹⁵² Mezi lety 1568 a 1569 komora nevyvíjela žádnou činnost, přesunula se do Kutné Hory kvůli morové ráně v Praze.¹⁵³ Znovuoživení pozorujeme až v druhé polovině roku 1569, resp. v období spojeném s příjezdem císaře ke sněmu do Prahy, což znamenalo další zatížení státní pokladny. Jak ukazují počty zisků roku 1568, situace neschopnosti splácet španělské směnky se opakovala. Docházelo k ohrožení sociálního kreditu krále, který se dostal do nezáviděníhodné situace. Pro přechodné uklidnění posloužil až přepis zbývajících Pallerovského dluhu 46.375 zl r. na výnos posudného na Moravě.¹⁵⁴ Krytí španělského pobytu v téže době převzal augsburský dům Fuggerů. Situace se ale ve své podstatě nezměnila, protože v následujícím roce došlo k poklesu výnosu o 7.000 kgm.¹⁵⁵ K zlepšení panovníka kreditu musel přispět i jeho bratr arcivévoda Karel, který mu půjčil 10.000 zl.¹⁵⁶ na vyplacení nejdotěrnějších věřitelů.

Mezitím spolu stále zápasily oba vyšší stavy s městy o udržení reformovaného berního systému. Již v dobrozdání z 24. ledna 1569 nabádali zemští úředníci císaře k účasti na sněmu, protože jen jeho přítomnost mohla zmírnit napětí mezi stavy.¹⁵⁷ V květnu psala dvorská komora, jak by měl Maxmilián II. jednat s některými osobami z českého království ve Vídni o zisku sumy od jednotlivých stavů na srážku budoucí berně a posudného, též s bohatšími pány, rytíři a městy o půjčku, která měla být stejně jako přecházející peníze použita na válečné výlohy.¹⁵⁸ Psala o neúměrném zatížení vojenskými výdaji, splátkami různých pohledávek, či zajištění dvora. Zůstalo nespecifikováno, na jak dlouho mají být půjčky zřízeny ... *auf etlich Jahr lang*...¹⁵⁹ a jak dobře opatřeny. Z archivních dokumentů vyplývá, že se půjčka měla dotýkat i duchovního stavu, přičemž celá přepokládaná výše 53.000 zl. se měla odvést Davidu Haagovi, do dvorské pokladny.¹⁶⁰ 27. května¹⁶¹ oznámila

¹⁵² Tamtéž, fol. 70.

¹⁵³ NA, ČDKM IV., kart. 26.

¹⁵⁴ V. PEŠÁK, *Hospodářství*, s. 196. Dále v květnu 1570 přikázal král poukázat Wolfgangu Pallerovi 55.917 zl. na výběr posudného a 41.788 zl. ze zemských daní na Moravě. Viz. NA, ČDKM I., kart. 104. Na komorní panství byly poukazovány k zaplacení i jiné dluhy. Např. list komory poděbradského hejtmanu, aby vyplatil dlužnou sumu z bohदानeckého panství pěti věřitelům. Viz NA, SM, kart. 529.

¹⁵⁵ V. PEŠÁK, *Hospodářství*, s. 197.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 199.

¹⁵⁷ SČ III., s. 420 – 422.

¹⁵⁸ 26. května 1569. Viz Tamtéž, s. 425an.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 426.

¹⁶⁰ NA, ČDKM I., kart. 104, květen 1570.

¹⁶¹ Ve Sněmech českých se uvádí pouze rozmezí 1552 až 1563, což ale odporuje samotnému

dvorská komora nejvyššímu hofmistru, o kolik se zmenšily důchody z celého království mezi lety 1552 až 1564. Snažila se jej vybavit správnými argumenty, aby dokázal na budoucím sněmu obhájit dvorské důchody. Aby nedocházelo ke krácení výnosů, měla být odsouhlasená suma berně čtvrtletně placena a skládána u komory. Stejně tak měl být císař informován o stavu výběru berně. Nový boj o podobu berně propukl na generálním sněmu mezi lety 1569 a 1570. Byl svolán po dlouhé přestávce kvůli morové ráně. Panovník nařídil komoře ještě před vypsáním sněmu, aby připravila návrh, který by mimo jiné řešil prodlevy nebo vůbec neplacení berně a posudného zavedením lepšího pořádku při výběru.¹⁶² Navrhla králi, aby žádal o svolení určité sumy, jež by se mohla vybírat např. na clech za obilí, dobytek, pivo. Moc však nevěřila, že se podaří změnit rozhodnutí šlechtické obce, aby znovu platili podle šacuňku. Na toto dobrozdání reagovala dvorská komora příkazem, že komora má žádat o obé. Potřebovala velmi peníze na hrazení válečných výdajů a hrozivě se zvyšujících dluhů. Pro nás je velmi důležitá *Instrukcí královská k sněmu všeobecnému léta 1569 dne 19. prosince*.¹⁶³ Jedná se vlastně o obranu Maxmiliánovy politiky. Vysvětluje důvody vysoké zadluženosti, přes 10 miliónů zl.¹⁶⁴, protože ...*se takoví dluhové den ode dne vždy více rozmáhali a přivětšovali, kterýchž by potomně nikoliv J. M. C. zaplatiti možné nebylo*...¹⁶⁵ Instrukce je vlastně i obranou vůči politice Maxmiliánových předchůdců, zvláště Ferdinanda I., protože původ zadlužování vidí u nich¹⁶⁶, ačkoli hlavním důvodem byla nevyvolaná válka s tureckým sultánem, která je v celém dokumentu mnohokrát označována jako původ všeho „zla“.¹⁶⁷ Mezi dalšími vydáními převažovala panovnická reprezentace a vedení dvora, říšské záležitosti, výchova synů u španělského krále. Podle instrukce byl král nucen ...*mimo všechny hotové peníze, klínoty a znamenité královské poklady,*

---

dokumentu, kde sledované období končí rokem 1564 ...*die behemischen Steuersgefäll vermög der Bekanntnussbrief und Schatzung vom 52. bis zu End des 64. Jahrs dem alten Anschlag nach ertragen*... Viz SČ III., s. 427.

¹⁶² Tamtéž, s. 432an.

¹⁶³ Tamtéž, s. 436 – 452.

¹⁶⁴ V roce 1573 měla zadluženost dosáhnout 10,700.000 zl., do níž ale nejsou započítány zástavy. Viz A. GINDELY, *Geschichte*, s. 13.

¹⁶⁵ SČ III., s. 438.

¹⁶⁶ ...*Předkem, jakž jest J. M. císař Ferdinand, slavné paměti, v spravování arciknížetství Rakouského jakožto pán země vešel, že jest hned všechny své komorní duochoďy a užitky Horních i Dolních Rakous na větším díle netoliko rozzastavovati, ale i nad to znamenitou obtížnost a těžké břemeno velikou sumu dluhuov po někdy slavné paměti císaři Maximiliánovi prvím pozuostalých na sebe k zaplacení jest přijíti musí*... Viz. Tamtéž, s. 439.

¹⁶⁷ ...*od toho času (vlády Ferdinanda I. – pozn. aut.) téměř ustavičně trvající války proti jmenovanému nepříteli Turku též Vejdovi Sedmihradské země s znamenitým vydáváním a outratou na osazení zámuov, měst, tolikéž také hranic a míst pomezních téměř od 40 let*... Viz Tamtéž.

těž také své komorní statky, rozzastavovavše je, a duochody ze všech zemí, jich nic nešamujíc, na to vynaložiti a obrátiti...¹⁶⁸ Stejně tak obsahuje obhajobu panovníkových záměrů při tažení roku 1566, jež vysoce zhoršilo platební bilanci.¹⁶⁹

Na sněmu se opět střetla města se šlechtou. Podle návrhu prvních dvou stavů měla být zachována domovní berně, vybíráno posudné, vše ve vyšší částce než roku 1567, zaplacený staré restanty, které se týkaly nově let 1567 a 1568. Nakonec také prosadily návrh tzv. třicátého¹⁷⁰, z něhož se měly platit dluhy. Nicméně ani tato částka nebyla konečná, protože podle usnesení téhož sněmu císař žádal o *splacení a pomožení J. M. z některých* (zdúr. aut.) *dlužných závad*.¹⁷¹ Se zavedením tzv. třicátého nesouhlasila ani česká komora. Tušila silné zatížení obchodu v zemi, drahotu a neschopnost kontroly poctivého vybírání. K jejímu stanovisku se později připojil i panovník.¹⁷² Přesto byl třicátý schválen na další dva roky. Z neutěšeného stavu komorního majetku se zdála jediná cesta, a to reforma. Avšak práce na ní roku 1570 postupovaly pomalu. Bylo nutné se rozhodnout, má-li si panovník všechna komorní panství nechat, či některá prodat, pronajmout. Až v lednu následujícího roku vznikl koncept, který byl podepsán o dva měsíce později.¹⁷³ V témže roce požadoval Maxmilián II. po české komoře uzavření půjčky 10.000 tolarů na důchody panství, proti čemuž se úřad postavil, nicméně přání splnil. V březnu 1570 nařídil král komoře, aby začala jednat s městy a duchovními o všeobecnou půjčku na cestu a pobyt v místě konání říšského sněmu ve Špýru, která by byla ujištěna na budoucí výnos domovní berně a posudného.¹⁷⁴ Podle květnového usnesení měli stavové odvést za dva roky 150.000 kgč. ze všech daní. Jestliže by se ale v pololetních termínech sešla více než čtvrtina částky, mohli si jí úředníci ponechat pro potřeby země. Domovní daň byla schválena podle návrhu stavů na dva roky, a to 20 gč.

---

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Podle dokumentu „stál“ mír s novým sultánem až 100.000 zl r., což je podle výzkumu E. D. Petritsche nadnesená částka, protože stálý tribut byl 30.000 zl., nicméně musíme sem započítat i různé dary pro ostatní osmanské prominenty. Viz Ernst D. PETRITSCH, Tribut oder Ehrengeschenk? Ein Beitrag zu den habsburgisch-osmanischen Beziehungen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, in: E. Springer, L. Kammerhofer (Hgg.), Archiv und Forschung, roč. 20, 1993, s. 49 – 58.

¹⁷⁰ Tzn. platba každého třicátého peníze ze všech prodejů v zemi, pokud se jich netýkala jiná berně. Viz SČ III, s. 453 – 455.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 488 – 509.

¹⁷² ...*Es ist sich aber zu besorgen, solcher Dreissigist, als bisher in diesen Landen ein ungewöndlich Ding, werde nicht allein beschwerlich und langsam, fürnemblich bei dem gemeinen, der Ding bisher ungeubten...* Viz Tamtéž, s. 460.

¹⁷³ Tamtéž, s. 210.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 482 – 484.

z poddanské usedlosti, 1,5 kgč. z královských měst.¹⁷⁵ Stejně tak bylo svoleno i posudné. Kapitálová daň zůstala ve výši 5 kop z 1.000 kgč. Bylo pamatováno i na různé případy obcházení kapitálové daně. Jednalo se o celkové nepřiznání půjčky, či přiznání po termínu, anebo existenci dluhu jakoby bez úroků ale s postranním výběrem, který měl být penalizován dvojnásobnou sazbou daně. Byl prosazen třicátý, který se vztahoval na všechny prodeje v zemi bez ohledu na sociální status prodávajícího.¹⁷⁶ Netýkal se jen prodeje a zástav pozemských, manských, městských, purkrechtních¹⁷⁷ a selských, též pšenice a ječmene, protože se používají k vaření piva, z něhož je už odváděna posudní daň. Vybírat se měl celý rok. Až o Vánocích roku 1571, resp. dvě neděle potom, musel být odveden zvoleným berníkům na Pražský hrad. Ale již brzy 19. února 1571 vznikl soupis patnácti osob v celkové výši 12.570 kop 29 gr. 4½ p. českých, jejichž dluh měl být vyplacen právě třicátým. V každém městě, či městečku měly být jmenovány dvě osoby, jež měly dohlédnout na poctivé vybírání. Jim musel každý oznámit koupi už tentýž den, co byla uzavřena. Částka se zapisovala do register. Pokud by se někdo pokusil systém oklamat, měla nejenom jeho pokuta propadnout člověku, který takový podvod oznámil, ale i dotčený měl být zavřen na měsíc do vězení. Řemeslníkům navíc byla na další rok zakázána činnost v cechu.¹⁷⁸ Penalizací bylo pamatováno i na ty, kteří jako jmenovaní dohlížitelé nad odváděním konali špatně svoji práci tak, že museli zaplatit dvojnásobek zatajeného prodeje.¹⁷⁹ Dále, pokud by světská nebo duchovní vrchnost od svých poddaných takovou daň nevybírala nebo po „vyjítí“ termínu neodvedla berníkům, měli se po tomto termínu úředníci „uvázat“ v celý jejich majetek, a ten tak dlouho spravovat, dokud by nebyla dlužná suma i se škodami zaplácena. Taktéž jim bylo dovoleno zastavit každému majetek na dobu jednoho roku za určitou sumu, avšak po uplynutí lhůty se vracel zpět původnímu majiteli.

Berně se ale ani přes snahu císaře nevybírala o nic poctivěji a lehčeji než v předešlých letech. V dopise z 2. září 1570 komora oznámila Maxmiliánovi II., že se

---

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 488 – 509.

¹⁷⁶ *... ze všech a všelikterakých věcí jeden každý pán, rytířský člověk v tomto království a dotčených zemích, což by kolikrátkoli z statku svého, buďto na obilí, dobytčích, rybách a na čemžkoli prodal, z toho ze všeho třicátou kopu, groš neb peníz dávati povinen byl; též také při lidech poddaných svých naříditi každý povinen jest...* Viz Tamtéž, s. 494.

¹⁷⁷ Dopisem 6. září 1570 radila komora císaři, aby i v horních městech začal vybírat třicátý peníz, protože jinak se mohla i ostatní města vzpouzet, že platit nechtějí. Viz Tamtéž, s. 533.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 496.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 499.

z nově svolené berně sešlo pouze 1.259 kgč.¹⁸⁰ Stejně tak začal na komoru naléhat arcivévoda Karel, jenž nedlouho předtím půjčil bratrovi peníze, aby mu byly vyplaceny z nové berně. Komora musela takové snahy odmítnout, protože podle nařízení musela počkat na celou hotovost, a tu posléze použít k umoření nejpalčivějších císařových věřitelů a zaplacení vojska v Uhrách.¹⁸¹ Dotčený Karel zřejmě počal „tlačit“ na bratra, protože ten už 15. listopadu¹⁸² komoře nařídil, aby byl zbytek berně bezodkladně složen a ihned odveden arciknížeti. Překvapující je, že přes dodnes proklamovanou nadkonfesnost krále, přispíval i na jezuitské kolegium v Praze. Kupř. v dubnu 1570 to bylo 200 zl.¹⁸³

Dne 12. ledna 1571 byla vydána jediná instrukce komoře Maxmiliánovy vlády¹⁸⁴, obsahující více jak šedesát oddělených částí. V jejím úvodu mě překvapil odkaz na instrukci z 1. října 1562, což by znamenalo objevení zcela nové instrukce, o které nehovoří žádná z odborných prací. Jak jsem se již zmínil, lednová instrukce je velmi bohatá, uvedeny jsou tu např. nově zavedené úřední hodiny i tzv. dovolená, po níž nemusí být úředník v komoře. V průběhu úřadování bylo zaměstnancům zakázáno psát, konversovat a obtěžovat nepřijemnostmi.¹⁸⁵ Bylo stanoveno, které skutečnosti musejí zůstat utajeny.¹⁸⁶ Nás ale budou nejvíce zajímat části, jež se týkají zapsání úvěrů a jejich vyplacení. Samozřejmě neustále platila povinnost informovat dvorskou komoru o nově uzavřených půjčkách, přičemž musely být zapsány do zvláštních register, která měla česká komora povinnost uchovávat. Byla stanovena pravidla, jak takové úvěry splácet. Jednalo se vlastně jen o uzákonění běžné praxe, která platila dlouho před vydáním instrukce, protože se měly hlavně zastavovat komorní příjmy, přenechávat, či prodávat. Bylo nařízeno převádět půjčky do jediné početní jednotky. Vždy měl být uveden počítaný úrok, přesný čas, kdy měla být částka splacena, i zapsaná milost, byla-li uvedena. Staré dluhy se měly připočítávat k novým, aby se zachoval stálý přehled o aktuálním zadlužení království. Ke konci roku byla nařízena povinnost vypracovat celkový přehled kreditních operací a

---

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 529.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 534an.

¹⁸² Tamtéž, s. 545an.

¹⁸³ NA, ČDKM, kart. 103.

¹⁸⁴ NA, SM, kart. 958. Bývá často historiky přehlížena. Kupř. M. Volf se o ni nezmiňuje vůbec. Viz. M. VOLF, *Královský důchod*, s. 110 – 171. Já sám ji v této práci nevěnuji pozornost, kterou si zaslouží, protože její celkové zpracování stojí mimo téma méj diplomové práce. Nicméně v jejím zpracování spatřuji budoucí závazek.

¹⁸⁵ ...zu den Rath studen nichts schreiben, conversieren oder tractieren. Viz. NA, SM, kart. 958.

¹⁸⁶ *Camer sachen in gehaimb zuhalten*. Viz. Tamtéž. Patřily sem kupř. veškerá jednání z rady.

zápisů, který měl být odeslán panovníkovi do Vídně. Stejně tak bylo nařízeno již před touto instrukcí vypracovávat přehledy nedoplatků každého půl roku.¹⁸⁷

Zřejmě v souvislosti s reformou české komory bylo rozhodnuto vytvořit nový soupis dluhů 3. prosince 1571, který postihoval léta 1554 až 1571.¹⁸⁸ Částky byly opět rozděleny na dluhy staré a nové, domácí a cizí. Celková částka domácích starých dluhů byla 329.940 zl. 35 kr. 1 hal., přičemž neoplaceno zůstávalo 137.851 zl. 20 kr. 3 hal.¹⁸⁹ U starých dluhů cizinců nebyla tato částka tak vysoká, z celkových 169.600 zl. nebylo zapláceno 118.000 zl.¹⁹⁰ Starých dluhů týkajících se jednotlivých úřadů bylo 677.831 zl. 8 kr. 4 hal. s nezaplacenými 272.317 zl. 7 kr. 2 hal.¹⁹¹ Dále následuje celý oddíl nově vytvořených dluhů, tzn. těch, které vznikly v době vlády Maxmiliána II. a dosud nejsou zapláceny. Vůči domácím věřitelům to bylo 320.205 zl. 12 kr. 2 hal. s dosud nesplacenými 267.642 zl. 2 kr. 1 hal.¹⁹² Naproti tomu se cizinců týkalo neuvěřitelných 709.467 zl. 24 kr. 1 hal. se zaplacenými 33.588 zl.¹⁹³ Poté následovaly, stejně jako v sumáři dluhů z roku 1568, pardubické pohledávky, velká půjčka 1566, zápisy milosti, atd.. Celkový součet všech nově vytvořených dluhů je ohromující 1,298.362 zl. 57 kr. 2 hal., přičemž nesplacených zůstávalo 1,129.314 zl. 31 kr. 1 hal.

Jako již po několikáté neznamenal reformou zavedení tzv. třicátého žádné splacení královského dluhu. 13. února 1571 psal panovník komoře, aby připravila plán zvýšení výnosu z království a umenšení dluhů.¹⁹⁴ Situace byla vskutku kritická. V Uhersku byly stále nedostatečně zaplácené jednotky, jež při nedostatku žoldu hrozily neposlušností nebo vzpourou. Podle dopisu dvorské komory z 11. března 1571 tvořil roční celkový náklad 1,053.382 zl., přičemž poukázaná částka, tzv. válečná daň, ze všech zemí byla jen 686.666 zl., což vedlo ke stálému zadlužování. Navíc starých válečných dluhů bylo okolo 300.000 zl.¹⁹⁵ Sice je problém vyhodnotit tyto částky jako platné, protože ale nemáme další srovnání, nezbyvá než těmto údajům věřit. Na budoucím sněmu chtěl úřad předložit prodloužení stávající berně na další dva roky, přičemž by došlo k jejímu navýšení o 50.000 tolarů. Usnesením byla

¹⁸⁷ Kupř. přehled všech nedoplatků 1. června až 31. prosince 1570, viz NA, SM, kart. 530.

¹⁸⁸ NA, ČDKM IV., kart. 32.

¹⁸⁹ Tamtéž, fol. 77.

¹⁹⁰ Tamtéž, fol. 78.

¹⁹¹ Tamtéž, fol. 83.

¹⁹² Tamtéž, fol. 93.

¹⁹³ Tamtéž, fol. 97.

¹⁹⁴ SČ III., s. 549.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 550an. Odhadované výdaje na tzv. vojenskou hranici

svolena domovní daň po 10 gč. z poddanského domu, z královských měst 1,5 kgč. Bylo zakázáno neplatit daně pro dluhy, které měli věřitelé u Maxmiliána II. Naopak měli své dluhy oznámit české komoře, která se po jejich ověření měla postarat o zaplacení ze zadrželého i nově vybíraného posudného. Dále císař na tomto sněmu požádal stavy o radu a pomoc ze strany velkých dluhů. Na jejich zaplacení byl znovu poukázán výběr tzv. třicátého.¹⁹⁶ Situaci panovníkovi kreditní politiky dobře dokládají seznamy věřitelů, které vznikly v české komoře v květnu 1571. Vyplynají z nich zajímavé skutečnosti. Například na příští splatný termín sv. Jiří 1572 bylo odkázáno k zaplacení 46.625 kgč. dlužných částek.¹⁹⁷ Protože většina půjček byla sjednávána a uzavírána na jeden rok, lze předpokládat, že výše uvedená suma se týkala nově uzavřených dluhů roku 1571.

Situace ale panovníka neuspokojila. V roce 1572 musel uzavřít půjčku 60.000 zl. u Fuggerů na odjezd arcivévodů ze Španělska. Rukojmím se stal sám bankovní dům Pallerů a Weisů, jimž ale muselo být přiznáno zúročení jejich rukojemství 8% na výnosy z komorního majetku. Důvod byl, že v zemích Maxmiliána II. již nebyl tak silný zdroj peněz, aby se mohl za půjčku zaručit. Panovníka čekalo roztrpčení, když došly celkové počty výnosu za tentýž rok. Ukázalo se, že navzdory reformě správy komorních panství poklesly příjmy komorních panství o 2.501 kop oproti předloňskému roku.¹⁹⁸ Požádal tedy českou komoru dopisem 5. listopadu 1572 mimo jiné o radu, jak by šel zavést lepší pořádek do vybírané berně, aby se předešlo velkým „restantům“ a nesrovnalostem při jejím vybírání.¹⁹⁹ Byl tu zmíněn zatím nesložený berní nedoplatek, který pocházel z let 1552 až 1570 v celkové výši 150.459 zl. 5 kr.²⁰⁰, přičemž nedoplatky následujících let nebyly ještě spočteny. Později se zjistilo, že za rok 1572 se nesešlo více než 27.081 kop gr., chybělo přiznání 1.144 osob²⁰¹. Dle instrukce a vznešení krále z 28. ledna 1573 předneseného na sněmu²⁰² byla domovská daň prodloužena ve stejné míře, jako se tomu stalo loni. Král taktéž roku 1573 požadoval po českém království „příspěvek“ k zaplacení vysokých dluhů. Celkem se jednalo o 3,375.000 kgč., přičemž částka byla podle jednotlivých zemí rozpočítána následovně – Čechy 1,500.000 kop, Morava 750.000

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 589 – 615.

¹⁹⁷ NA, ČDKM I., kart. 111.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 286.

¹⁹⁹ SČ III., s. 680 – 685.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 683.

²⁰¹ Tamtéž, s. 715.

²⁰² Tamtéž, s. 694 – 711.

kop, Slezsko 900.000 kop a společně Horní a Dolní Lužice 225.000 kop.²⁰³ Téhož roku přibyl další důvod odlivu peněz z už tak dost prázdné pokladny podunajské monarchie. Zemřel příslušník jagellonského rodu na polském trůně a Habsburkům se otevřela jedinečná šance k zisku dalšího trůnu. Do tzv. polské kandidatury byly samozřejmě zapojeny české stavy, které svojí geografickou a jazykovou příbuzností k polským měly působit v Habsburském zájmu. V souvislosti s tímto podnikem byla svolena jedna z mnoha všeobecných půjček. Stejného roku byla sjednána s duchovenstvem stálá platba po dobu šesti let k umoření dluhů, jejíž výsledek byl nicméně dost žalostný.²⁰⁴ Na příjezd císaře roku 1573 a díky zainteresování Habsburků v polské kandidatuře byli nuceni úředníci české komory sehnat půjčku 20.000 zl. ujištěných v komorních panstvích. Podle R. Hildebranda překročil tentýž rok státní druh 10 miliónů zl.²⁰⁵ Úředníci komory se snažili přesvědčit Maxmiliána II., aby jí přenechal komorní důchody na zaplacení nejpálčivějších dluhů, což král odmítl s poukazem na splatnost Pallerovských směnek za 60.000 zl. s 8% úroky.²⁰⁶ Ještě před zaplacením těchto pohledávek zapsal císař důchody panství znovu, tentokrát Fuggerům. Přičemž podle rozkazu české komory z března 1574 mělo být po zaplacení, nám již známých, 60.000 zl. hrazeny Fuggerovské dluhy v částce 225.320 zl. 41 kr. 1 hal.²⁰⁷ Panovník musel nařídít hejtmanům komorních panství Pardubice, Chlumecko, Poděbrady, Přerov, Lysá a Brandýs nad Labem, že kromě peněz nutných na denní obhospodařování majetku musí odvádět všechny peníze.²⁰⁸ Přesto nebyly peníze odváděny buď vůbec, nebo liknavě. Proti stálému zastavování komorních statků cizincům se postavil únorový sněm následujícího roku. Požadoval po králi, aby tyto statky prohlásil za nezcizitelné.

V roce 1574 začaly stavy při císařově snaze o větší berní zatížení mluvit o veliké krizi a chudobě, která je postihla, protože v ...*městech některých 30, 40, 50 i více domův pustých, neobydlených zůstává a i někteří z pánův a z rytířstva v nemalé nouzi, chudobě strádají; a kdyby termín k odvádění berně prodloužili, nebylo by tím pokladně císařské spomoženo...*²⁰⁹ O oprávněnosti požadavků lze pochybovat, protože častým zvykem bylo silné přehánění. Hlavním důvodem byla snaha, aby

²⁰³ A. GINDELY, *Geschichte*, s. 9.

²⁰⁴ M. VOLF, *Královský důchod*, s. 156.

²⁰⁵ R. HILDEBRAND, *Der Kaiser*, s. 237.

²⁰⁶ V. PEŠÁK, *Hospodářství*, s. 288.

²⁰⁷ Tamtéž. SA, FHK, č. 314. Podle těchto údajů zůstával dluh ještě nezaplacen v roce 1594, kdy nebylo splaceno 93. 870 zl. 44 kr. 4 hal.

²⁰⁸ NA, SM, kart. 535.

²⁰⁹ SČ IV., s. 2.

Maxmilián II. přijel osobně na sněm, protože, jak jsme si již říkali, na minulý se omluvil pro churavost a ani tento nemohl prý navštívit. Stavby sice svolily berni, ale vymínily si, že na příští sněm se již král musí dostavit hlavně kvůli náboženským otázkám. Domovní daň byla slíbena ve výši 10 grošů. Požadovaly, aby nebyla suma na nich žádána před termínem sv. Bartoloměje, protože *...v některých městech (jak již dotčeno) 20 až 50 domů neobydlených zůstává a mnozí obyvatelé na místě daně domovní peřiny, šaty, nářadí na radnice snášejí, obce pak za takové nemajetné sousedy se dlužiti musí...*²¹⁰ V celkovém hodnocení se jednalo o nízkou daň, kterou kopírovaly i daně ostatní. Např. posudného bylo přislíbeno celkově jen 3 gr. oproti 5 gr. minulého sněmu. Třicátý nechtěli stavové povolit vůbec, protože podle jejich mínění působil jen drahotu a celkově málo vynášel. Místo něj navrhovala dvorská komora zavedení cla na domácí a cizí vína, vývoz ryb. Objevila se taktéž snaha zdanit dovoz zlatého, stříbrného a hedvábného zboží. Maxmilián II. se rozhodl přistoupit na zrušení třicátého bez náhrady, neboť jeho výnosy byly vskutku malé a byl odváděn po svoleném termínu, ale požadoval zvýšení posudného na výši rozhodnutí minulých sněmů. Jeho snahy však vyšly vniveč, protože na sněmu mezitím nezbylo usnášení schopné kolegium, když se většina rozjela do svých domovů. Stejně tak snahy arcivévodů Arnošta pohnout stavy ke změně stanoviska nevedly k úspěchu. Sněm nepřijal žádné rozhodnutí, a tak se jej panovník snažil znovu svolat v červnu 1574. Ale situace se opakovala. Král se nemohl dostavit. Musel za sebe poslat oba nejstarší arcivévodů. Až zastrašováním na nás působí jejich snahy arcivévodů přesvědčit stavy, aby svolily k zvýšené turecké berni, *...neboť i království České jest odevřené a žádnou pevností, z kteréž by se proti nepříteli bránici mohlo, opatřeno není, tudíž daleko lépe jest u souseda ohni bránici, nežli se toho doma dočekali...*²¹¹ Pro tentýž rok se nám zachovaly dva sumáře dluhů.²¹² První z nich zpracovával částky, jež byly poukázány na úřady mimo rentmistrovský, včetně Horní a Dolní Lužice podle zjištění let 1572 a 1573. Celková suma byla 252.209 zlatých při ročních úrocích 16.015 zl. 59 kr. 2 hal. Druhý sumář, který vznikl ve stejný den, se týkal celého období Maxmiliánovy vlády, včetně dluhů poukázaných na Horní a Dolní Lužici, vyjma Moravy za částku 1,563.145 zl. 33 kr.

²¹⁰ Tamtéž, s. 3.

²¹¹ Tamtéž, s. 4. Stejně tak byla zmíněna snaha císaře na svolání sněmu, kterého by se mohl účastnit vlastní osobou, na což sněm reagoval rozhodnutím stanovení sjezdu takového sněmu na sv. Martina 1574. Stejně tak se řešily znovu polské záležitosti, restanty, problémy království, atd..

²¹² NA, SM, kart. 534.

4hal.²¹³ Vyskytuje se tu několik nesrovnalostí, např. dvě půjčky z let 1559 a 1563. Domnívám se, že tyto dluhy byly v průběhu vlády císaře zcela obnoveny, tudíž sem zapsány. Sumář obsahuje 331 položek s různou úrokovou mírou. Pohybují se od bezúročných po 10%, nicméně stále platilo, že 6% míra s 135 případy převažovala. Nejtypičtější délkou úvěru byly tři roky ve 146 případech.

Odkládaný sněm s účastí nemocného císaře byl nakonec otevřen až roku 1575, od čehož byl císař zrazován, protože se česká komora obávala vlny nevole ze strany stavů, kteří by mohly slíbenou berni pod podmínkou účasti krále na svatomartinském sněmu přestat platit. Tzv. dlouhý sněm roku 1575²¹⁴ byl posledním významným, kterého zúčastnil osobně Maxmilián II. Předstoupil s požadavky, které byly nejvyšší v celém období jeho dosavadní vlády. Po sněmu chtěl schválení 200.000 kop na udržení uherských hranic, 50.000 kop na stavbu nových pevností, oboje na pět let. Tím ale požadavky neskončily. Pro nás je daleko důležitější, že požadoval 250.000 kop ročně na zaplacení královských dluhů na deset let. Posudné se rozhodl ve svém návrhu zrušit. Chtěl je kompenzovat sumou, která by vynášela stejně jako posudné v minulosti, kdy dosahovalo vyšších částek. Dále chtěl po sněmu, aby se poradil nad kompenzací jeho malých důchodů, které mu komorní statky stále nepřestaly vynášet. Po přečtení proposice, která zahrnovala i změny zemské hotovosti, začaly stavy přemýšlet ne nad navrhovanou reformou, ale nad tím měl-li král právo změnit dobu konání sněmu ze svatého Martina až na 21. únor následujícího roku. Uchlácholilo je až ujištění, že se tak stalo vzhledem k jeho nemoci a rozhodně se nejedná o precedens. Jednání o novém systému vybírání dodnes zastihují jednání o tzv. české konfesi, či jednání o přijetí arcivévod Rudolfa za českého krále. 21. února byl vytvořen další sumář částek, jež bylo nutné zaplatit.²¹⁵ Sumy zde nejsou zapsány adresně, jedná se jen o jakýsi hrubý přehled financování. Součtem všech šesti částí, tj. milostí, bez dedikace, pardubických, pernštejnských, cizích dluhů a financí spojených s rokem 1566, dostaneme částku 2,451.515 zl. 35 kr. 1 hal. Téhož roku mělo být uhrazeno 1,494.652 zl. 48 kr. 2 hal.

V roce 1576 zbývalo Maxmiliánovi II. už jen několik měsíců života. Přesto byl svolán generální sněm, kde se opět řešila neutěšená situace monarchie. Reformní byl návrh nového nařízení zemské hotovosti, která by nebyla stavěna podle

---

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Říká se mu tak, protože, ačkoli byl dvakrát odročen, trval od 21. února do 27. září.

²¹⁵ NA, SM, kart. 535.

majetkového censu, avšak podle velikosti polností, jak se týkalo Čech. Byla svolena domovní daň pro poddané 10 ač., z měst královských celá částka 12.500 kgč.²¹⁶ Vrchol nouze v záležitosti komorních statků můžeme spatřovat v nařízení z dubna 1576, v němž král přikázal české komoře, aby se poohlédla po zámožnějších osobách, kterým by bylo možné zastavit panství Pardubice. Předpokládaný zisk měl být až 500.000 tolarů.²¹⁷ Radové komory zareagovali s odporem, protože podle jejich soudu bylo panství nejvýznamnějším pramenem příjmů.

Posledním významným pramenem, který nás bude zajímat, je soupis dluhů, který vznikl těsně po smrti Maxmiliána II. a byl doveden do 31. října 1576. Soupis zaznamenává stále odděleně dluhy Maxmiliána II. i jeho otce Ferdinanda I. Těch bylo v době smrti Maxmiliána ještě nezaplaceno 90.464 kop 25 gr. míš.²¹⁸ Dále byly staré dluhy rozděleny podle jednotlivých kategorií, kupř. úřadů, ačkoli se zde vyskytovala i část, v nichž byly sice dluhy poukázány dvoru, ale v jejich případě nebylo nikdy dohodnuto, jak mají být spláceny. Celkově se jednalo o 138.645 kop 10 gr. 3 p. míš.²¹⁹ Poté přicházejí nově vytvořené dluhy, které vznikly za života Maxmiliána II. Sto pět věřitelů tu vystupuje s částkou 536.027 kop 34 gr. 4 p. míš.²²⁰ Dále následují pardubické dluhy, tzn. dluhy, které byly za panství Pardubice a které musela komora splácet, dále tzv. pernštejnské dluhy, které převzal Maxmilián od Viléma z Pernštejna. Následovaly částky týkající se tažení do Uher roku 1566 od všech stavů, velké půjčky na počátku sedmdesátých let a samozřejmě dluhy poukázány na jednotlivé úřady a panství, vše včetně Horní a Dolní Lužice. Celkový součet dluhů se tak vyšplhal na 1,273.599 kop 12 gr. míš.²²¹ Následoval výpis všech různých milostí zapsaných v rentmistrovském úřadu v Čechách v celkové výši 49.064 kop 12 gr. 1 p. míš.²²² Sumář uzavírá přehledný jmenný rejstřík jednotlivých věřitelů, jenž měl komoře usnadnit plnění jejich povinností.

---

²¹⁶ SČ IV., s. 554–556.

²¹⁷ V. PEŠÁK, *Hospodářství*, s. 294.

²¹⁸ NA, ČDKM IV., kart. 32, fol. 130.

²¹⁹ Tamtéž, fol. 137.

²²⁰ Tamtéž, fol. 174.

²²¹ Tamtéž, fol. 215.

²²² Tamtéž, fol. 224.

3.6. *Dvorská komora*

Jako byl pro české království tvůrcem raněnovověké finanční správy Ferdinand I. (1503 – 1564), považuje se za zakladatele stejného odvětví „habsburského domu“ císař Maxmilián I. (1459 – 1519). Na jeho popud byla roku 1518 v Innsbrucku obnovena tzv. klenotnice a početní komora²²³, kolegiální úřad pod vedením jediného úředníka. Z našeho pohledu, se samozřejmě jednalo pouze o prvopočátky. Nás bude daleko více zajímat centrální finanční úřad, který vznikl na základě vydání dvorského řádu²²⁴ z 1. ledna 1527. Byla jím dvorská komora²²⁵, jež byla pověřena správou celé oblasti financování a hospodaření státu. Byly jí podřízeny čtyři zemské komory – česká se sídlem v Praze, založená 1527, uherská v Prešpurku, vytvořená téhož roku, dolnorakouská ve Vídni a hornorakouská v Innsbrucku, obě z roku 1522. V době vzniku, resp. do roku 1537, v ní pracovalo alespoň sedm úředníků – pokladník²²⁶, dva komorní radové, Pfennigmeister²²⁷, sekretář, registrátor a kancelářský písař. Nejvyšším úředníkem byl pokladník. Měl povinnost udržovat řád komory, každoročně vyúčtovávat hospodaření úřadu, a tím vlastně celé podunajské monarchie. Prvořadým úkolem komory byla starost o dvůr, tj. obstarávání prostředků na výživu, na látky na šaty, na platy všech hodnostářů dvora a jeho zázemí. Byla kontrolní instancí i poradním orgánem zemských komor, které měly povinnost uposlechnout jejího rozhodnutí, podávat podrobné zprávy o svém hospodaření. Konzultovaly s ní např. způsob výběru běžných a mimořádných příjmů, či řešení zemských a jiných dluhů.

Novou instrukci obdržela komora až po desetiletém fungování, 1. září 1537. Příčinou byl slib každoroční finanční pomoci po dobu šesti let od hornorakouských a dolnorakouských stavů. Stálý přísun peněz si vynutil zpevnění řádu, ačkoli se nevyplnilo Ferdinandovo očekávání, že stejných výsledků dosáhne i v ostatních zemích. Měly se též lépe využít dostupné zdroje k předcházení novým, vyšším dluhům. Úsměv dnešního badatele může vyvolat nařízení, každé vydání nad 10 zlatých předložit k signaci králi, superintendantovi a komornímu radovi. Byla zdůrazněna povinnost zemských komor informovat o jakékoli půjčce. Změnilo se

---

²²³ Schatz- und Raitkammer.

²²⁴ Hofstaatsordnung.

²²⁵ Hofkammer.

²²⁶ Schatzmeister.

²²⁷ Jedná se prakticky o nepřeložitelný termín. Funkcí zmíněného úředníka byla správa tzv. říšské pomoci, tzn. peněz přiznaných habsburskému panovníku na základě říšských sněmů.

uspořádání úředníků. V čele komory stál nově superintendant se čtyřmi rady, dva sekretáři s kancelářským personálem, dvorský pokladník²²⁸, knihvedoucí, taxátor a registrátor. Komora byla nadřízená solním, horním, celním i mýtným úřadům, včetně velkostatků a lén. Je zajímavé, že tato instrukce měla mít omezenou platnost, a to sedm let. Stejně jako druhá instrukce pro českou komoru z roku 1530, i tato se považuje za první, jež dala dvorské komoře pevnou organizační strukturu.

Dobu vlády Maxmiliána II. (1564 – 1576) charakterizuje jedna velká změna vydáním nového komorního řádu z 1. července 1568, ačkoli návrh byl zpracován již roku 1557. V platnosti měl být pouze čtyři roky.²²⁹ Z politických změn, které mu předcházely, bylo velmi důležité rozdělení rakouských zemí mezi syny Ferdinanda I. testamentem z roku 1555. Stejně velký význam měla stálá hrozba ze strany turecké říše, jež opět umenšila rozlohu královských Uher. Celkově se ale jednalo o přetvoření a rozšíření instrukce z roku 1537. Kupř. superintendant byl přejmenován na prezidenta. Byly zavedeny přesné úřední hodiny, uspořádány referáty komory podle jednotlivých zemí, což však bylo v rozporu s vývojem po roce 1537, který kladl velký důraz na jednotnost řízení. Pro nás je významné, že se zde řešilo právo udílení rozkazů zemským komorám, kdy byl uzákoněn monopol dvorské komory. V průběhu doby docházelo též ke změnám uvnitř zemských komor. Kupř. vídeňská získala platnost pro všechny rakouské země, které zůstaly císaři po roce 1564. Okruhem zájmů české komory se staly Čechy, hypoteticky Morava a obě Lužice. Slezsko získalo vlastní úřad se sídlem ve Vratislavi. Nakonec přešpurská komora rozšířila svojí působnost na celý zbytek královských Uher s podřízenou košickou komorou. Instrukce výslovně zdůraznila rovnoprávné postavení zemských komor, či povinnost informovat o svém hospodaření nadřízený úřad. Intervaly byly různé – měsíční, čtvrtletní nebo i roční. Byly nařízeny pravidelné vizitace, které se měly opakovat nejdéle po třech letech. Tato instrukce rovněž dokládá generační obměnu mladými muži, jejichž intelekt a chování je předurčovalo pro byrokratickou kariéru.²³⁰ Byli placeni z obvyklých příjmů, tzv. milosti²³¹ nebyly hlavním příjmem²³². Byla rozdělena funkce dvou pokladníků činných ve čtyřicátých letech.

---

²²⁸ Hofzahlmeister.

²²⁹ P. S. FICHTER, *The Emperor*, s. 82.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Gnadengeld.

²³² Mezi ně patřily, jak dokazují knihy habsburské Dvorské pokladny (č. 18 – 30), nejenom peníze, ale i hmotné dary, jimiž král projevoval jednotlivým osobám zvláštní náklonnost a potvrzoval existenci klientské sítě mezi darujícími a darovanými.

Z jednoho se stal dvorský vojenský pokladník²³³, který měl na starosti vojenská vydání monarchie, a odčerpával nejvíc peněz ze státní pokladny. Nový řád určoval též obsazování volných míst na základě věku.²³⁴ Revoluční byl objev zápisu předpokládaných vydání pro příští rok. Tento pokus o „státní rozpočet“ byl snahou o dokonalejší rozdělení financí do všech sfér podunajské monarchie, uklidnění finanční anarchie, jež přes snahu komory stále existovala. Již z dřívější doby se zachovaly přehledy, kolik daný rok vynesl a kolik muselo být zapláceno. Celkově to souviselo s povinností všech podřízených úřadů odevzdávat minimálně každoroční vyúčtování, včetně výše dluhů, úroků, jmen věřitelů a termínů splacení.²³⁵ Přesto práce s knihami dvorské pokladny, jak trefně poznamenal P. Rauscher²³⁶, přináší rozličné problémy. Ve své podstatě se jednalo o soupis platebních listin dvorského státu, které byly účtovány dvorskému pokladníku. Ty se nemusely vždy vztahovat pouze k financování dvora v užším smyslu. Byly zde hrazeny, např. domácnosti císařských synů ve Španělsku, či jiných příbuzných, poselstva a pohledávky vyplývající z císařského titulu, dary cizím vyslancům, neb potentátům. Mezi lety 1556 – 1576 za 241 měsíců tvořila celá suma cca. 15,27 miliónů zlatých.²³⁷ Vysoce zpochybnitelná je i relevantnost údajů v jednotlivých knihách. Např. platby úředníků byly často i přes svůj zápis splaceny pozdě nebo hrazeny dlouhodobě ve formě věřitelství císaři. Knihy dvorské pokladny tak reprodukují jen hypoteticky provedené finanční transakce, protože obsahují i předpokládané mzdové náklady. Knihy tak spíše poskytují obraz o činnostech dvorského pokladníka jako finančního úřadu monarchie. Výdaje se dají rozdělit do deseti kategorií.

	důvod výdaje²³⁸
1	sloužící personál
2	císařská rodina
3	mzdy, příplatky, provize, milosti a ostatní osobní náklady
4	císařské komise, cesty v ostatních příležitostech
5	dary
6	almužny, stipendia
7	dluhy a zúročení

²³³ Hofkriegszahlmeister.

²³⁴ Jestliže úředník ve své funkci zemřel, nahradila jej další nejstarší osoba v kanceláři.

²³⁵ T. FELLNER, H. KRETSCHMAYR, Die österreichische Zentralverwaltung, s. 81.

²³⁶ P. RAUSCHER, Die Finanzierung, s. 49 – 64.

²³⁷ Tamtéž, s. 52.

²³⁸ Tamtéž, s. 52an.

	důvod výdaje
8	vojenské výdaje poukázané na dvorskou pokladnu ²³⁹
9	vyslanci - stálí (Španělsko, Řím, Benátky, Vysoká Porta)
10	tzv. extraordinari (stavební náklady, jezuitské kolegium ve Vídni)

V následující tabulce jsou uvedeny příjmy a výdaje byrokratického aparátu a dvora, jež jsou obsaženy v tzv. Knihách dvorské pokladny²⁴⁰ z mezidobí 1564 – 1576. Je důležité uvědomit si, že se jedná jen o část celkových příjmů a výdajů monarchie. Jejich větší část, která se týkala válečných operací, byla zapsána v tzv. knihách válečné pokladny²⁴¹, se pro 16. století nedochovala. Podle G. Pálffyho byly roční náklady pro vojáky tzv. vojenské hranice v Uhrách a Chorvatsku v roce 1572 1,220.761 zl. 39 kr.²⁴² V této oblasti komora silně spolupracovala s dvorskou válečnou radou založenou v roce 1556. Dobu vlády Maxmiliána II. nelze přesněji odlišit, protože zápisy částek jsou sumativní, většinou za období 1. leden – 31. prosinec.

rok	příjem	výdej
1564	566.294 zl. 52 kr. 3 hal.	606.630 zl. ²⁴³
1565	665.810 zl. 49 kr. 1 hal.	675.197 zl. 31 kr. 3 hal.
1566	816.048 zl. 56 kr. ½ hal.	820.347 zl. 43 kr. ½ hal.
1567	918.065 zl. 54 kr. 3 hal.	954.762 zl. 40 kr. 2½ hal.
1568	914.307 zl. ½ hal.	801.503 zl. ²⁴⁴
1569 ²⁴⁵	není	není
1570	981.738 zl. 20 kr.	945.390 zl. 34 kr. 2½ hal.
1571	572.043 zl. 28 kr. 2½ hal.	584.518 zl. 2 kr. 1 hal.
1572 ²⁴⁶	92.810 zl. 52 kr. 3½ hal.	106.644 zl. ²⁴⁷
1573	545.255 zl. 58 kr. 3 hal.	558.856 zl. ²⁴⁸
1574	571.521 zl. 54 kr. 3½ hal.	563.659 zl. ²⁴⁹
1575	1,049.011 zl. 36 kr.	975.181 zl. ²⁵⁰
1576	898.525 zl. 57 kr. 3½ hal.	884.079 zl. 45 kr. 2 hal.

²³⁹ Např. zaplacení vojenského pokladníka (Kriegszahlmeister) v Uhrách.

²⁴⁰ Hofzählamtsbücher. Viz. SA, FHKA, HZAB, č. 18-30.

²⁴¹ Kriegszählamtsbücher.

²⁴² G. PÁLFFY, Die Türkenabwehr in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert – ein Forschungsdesiderat, in: Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse, 1. Halbband, roč. 137, 2002, s. 114.

²⁴³ P. RAUSCHER, Die Finanzierung, s. 52. Podle mých výpočtů by měla být částka vyšší, a to 650.236 zl. 17 kr. 120 hal.

²⁴⁴ Tamtéž. Podle mých výpočtů je částka o sto tisíc zlatých vyšší, což podle mě způsobilo zapsání i některých vojenských výdajů v HZAB č. 23.

²⁴⁵ Kniha se nezachovala.

²⁴⁶ Jedná se jen o účetní období leden až konec února 1572.

²⁴⁷ Tamtéž. Podle mých výpočtů by měla být částka nižší, a to 87.013 zl. 16 kr.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž. Dle mých výpočtů je částka o dvě stě tisíc zlatých vyšší, což podle mě způsobilo zapsání i některých vojenských výdajů v HZAB č. 28.

²⁵⁰ Tamtéž. Podle mých výpočtů je částka o sto tisíc zlatých vyšší, což podle mě způsobilo zapsání i některých vojenských výdajů v HZAB č. 29.

Nejvyšší výdaje byly v letech 1566, 1567, 1570, 1575 a 1576, přičemž stoupající tendence vidíme v letech 1566 až 1570 a 1575 až 1576. Musíme si ale uvědomit, že takto vysoké výdaje bývají často spojené s vnějšími politickými nároky pro císaře, které vedly k jeho vyšší angažovanosti a tím vyšším peněžním výdajům. Kupř. výdaje let 1566, 1570 a 1576 lze vysvětlovat dlouhou přítomností panovníka na říšských sněmech, speciálně rok 1566 vojenským tažením do Uher, rok 1575 výdaji na volbu Rudolfa II. císařem, nákladnou cestou do Drážďan, či rok 1568 neobvyklou misí arcivévody Karla na španělský královský dvůr z důvodu jednání o problémech nizozemského povstání. Navíc mezi lety 1567 a 1570 proběhlo několik habsburských svateb. Nejprve to byly Maxmiliánovy sestry Barbora a Jana s knížaty z Ferrary a Florence, později dcery Anna a Alžběta s králi Španělska a Francie. Dále mezi lety 1564 až 1571 císař platil pobyt svých synů arcivévody Rudolfa a Arnošta u španělského dvora. Finanční potřeby císařského dvora za vlády Maxmiliána II. se tak pohybovaly v rozmezí 650.000 – 700.000 zlatých ročně. Uvedený údaj ale nezahrnuje náklady na vojenské kampaně a zajištění hranic mezi lety 1565 – 1576, které částku zvyšovaly až na cca. 1,4 miliónu zlatých.²⁵¹

K financování císařského dvora proto nepostačovaly pouze prostředky dodávané z jednotlivých zemských komor nebo tzv. říšská pomoc. Proto musel být nedostatek peněz nahrazován půjčkami. Je ale velice obtížné přesně identifikovat kreditní položky v knihách dvorské pokladny. V první řadě jsou zde příjmy řazeny podle úřadů, které je do vídeňského Hofburgu odeslaly. Často nebývají blíže specifikovány, což ani nepatřilo mezi primární cíle dvorské pokladny. Dále zemské úřady byly meziinstancemi mezi dvorskou pokladnou a původci vybraných peněz. Pod jmény různých úřadů se tak mohou skrývat úvěry, úřední poplatky, či berně. Přesto P. Rauscher založil svoji analýzu na nich a aktovém materiálu a došel k následujícím sumám.²⁵²

rok	dluhy a úroky
1564	243.526 zl
1565	229.627 zl.
1566	210.457 zl.
1567	312.639 zl.

²⁵¹ Tamtéž, s. 55. K otázce vojenských nákladů na tzv. vojenské hranici se vyjádřil např. G. PÁLFFY, Die Türkenabwehr, s. 99 – 132; TÝŽ, Der Preis, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), Finanzen und Herrschaft, s. 20 – 44.

²⁵² P. RAUSCHER, Die Finanzierung, s. 52.

rok	dluhy a úroky
1568	320.539 zl.
1569	není
1570	78.362 zl.
1571	95.747 zl.
1572	13.659 zl.
1573	132.519 zl.
1574	80.269 zl.
1575	105.458 zl.
1576	38.086 zl.

Úvěr se objevuje v různých rubrikách, kupř. ve vyplacených úrocích, mzdách, milostech ujištěných na různé příjmy. Zúročení se pohybovalo mezi pěti a osmi procenty. Maximálně však dosahovalo výše deseti procent. V našem prostoru navíc byla už ve čtyřicátých letech 16. století uzákoněna úroková míra šesti procent. Mezi překvapující skutečnosti patří, že menší částky byly v rakouských pramenech placeny ve věcech. Nejčastější platba byla v suknu. Pokud byla částka skutečně placena v hotových penězích, byla dávana přednost zlatému uherskému, jako vysoce kvalitní zlaté minci volně směnitelné po celé Evropě. Samozřejmě výše uvedené údaje se primárně vztahují k oblasti rakouského arcivévodství, prostoru Říše a Uher. Během výzkumu domácích archiválií se nepodařilo najít jediný doklad, z něhož by vyplývalo, že kreditní částka nebo její část byla vyplacena v suknu, či že byly upřednostňovány uherské zlaté mince.²⁵³

Následující tabulka názorně ukazuje, jednotlivé druhy úvěrů habsburské monarchie mezi lety 1556 – 1576²⁵⁴, přičemž víme-li, že celkové příjmy monarchie byly ve stejném období cca 10,1 miliónů zlatých, dokážeme jednoduše spočítat celkový podíl kreditní politiky na příjmech podunajské monarchie. Bylo to celých 51,8%. Pokud se na tabulku podíváme blíže, všimneme si, že dluhy uzavřené zemskými komorami, tj. včetně české komory a českých úřadů²⁵⁵, jsou až na pomyslném třetím místě. Georg Ilsung fungoval jako faktor pro říšské obchodnické domy, především Fuggery, takže se částka vztahuje k nim. O zástavách jsme se zmínili již výše. Pod nejvyšší částkou 3,633.318 zl. se skrývají ostatní jinak zřízené úvěry.

²⁵³ Kupř. v nařízení o zaplacení pohledávky 10.000 zl Lazaru von Schwendi je výslovně zmíněno, že může být zaplacena v hotových penězích, stříbrných pohárech, či klenotech. Viz. NA, ČDKM I., kart. 105, červen – červenec 1570.

²⁵⁴ P. RAUSCHER, Die Finanzierung, s. 56.

²⁵⁵ Např. české kanceláře.

Úvěrové příjmy dvorské pokladny²⁵⁶ na základě výzkumu 13 zachovalých ročních počtů mezi lety 1556 a 1576 v rýnských zlatých.	
úvěry	3,633.318
úvěry zprostředkované G. Ilungem	664.553
úvěry zemských komor a úřadů	574.072
zástavy	359.088
celkový počet	5,231.031

Většina vysokých úvěrů nedosahovala sumy 10.000 zl. Takovéto půjčky pocházely především od obchodníků, jako byli Hans Rot & synové z Ulmu, Leonard Weiß & Co., rodina Fuggerů a Wolfgang Paller z Augsburgu. Dále mezi nimi byli vysocí představitelé rakouské šlechty např. Leonhard von Keutschach a Hans Khevenhüller, či stavy kupř. Štýrsko, spolupracovníci císařského dvora např. prezident dvorské komory Reichart Strein, říšský vicekancléř Johann Babtist Weber i jednotlivé říšské stavy Augsburg, Štrasburk, kurfiřti August Saský, kníže Julius von Braunschweig nebo brandenburský markrabě Jan Jiří Brandenburský²⁵⁷. Z nejbližšího císařova okolí to byl především arcivévoda Ferdinanda Tyrolský.²⁵⁸

Zaměříme-li se na příjmy ze svolených zemských berní, dojdeme ke zjištění že většina takovýchto příjmů, necelých 75%, byla ze zemí Koruny české. Nejvíce přispívaly Čechy s průměrnými 476.597 zl. Druhé bylo Slezsko s 227.954 zl. Vysoké hodnoty dokládají na straně jedné vyšší hustotu obyvatelstva díky domovní dani, resp. majetku, na straně druhé i větší rozvoj řemesel. Jako poslední se umístila Morava, jejíž průměrný výnos byl o 51.341 zl. menší než ve Slezsku. Problematické je zařazení obou Lužic, neboť prakticky zůstávaly jejich komorní záležitosti pod kuratelou české komory, vyjma let 1558 – 1572, kdy se o ně starala slezská komora.²⁵⁹

²⁵⁶ Hofzählamt. Zvolil jsem tento překlad na rozdíl od Dvorský výplatní úřad Ludmily Kubátové, který se mi zdál šroubovitý. Viz L. KUBÁTOVÁ, K otázkám, s. 100.

²⁵⁷ Janu Jiřímu Brandenburskému bylo např. ujištěno v březnu roku 1570 33.000 tolarů slíbené penze od Maxmiliána II. Viz NA, ČDKM I., kart. 102, únor – březen 1570.

²⁵⁸ P. RAUSCHER, Die Finanzierung, s. 56.

²⁵⁹ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, Dějiny správy, s. 106.

Příjmy zemských daní do dvorské pokladny 1556/57-1576 ²⁶⁰		
země	rýnské zlaté	procenta
Čechy	476.597	40,5
Slezsko	227.954	19,4
Morava	176.613	15
Horní Rakousy	112.448	9,5
Dolní Rakousy	99.268	8,4
Tyrolsko	70.000	6
Přední Rakousy	5.766	0,5
Uhry	8.449	0,7
Celkem	1,177.098	100

Budou-li nás zajímat příjmy podle jednotlivých úřadů, bude se situace trochu lišit. Ačkoli si příjmy z českého království opět zachovaly ve svém součtu prim, tj. 517.266 zl., jednotlivým největším příjmem je 427.040 zl. z nejvyššího třicátkového úřadu v Uhrách. Suma válečného početního úřadu s 504.844 zl. se naproti tomu nevztahuje jen k jedné zemi.

Původ příjmů dvorské pokladny ²⁶¹ 1556/57 – 1576 v rýnských zlatých. ²⁶²	
válečný početní úřad ²⁶³	504.844
rentmistrovský úřad, Čechy	313.608
vrchní výběrčí, Čechy	32.890
rentmistrovský úřad, Slezsko	157.394
podkomoří, Morava	13.374
uherská komora	16.965
nejvyšší třicátkový úřad, Staré Hrady - Uhry	427.040
solní úřad, Přespurk	10.986
Vizedomamt, Horní Rakousy	3.198
Vizedomamt, Dolní Rakousy	3.806
solní úřad, Vídeň	22.961
daňový úřad říšské a dvorské kanceláře	101.508

3.7. Půjčka jako fenomén

Pokud začneme definicí termínu, dopátráme se této: *Půjčka (commodatum) jest smlouva, kterou jedna strana... straně druhé... odevzdává věc nějakou (movitou*

²⁶⁰ P. RAUSCHER, Die Finanzierung, s. 58.

²⁶¹ Hofzählamt.

²⁶² Tamtéž, s. 57.

²⁶³ Kriegszählamt.

*neb nemovitou)... užívání na určitý čas.*²⁶⁴ Je velmi starou praktikou, kterou lze doložit už v starověkých civilizacích.²⁶⁵ Byla nezávislá na penězích, jako předmětu půjčky, ale i formě splacení, neboť půjčování mohlo být nejenom na úrok, ale i zástavu, protislužbu, atd. Jistě existovaly případy, kdy věřitel nepožadoval žádný zisk, pouze vrácení půjčené částky, resp. majetku, věci. Ta se označovala termínem *mutuum*. V celkovém měřítku však byly tyto případy marginální, protože touha “vydělat“ byla a je lidstvu vlastní stejně jako fenomén půjčky. Očekávání zisku z takovéto transakce se nazývalo *sperare*. Právě proti zisku z kreditních operací se silně postavilo křesťanství, odsuzujíc využití nouze bližního k vlastnímu obohacení, jak dokládají pasáže se Starého²⁶⁶, resp. i Nového Zákona. Výzkumem²⁶⁷ jsem dospěl ke zjištění, že více zmínek o půjčce, úvěru, lichvě je jednoznačně ve Starém Zákoně, a to dvacet dva²⁶⁸. Přičemž ze všech textů vyplývá, že dobrý věřící půjčuje peníze na úrok pouze cizinci, sám si nemá půjčovat vůbec nebo s rozumem a neměl by vstupovat do rukojemství. Nejpřísněji proti lichvě, tj. příliš vysokým úrokům, vystupuje ve svém proroctví Ezechiel. Trochu jiné chápání lichvy bylo zřejmě v judaismu a křesťanství, neboť v raných formách křesťanství byl za lichvu označen jakýkoli zisk věřitele. Podle J. Le Goffa byl pro křesťanství podstatný Žalm 15,5 odepření Hospodinova pohostinství pro lichváře, z čehož bylo prý usuzováno, že jim je odepřen ráj.²⁶⁹ Nás ale bude daleko více zajímat nařízení Nového Zákona, které se o výše psaných pojmech zmiňuje čtyřikrát.²⁷⁰ Půjčka za zisk je vždy odsouzena jako trestuhodný přečin. Rychle rozvíjející se peněžní hospodářství však ohrožovalo principy křesťanských hodnot, které sice umožňovaly půjčku, ale odsuzovaly její využití k obohacení. Takový člověk byl srovnáván s pohanem a hříšníkem.

*A budete-li a těm, od kterýchž se nadějete zase ziti, jakou máte milost? Však i hříšníci hříšníkům půjčují, aby tolikéž zase vzali.*²⁷¹

²⁶⁴ Heslo Půjčka, in: Ottův slovník naučný, sv. XIX., Praha 1902, s. 973. Srov. vymezení A. KOSTLÁN, Rozvoj peněžního oběhu v 16. – 18. století, in: F. Vencovský, Z. Jindra, J. Novotný, K. Půlpán, P. Dvořák a kol., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Sefira, Praha 1999, s. 30 – 54.

²⁶⁵ Viz. pasáže Starého Zákona, či V. URFUS, Právo, 9 – 22.

²⁶⁶ I když samozřejmě křesťanství upřednostňovalo Nový Zákon.

²⁶⁷ Výzkum proběhl na základě fulltextového vyhledávání v on-line ekumenickém vydání bible na adrese <http://www.biblenet.cz/bible> s komparací s Biblií svatá aneb všechna svatá písmena Starého i Nového Zákona, Praha 1909, jenž byla sestavena podle posledního kralického vydání z roku 1613.

²⁶⁸ Exodus 22,25; Leviticus 25,36; 25,37; Deuteronomium 15,2; 15,6; 15,8; 23,20; 23,21; 24,10; 24,11; 28,12; 28,44; Nehemiáš 5,10; Žalm 15,5; 37,21; 37,26; Přísloví 22,26; 28,8; Ezechiel 18,8; 18,13; 18,17; 22,12.

²⁶⁹ J. LE GOFF, Peníze, s. 19.

²⁷⁰ Matouš 5,42; 25,27; Lukáš 6,34; 6,35.

²⁷¹ Lukáš 6,34.

Nejprve bylo zakázáno provozování lichvy klerikům prvními koncily, elvirským roku 300 a nicejským 325. Přesto největšími věřiteli byly právě kláštery, ačkoli proti ní vystupovala většina církevních koncilů středověku.²⁷² Autorem definice lichvy této doby se stal sv. Ambrož, který prohlásil, že *lichva umožňuje získat víc, než bylo dáno*.²⁷³ Snahy omezovat kreditní obchody mezi křesťany vedly ke zvyšujícímu se počtu židovských lichvářů především od 12. století, kteří nebyli nuceni dodržovat tyto křesťanské zásady. Ale i křesťané se snažili obejít církevní zákazy. Východiskem byly např. zástavy na nemovitostech, přičemž sem patřily i renty²⁷⁴, jež se u nás masově rozšířily zvláště v 14. století. V našem prostředí znamenalo zlom středověkého chápání lichvy husitské hnutí, jež se na základě svých chiliastických vizí ostře postavilo proti úvěru, resp. lichvě. Prvním husitským teologem, který tak učinil, byl Jakoubek ze Stříbra, který lichvou odmítl spisem *Contra usuram* z roku 1415. Pokládal ji za porušení lásky k bližnímu. Ve stejném roce o ni ostře referoval i Mikuláš z Drážďan dílem *De ursura*.

Po polovině 15. století zdomácňuje půjčka v českých zemích. Poprvé byla uznána možnost v případě bezúročné půjčky (*mutuum*) zvýšit jistinu o skutečně utrpěné škody (*interesse*), avšak byly specifikovány přesně vymezené případy, kdy tohoto práva šlo využít. Ty je třeba oddělovat od nedovolených úroků (*usura*) a negativních projevů tzv. sedláni a parity, které byly hrdelním zločinem. Při sedláni viník svévolně zvýšil míru úroků nad obecně uznávanou hranici. Ta byla stanovena na deset procent nejprve na svatováclavském sněmu roku 1479 a později znovu nálezem zemského soudu o pět let později.²⁷⁵ Následně se jí dostalo kodifikace ve Vladislavském zřízení zemském v článku 411.²⁷⁶ Takovéto snahy měly za úkol právě vnést do rozmáhajících se kreditních vztahů pořádek a omezit zneužívání půjček. Nicméně to znamená, že státní moc přijala existenci kreditních operací. Naproti tomu se parita projevovala zúročením oficiálně bezúročného úvěru nebo prodejem věřitelovy nemovitosti dlužníkovi a následným odkupem za menší cenu. Obě se trestalo ztrátou hrdla, majetku i cti. Poslední velká synoda, která kritizovala lichvu proběhla v království roku 1475 v slezské Vratislavi. Zapojováním většího

²⁷² Byly to 2. lateránský (1159), 3. lateránský (1179), 4. lateránský (1215), 2. lyonský (1274), či viennský (1311).

²⁷³ J. LE GOFF, *Peníze*, s. 22.

²⁷⁴ ...z objektivního hlediska nějaký trvalý výnos (... výnos z nájemného), viz Heslo *Renta*, in. *Ottův slovník naučný*, sv. XXI., Praha 1904, s. 561.

²⁷⁵ J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 123.

²⁷⁶ F. PALACKÝ, *Zřízení*, s. 190.

počtu křesťanů do kreditního hospodářství stoupala i s snaha oficiálních míst omezit židovskou úvěrovou politiku. Mezi lety 1487 až 1501 byla např. zakázána křesťanská spoluúčasť na židovských úvěrových obchodech, přičemž těm bylo nadále povoleno půjčovat pouze na ústní dohodu. Výše povoleného úroku se pohybovala okolo 10 až 20 procent. Byla vysvětlována královskou listinou z roku 1497, že jedině tak jsou schopní platit různé dávky a berně.

V roce 1493 vydal svůj traktát o lichvě administrátor Václav Koranda, který upíral rozhrěšení i druhé generaci lichvářů. Konec jagellonské vlády představuje i poslední velkou vlnu kritiky kreditního systému, jež se objevovala jak v utrakvistických, tak katolických kruzích. Odpor proti lichvě se projevuje kupř. v vokabuláři zvaném *Lactifer*, který byl vydán tiskem v roce 1511. Jako nejvýraznějšího představitele tohoto proudu musíme zmínit Mikuláše Konáče z Hodiškova, který svůj spis publikoval roku 1515, přičemž v lichvě spatřoval ohrožení země. Dalším byl Matěj Poustevník, který adresoval svůj *List Pražanům* v roce 1519. Viděl v ní jednu z hlavních příčin úpadku „hlavy království“. Tvrdil, že lichvář je horší než-li Jidáš a peklo. Mezi nejvýznamnější odpůrce lichvy z katolických kruhů můžeme počítat mnicha-bosáka Jana Vodňanského, který odmítl půjčování peněz s úroky v duchu scholastiky. Lichváře zařadil mezi monstra, jako byli hastrmané a lidojedi. S rozvojem hospodářství se ale zvyšovala poptávka po hotových penězích, kdy úvěr představoval nejrychlejší možnost jejich nabytí. Proto lze směle nazvat 16. století jako zlatý věk kreditního hospodářství, ačkoli zájem o půjčky můžeme pozorovat již brzy po husitském hnutí.²⁷⁷ Podle práce M. Volfa²⁷⁸, k jejímž výsledkům se přikláním, existovalo pět různých forem úvěrů, které využívaly čeští panovníci, včetně Maxmiliána II. První byly, nám známé, zástavy, jež patřily k nejstarším. Král mohl z titulu vojta církve zastavovat duchovenské statky a samozřejmě i korunní. Mezi další patřily úvěr od duchovenstva, královských měst²⁷⁹. Obě zmíněné části stavovské společnosti neměly příliš na výběr, souhlasit, či nikoli s požadavkem krále poskytnout peníze. Většinou se vymlouvaly svojí momentální insolventností. Poslední formou je úvěr šlechty bez zástav, jako se to stalo např. roku 1566, o čemž pojednávám jinde podrobněji.

---

²⁷⁷ Tamtéž, s. 158.

²⁷⁸ M. VOLF, *Královský důchod*, s. 143 – 171.

²⁷⁹ Známy je tzv. nucený úvěr. Blíže viz V. PICKOVÁ, *Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století*, in: *Historie a vojenství* 1963, s. 969 – 1004.

Přelomem byla nová kodifikace úrokové míry v roce 1543. Byla snížena na 6%, což bylo především v zájmu velkých dlužníků, protože právě jich se dotýkala nejvíc vysoká úroková míra. Jistěže mezi ně patřil především český král, Ferdinand I. Nicméně toto nařízení mělo i svůj negativní dopad, a to zhroucení finančního trhu. Potencionálním věřitelům se nadále zdálo nevýhodné půjčovat v domácím prostředí a raději investovali majetek do nemovitostí a pozemků.²⁸⁰ Obnovení trhu postupovalo pozvolna. Bylo nejčastěji vázáno na protislužbu nebo intervenci, což vedlo k rozvoji klientismus. Naproti tomu byla úroková míra mimo území království spíše vyšší. Sazba se pohybovala nejčastěji mezi pěti až osmi procenty. Maximální zúročení deseti, výjimečně dvanácti bylo převážně u velkých augsburských bankovních domů.²⁸¹ Jinou právní normou roku 1545 se rozdělily soudní instance pro řešení sporu ohledně půjčených peněz. Do 100 kgč. byl určen menší soud zemský, nad uvedenou částku se měli věřitelé obracet na soud nejvyššího purkrabství, který měl za úkol vést i rejstříky ohlášených dluhů a dluhopisů. Protože se ale někteří snažili ignorovat redakci zemského nařízení z roku 1543 a stále půjčovali za původní úrok, změna byla znovu vyhlášena na sněmech v letech 1544 a 1545. Navíc byla do redakce zemského zřízení v roce 1549 pojata připomínka, že zvyšování úroků nad stanovenou mez 6% je nutno považovat za sedláni. Provinilec, který by se takového jednání dopustil, měl být označen za zločinného psance a pronásledován. Stejně tak byl snížen židovský úrok na 24,4 procenta.²⁸² Nová novelizace protilichevních opatření byla vydána až ke konci vlády Maxmiliána II., a to roku 1575.

Úzus v kreditní politice krále byl následující. Pokud už věřitel byl ochoten peníze půjčit, musela komora opatřit tzv. rukojmí. To byli lidé, kteří byli ochotní vložit se do zástavy svým majetkem za královu půjčku. Neplatil-li včas, mohl se věřitel domáhat náhrady na všech nebo na každém zvlášť, protože ručili tzv. rukou společnou a nerozdílnou. To se stávalo dost často. Tzv. pohnání se provádělo u úřadu nejvyššího purkrabího. V tomto případě dával zprávu úřadu komory o svém úmyslu. Pohnání si pak stěžovali u komory, kde doufali v ochranu před nebezpečím soudu.

---

²⁸⁰ K tématu např. P. VOREL, *Od českého tolaru*, s. 127.

²⁸¹ P. RAUSCHER, *Zwischen Ständen*, s. 346.

²⁸² J. JANÁČEK, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Československá akademie věd, Praha 1955, s. 290.

3.8. Mincovní systémy 2. poloviny 16. století

Pro výzkum kreditní politiky je nezbytné získat alespoň minimální vhled do finančních systémů, které se vyskytovaly na našem území v 16. století, resp. v jeho druhé polovině. V námi zkoumané době bychom našli velký počet druhů mincí, což nás může svádět k myšlence, že v této oblasti panoval bezbřehý chaos. Zdání ale klame. Systém měl své zákonitosti, podle nichž se řídil. Moderní numismatická věda v čele s Petrem Vorlem²⁸³ zastává názor, že období českého raného novověku dělilo mince podle tří funkcí, na početní jednotky, běžné mince a hrubé mince. Základ tohoto rozdělení je spatřován v porovnání obsahu stříbra v rakouských a českých mincích roku 1531, kdy se prokázal rozdíl mezi početní a skutečnou kupní silou peněz. Nejdůležitější pro naši práci jsou tzv. početní jednotky. Rozumí se jimi peníze, které se právě vyskytovaly v účtech, či jiných listinách. Patřily sem jak groše pražské, míšeňské²⁸⁴, tak i říšské, slezské tolary, zlaté rýnské a zlaté uherské. Běžnou mincí se chápaly drobné nominály, se kterými se lidé mohli setkat v platebním styku. Nejstabilnější složkou peněžního systému pak byla tzv. hrubá mince, jež byla určena především pro platby mimo monarchii. Stejně tak byla někdy žádaná při platbě domácích pohledávek. Byla nejlépe směnitelná, protože obsahovala relativně přesný poměr drahého kovu. Platební sílu stanovoval zemský sněm. Patřily sem hlavně stříbrné tolary, rýnský zlatý ve zlatě a uherský zlatý. V mnou zkoumaných listinách se nejčastěji vyskytovaly groše české, míšeňské, zlatý rýnský a říšské tolary. Jejich přepočty uvádím v následujícím přehledu.²⁸⁵

1 zlatý rýnský = 60 krejcarů

1 kopa grošů českých = 60 grošů českých = 2 kopy grošů míšeňských = 140 krejcarů = 420 (bílých) peněz

1 tolar (říšský) = 68 krejcarů

1 tolar slezský = 70/72 krejcarů

přepočty:

3 kopy českých = 6 kop míšeňských = 7 zlatým rýnským

15 tolarů (říšských) = 17 zlatých rýnských

6 tolarů (slezských) = 7 zlatých rýnských

²⁸³ P. VOREL, *Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*, Rybka, Praha 2000.

²⁸⁴ Jejich vznik je spojen s mincovní reformou Jiříka z Poděbrad z roku 1469.

²⁸⁵ Vytvořeno na základě P. RAUSCHER, *Zwischen Ständen*, s. 459an.

Pokud bychom zkoumali, v jakých formách mincí byly odesílány vybrané poplatky, půjčky aj. do Vídně, situace se trochu zkomplikuje. Jako dobrý příklad nám může posloužit zápis knih Dvorské pokladny z roku 1566.²⁸⁶ Jednalo se o posudné, které do Vídně odeslal nejvyšší výběrčí Jakub Kočka. Bylo tvořeno sedmi druhy mincí, mezi nimiž byly i netypické francouzské a italské koruny aj. Zdá se mi pravděpodobné, že doma vybraná mince byla zřejmě přeměněna u směnárníků na platidla uplatnitelná za hranicemi království.

V období 16. století je taktéž několik významných mezníků, které se týkaly habsburské mincovní strategie. Jejich provedení bylo projevem centralizačních snah o vytvoření prostoru, v němž by převažoval jediný monetární systém. První důležitou událostí bylo ovládnutí ražby jáchymovských tolarů Ferdinandem I. na základě rozhodnutí stavů roku 1528. Celé další období²⁸⁷ až do roku 1547 bylo ve znamení snahy krále o kontinuální propojení mincovních systémů českých a rakouských zemí. Ke konci první etapy existovala nepoměrnost reálné hodnoty platidel a početních jednotek. Druhá perioda mezi lety 1547 a 1548 souvisela s prohraným odbojem stavů vůči Ferdinandovi I. V září roku 1547 byla uzavřena mincovní dohoda, jejímž naplněním došlo např. k snížení stříbra v hrubých mincích, či metrologické úpravě českého groše. Úmluva měla platit patnáct let beze změn, ale již následujícího roku byla ukončena ražba nového typu groše. Dále se razily jen hrubé mince a malé nominály (peníze a haléře). Třetí fáze v mezidobí 1548 až 1561 byla ve znamení bojkotu české měny, grošového systému a prosazování krejcarového systému platného v Rakousích jako snahy o mincovní unifikaci. Specifickou událostí bylo vydání třetího mincovního řádu v roce 1559²⁸⁸, který byl projevem stejných snah na území Říše, jehož prosazení se podařilo Ferdinandovi I. v českých zemích o dva roky později. Základem se stala stříbrná mince o hodnotě šedesáti krejcarů, jež se stala ekvivalentem zlaté mince zvané zlatý rýnský. Následně po změně platební síly takto ražených mincí se začal tento název pro peněžní jednotku, užívat pro skutečnou zlatou minci, zlatý rýnský ve zlatě.²⁸⁹ Toto období trvalo od roku 1561 do pozdní vlády Maxmiliána II. Nebyly raženy groše²⁹⁰ ani toлары. Přesto unifikace přinesla velké problémy přílivem nekvalitní mince z některých částí Říše. Až na sněmu

²⁸⁶ SA, FHKA, HZAB, č. 21.

²⁸⁷ Jednotlivá období viz P. VOREL, Landesfinanzen, s. 187.

²⁸⁸ K tématu zvláště L. NEMEŠKAL, Snahy, viz pozn. 53.

²⁸⁹ Goldgulden. Viz např. P. VOREL, Od českého groše, s. 136.

²⁹⁰ Groše nebyly raženy již od roku 1547/48.

v lednu 1573²⁹¹ proběhla reforma, která byla završena o čtyři roky později. Byla ukončena ražba krejcarových mincí a znovu zavedena ražba tolarů a grošů odpovídající parametrům z let 1547 a 1548. Nicméně zlatý rýnský byl zachován jako peněžní jednotka. Byla obnovena funkce zemského prubíře, jehož úkolem byla kontrola kvality zahraničních i domácích mincí. Nakonec v červenci roku 1576 byla uzavřena dohoda o metrologickém systému zlatých, stříbrných mincí, atd. Poslední etapa v letech 1573 – 1576 tedy znamenala společné odmítnutí unifikačních snah napříč stavy.

Další záležitostí, která souvisí s kreditní politikou, do níž do pokusíme nahlédnout, je projev cenové revoluce v českých zemích v druhé polovině 16. století. Termín *cenová revoluce* se poprvé objevil v díle G. Wiebeho.²⁹² Snažil se jím vysvětlit vzrůst cenové hladiny, který se dá pozorovat v evropských raněnovověkých státech. Teorii vysvětlující fenomén je velmi mnoho. Nejstarší a dodnes často publikovaná je tzv. kvantitativní teorie Jeana Bodina hlásající, že za vzestup cenové hladiny může dovoz drahých kovů z nalezišť v Jižní a Střední Americe. Byl i zakladatelem tzv. monetaristického názoru prosazujícího nezbytnost přílivu peněz pro existenci inflace.²⁹³ Tento příliv se dostal přes Španělsko do Itálie, Německa a Nizozemí. Později byla tato hypotéza kritizována²⁹⁴ a nahrazována jinými. Za další příčiny byly často považovány např. nárůst obyvatelstva, který nebyl doprovázen stejným vzestupem zemědělské produkce, či dnes již vyvrácená inflační teorie. Často bývají prosazovány různé kombinace příčin.²⁹⁵ Americké zlato a hlavně stříbro tak není považováno za impuls pro inflaci ale její vzpruhou. Příliv drahého kovu dosáhl svého vrcholu až v devadesátých letech 16. století a vydržel tak dalších čtyřicet let.²⁹⁶

---

²⁹¹ SČ III., s. 735 – 750.

²⁹² G. WIEBE, *Zur Geschichte der Preisrevolution des XVI. und XVII. Jahrhundert*, Staats- und Sozialwissenschaftliche Beiträge II. 2, Leipzig 1895.

²⁹³ Peter L. BERNSTEIN, *Dějiny zlata*, Grada, Praha 2004, s. 153.

²⁹⁴ Např. J. PETRÁŇ, *K problémům*, viz pozn. 52; Dále viz Kolokvium, Tamtéž. Ze světových autorů tuto teorii velmi kritizuje např. E. J. HAMILTON, *The History of Price Before 1750*, in: XI. Congress in Stockholm, Uppsala 1960, s. 144 – 164.

²⁹⁵ Kupř. B. H. Schlichter van Bath viděl ve své práci *The Agrarian History of Western Europe. A. D. 500 – 1850* příčiny cenové revoluce nejenom v dovozu amerického stříbra a zlata, ale i populačním přírůstkem, velkému počtu koní a znovuzahájení těžby kovů, čímž se vyprodukovalo více mincí. Viz. B. H. SCHLICHTER van Bath, *The Agrarian History of Western Europe. A. D. 500 – 1850*, London 1966, s. 195 – 206.

²⁹⁶ Josef KULISCHER, *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und der Neuzeit*, II. díl, Rütten & Loenig, Berlin 1958, str. 329.

Ve střední Evropě jsou projevy cenové revoluce pozorovány právě od poloviny 16. století²⁹⁷, ačkoli někteří autoři ji spatřují již dříve.²⁹⁸ Silnou roli v jejich projevech tu hrála propojenost obchodních sítí, což se projevuje zdražováním zhruba ve stejné době. Pro nás je nejvýznamnější cenový skok v šedesátých a sedmdesátých letech 16. století.²⁹⁹ Jako možný příklad vývoje cen nám mohou sloužit policejní řády i hospodářské instrukce, které byly vydávány, aby předešly zdražování při některých významných událostech, jako byla např. účast panovníka na generálním sněmu 1570. V následující tabulce jsem srovnal výši cen v letech 1525 a 1570.³⁰⁰ Taková srovnání jsou velmi problematická nejenom z metodického hlediska. Nemůžeme se vyhnout možným krátkodobým výkyvům v důsledku neúrody, zhoršených povětrnostních podmínek atd.. Průkaznější by bylo srovnání z jednoho místa.

	gč.	bílé groše
strych ³⁰¹ žita	15	33
strych ječmene	10	20
strych pšenice	20	40
strych ovsa	6	14

Stejně tak můžeme pozorovat vývoj hodnoty uherského zlatého, o němž, jak jsem se již zmínil, platilo, že byl velmi oblíbenou hrubou mincí habsburské monarchie. Od počátků vlády Maxmiliána II., kdy jeden zlatý stál 104 krejcarů³⁰² až po rok 1576, kdy ta samá mince stála již 109 krejcarů.³⁰³ Avšak je velmi problematické vzít toto zjištění za pevně dané. Změny obsahu kovu, problémy při těžbě i ražbě mohly vést ke změně hodnoty mince.

²⁹⁷ Např. J. PETRÁŇ, *K problémům*, s. 49; dál viz. P. VOREL, *Od pražského groše*, s. 83. V prostoru habsburské monarchie ho stejně identifikoval Marcus REISENLEITNER, *Frühe Neuzeit, Reformation und Gegenreformation. Darstellung, Forschungsüberblick, Quellen und Literatur*, Studien-Verlag, Innsbruck Wien München 2000.

²⁹⁸ Např. J. MACEK viděl nárůst cen v českém království již od třicátých let 16. století. Viz J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 171.

²⁹⁹ E. ŠIMEK, *Česká mince*, s. 43.

³⁰⁰ Pro rok 1525 Josef KALOUSEK, *Řády selské a instrukce hospodářské 1350 – 1626, AČ XXII.*, Praha 1905, s. 74an., 217. Pro rok 1570 byl pramenem policejní řád Maxmiliána II. z roku 1570, viz *SČ III.*, s. 465.

³⁰¹ Strych je německé pojmenování korce, který měl přibližně 93 litrů. Viz August SEDLÁČEK, *Paměti a doklady o staročeských mírách a vahách*, Praha 1923, s. 87an.

³⁰² Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Alena MALÁ, Lubomír NEMEŠKAL, Zdeněk JELÍNEK, *Numismatické příspěvky k dějinám cen a mezd údobí 1469 – 1612*, in: *Kolokvium*, 90.

³⁰³ SA, FHKA, HZAB, č. 30. Nicméně mezi lety 1568 – 1575 byla cena stabilní, a to 108 kr. Viz SA, FHKA, HZAB, č. 23 - 29.

Pokud bych měl zaujmout konkrétní stanovisko k cenové revoluci, jejímu projevu v pramenech domácí nebo zahraniční provenience, musím přiznat, že se mi zdá, že se cenová revoluce neprojevila. Jediným možným projevem je vzrůstající cena uherského zlatého. Ačkoli si dále mnozí věřitelé nebo rukojmí stěžují ve svých dopisech české komoře na velkou drahotu, či vlastní nouzi, musíme takové odpovědi posuzovat velmi kriticky. Půjčky panovníkovi bývaly velmi problematické a velmi často se stávalo, že ani po několika letech nebyly splaceny. Navíc panovník požadoval peníze většinou od lidí, u nichž se dozvěděl, že mají v danou chvíli větší finanční hotovost. Právě výmluva na drahotu, vlastní chudobu byla jedna ze slušných možností, jak krále v jeho nárocích odmítnout.

4. Turecké tažení do Evropy „přední val a štít křesťanstva“³⁰⁴

4.1. Historie osmanského nebezpečí

Mocenská síla středověkého uherského státu pod vládou Anjouovců byla založena na bohatých nalezištích zlata a stříbra. Uherští králové si díky tomu mohli dovolit velkolepou mocenskou politiku. Ještě před objevením Ameriky bylo z Uher zásobováno přes 80% evropského trhu. Ve stejné době, kdy se v Panonské nížině konsolidovala uherská středověká mocnost, na východ od ní prožívala byzantská říše epilog svých více jak tisíciletých dějin. Rozpad všech hodnot, který ji provázel, vytvářel v oblastech, jež bývaly pod její kuratelou, mocenské vakuum, které se nedařilo vyplňovat. Právě absence silného mocenského útvaru umožnila mimo jiné Turkům vstup na evropský kontinent. Už v padesátých letech 14. století Turci dobyli Gallipoli a uchytili se na evropské straně Dardanel. Až zarážející je, s jakou rychlostí si dokázali podřídit balkánské státy. 1371 se u Črnomen na řece Marici rozhodlo o osudu Makedonie. 1398 nastal prohranou bitvou na Kosově poli konec samostatnosti Srbska. 1393 padla Soluň, o rok později Valašsko. Až roku 1453 se podařilo Turkům ovládnout původní centrum Byzantské říše, Konstantinopol. Výboje v Evropě pokračovaly 1463 ziskem Bosny, 1482 Hercegoviny a 1501 Albánie.

Vývoj na jižní hranici uherského státu ovlivnil jeho zahraniční politiku. Po dlouhou dobu balkánská oblast patřila k hlavním zájmovým oblastem uherských králů, ale turecký zábor vše ukončil. Vyvolal rozsáhlé změny, které se odrazily nejenom v politice, ale i v hospodářství a demografii. Nový soused příliš neuznával hranice, podnikal časté nájezdy do pohraničních oblastí uherského státu. Elita požadovala po panovníkovi, aby rázně zakročil proti cizincům. To jí následně vydrželo dalších 300 let. Prvním králem, který se dostal do konfliktu s Turky byl Zikmund Lucemburský (1368 – 1437). Jeho snaha je navždy vyhnat skončila drtivou porážkou u bulharské Nikopole roku 1396. Zikmund ale využil argument turecké hrozby k vlastnímu posílení, reorganizaci státní i vojenské správy. On je také prvním tvůrcem pevností v příhraničním území s Osmanskou říší. V další historii

---

³⁰⁴ Označení papeže Pia II. pro Uhry. Viz Piotr S. WANDYCYZ, *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti*. Cena svobody, Academia, Praha 2002.

vzájemných turecko-uherských bojů stojí vysoko uherský král Vladislav I. (1424 – 1444) a jeden z nejbohatších magnátů János Hunyadi (1407 – 1456). Jejich společný postup při obraně a znovudobývání balkánských území přerušila až prohraná bitva u Varny roku 1444. Krvavá porážka křesťanského vojska stála život velkého počtu uherských magnátů včetně krále. Po jeho smrti vyvedl království z chaosu zemský správce, což nebyl nikdo jiný než Hunyadi (1446 – 1452). Sám představuje jednoho z nejlepších bojovníků s tureckou expanzí. 1456 porazil zhruba poloviční počet křesťanů pod jeho vedením vojsko u Bělehradu. V Hunyadiho politice po jeho smrti pokračoval i syn Matyáš Korvín, který se sám stal uherským králem. Největším úspěchem bylo dobytí Bosny roku 1463. Po jeho smrti je pro nás významná už jen epizoda vlády Jagellonců. Vojské úspěchy Selima I. v jiných částech říše, nástup Süleymana I. znamenají konec středověkých Uher. Roku 1516 nastoupil na trůn desetiletý Ludvík II. Jagellonský. Země bez silné ústřední moci nemohla vzdorovat říši takových rozměrů na vrcholu své moci. 1521 padl Bělehrad, tzv. Zlatý klíč od Uher a Slovinska. Ludvík sice získal podporu z Říma, Benátek, Vídně i Londýna, ta byla ale jen formální. Byly ztraceny půjčky od Fuggerů, když jim byly vypovězeny nájmy z dolů roku 1523. Nakonec bylo v srpnu 1526 v bitvě u Moháče při *národní uherské tragedii* poraženo pětadvaceti tisícové křesťanské vojsko třikrát až pětkrát větší přesilou. Nejenom vyšší technická úroveň, ale i větší disciplinovanost způsobily porážku a následnou smrt uherského a českého krále. V září padl na čas Budín a Pešť.

K uprázdněnému uherskému trůnu se hlásili především dva pretendenti, Ferdinand Habsburský a Jan Zápoľský. Ze společného soupeření a následných bojů vyšel nakonec vítězně rakouský arcivévoda, ale Zápoľský se odmítl s tímto výsledkem smířit. Přijal ochranu Vysoké porty a zabezpečil si její pomoc³⁰⁵. Výsledkem bylo tažení roku 1529 a obležení Vídně 120.000 muži. Ohrožení sídelního města habsburské monarchie vyvolalo vpravdě zděšení v celé Evropě. Naštěstí vojenská kampaň byla omezena klimatickými podmínkami³⁰⁶, a proto turecká armáda odtáhla ještě před pádem města. Ferdinand se potom snažil prodlužovat přijetí míru, aby mohl dobýt zpět ztracená města. To vyvolalo silnou nevoli v Istanbulu, která vedla k další válečné kampani roku 1532. I ta měla stejný

³⁰⁵ Uznal vazalský status. Vazalské státy ulehčovaly pozici Vysoké Portě a jednaly vcelku samostatně. Viz. G. PÁLFFY, *Die Türkenabwehr*, s. 103.

³⁰⁶ Těžiště vojenských operací Osmanů bylo mezi srpnem a polovinou září, výjimečně do konce října. Viz J. PÁNEK, *Podíl*, s. 75.

cíl – Vídeň. Avšak čas potřebný pro obléhání armáda neúspěšně strávila před hradbami vojenského hradu Köszeg (Kysak). Velitel Mikuláš Jurišič, chorvatský šlechtic, dokázal se sedmi sty obránci vzdorovat celých 21 dní. O rok později bylo dohodnuto příměří, které zaručovalo status quo a právo sultána schvalovat dohody mezi Ferdinandem a Janem Zápolským. Jejich vzájemné nepřátelství bylo ukončeno až tzv. velkovaradinským mírem z roku 1538. Ferdinand se zaručoval za odstoupené Sedmihradsko poskytnout Zápolského nástupcům území v Říši. Smlouva byla však jednostranně vypovězena roku 1540, kdy se po smrti sedmihradského vévody narodil jeho syn Jan Zikmund. Vdova a celá politická klika požádala Süleymana I., aby zajistil Janovi Zikmundovi nástupnická práva. Sultán reagoval výpravou, která vedla k obsazení Budína (1541) a rozdělení Uher na tři územní celky – budínský pašalik, Sedmihradsko a tzv. královské Uhry. Mezitím padla Ostřihom, Tatu, Stoličný Bělehrad (1543). Dlouhý koloběh válek pokračoval do uzavření pětiletého příměří v Drinopolu roku 1547. Byl první písemnou dohodou mezi Osmany a habsburskou monarchií znamenající oddechový čas pro obě říše. Süleyman se v ní sice vzdal dobytých území, ale Ferdinand musel jeho rozhodnutí draze zaplatit. Roční platba 30.000 dukátů³⁰⁷ je někdy tlumočena jako *Ehrengeschenk*³⁰⁸, tj. čestný dar, jindy jako tribut. Mírová smlouva sama charakterizovala peníze jako *protislužbu za tato místa v provincii Uhry, která se nacházejí de facto v křesťanských rukou*.³⁰⁹ To znamená, že osmanská říše si dělala nárok na celé Uhry. Výše uvedený text byl císařem předkládán jako *Pachzahlung*, tj. nájemní platba. Ferdinand mír přijal. Chtěl se vyhnout posunutí hranice blíž k rakouským a českým zemím, což by z nich udělalo vlastní nárazníkové pásmo. Placení však nebylo stálé. Částka byla do vypuknutí patnáctileté války zaplácena jen třikrát.

Po roce 1550 patří mezi významné mezníky tureckých válek obsazení Filákova (1554), vytvoření Temešvárského pašaliku a uzavření příměří (1562) na osm let³¹⁰, které přímo vycházelo z mírové smlouvy roku 1547. Peníze, které nebyly na základě drinopolského míru vyplaceny, se měly dodatečně okamžitě vyplatit.

³⁰⁷ Od roku 1545 slíbených 10.000 dukátů a za každý ze čtyř Süleymanových požadavků 5.000.

³⁰⁸ Tento výklad byl předem výhodný pro panovníka, protože nebyl tak ponižující jako tribut. Stejně ho chápala i turecká strana.

³⁰⁹ ...als Gegenleistungen für diejenigen Orte in der Provinz Ungarn, die sich de facto in derr Hand der Christen befinden. Viz E. D. PETRITSCH, Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547, in: MÖStA, roč. 38, 1985, s. 58.

³¹⁰ Dál platilo ustanovení o ročním tributu 30.000 dukátů a zřeknutí se nároků na Sedmihradsku. Po úmrtí jednoho ze signatářů se musela smlouva obnovit.

4.2. Zajištění tzv. vojenské hranice

Turecká expanze 16. století vyvolala nutnost vybudování nové obranné linie z pevností, jež mohla zastavit případný postup invazní armády. Náklady na žold³¹¹, proviant, výstavbu pevností, zajištění vojenského materiálu, vojenskou administraturu, zřízení dunajské flotily, špionáž a válečnou poštu se pohybovaly mezi 1,300.000 – 1,600.000 rýnských zlatých³¹². Příjmy z uherských monopolů, tax, veřejných a vojenských daní tak nekryly ani z jedné poloviny náklady (cca 500.000 zlatých). Není divu, že financování *pomezních zámeků v Uhrách* bylo největší zátěží pro vídeňského panovníka a nejčastějším argumentem pro poskytnutí půjček. Náklady měly přitom neustále vzestupnou tendenci. Mezi lety 1547 a 1591³¹³ je nutné ještě připočítat částku 30.000 uherských zlatých tributu³¹⁴.

Roku 1542 byl zřízen úřad dvou zemských kapitánů, mezi něž byly rozděleny palatinovi vojenské pravomoci³¹⁵. Jeden zodpovídal za východní Slovensko a druhý za západní a Zadunajsko. Mezníkem v organizaci protiturecké obrany bylo vytvoření 2 hlavních kapitanátů – předunajského a hornouherského (1563). Budování aktivní ochrany uherských hranic donutila Turky ke stejnému postupu. Postupem času tedy stály proti sobě dvě řady pevností, oddílů armád připravených zaútočit nebo bránit se. V nich se v době míru tísnilo 15 až 20 tisíc křesťanů proti 17 až 19 tisícům Turků³¹⁶.

Zprávy o tažení roku 1566 zastihly císaře na jednání říšského sněmu v Augšpurku³¹⁷. Maxmilián sám neměl na obranu peníze. Z jeho komorních statků

³¹¹ Obyčejný voják si přišel měsíčně na 24 - 84 zl. r. Viz Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, díl II., 1526 – 1918, Naše vojsko, Praha 1986, s. 31.

³¹² Po polovině 16. století činily válečné náklady, náklady na udržení pevností a dary pro turecké prominenty cca 1,600.000 zl. r., přičemž asi 600.000 zl. r. byla říšská pomoc. ...*Erstlichen summaritare fürzutragen, was allenthalben des Jahrs auf die Kriegs- und Granitzbezahlungen, sowohl auch die türkisch Verehrung, so sich allein zu friedlichen Zeiten auf Ihr Mt. Theil ausser des erzherzog Carls Gebuernus uber 1,600.000 anlaufen, dagegen die Reichshilfen nit gar 600,000 und dann alle Ihrer Mt. Land und Kunigreich Bewilligungen, wann sie schon, wie doch nit beschicht, richtig einkämben, auch ein mehrers nit als itzobenente Summa und also die volligen Hilfen allenthalben nit gar 1,200.000 Gulden ertragen, sei auch zu rechter Zeit nit zu halben, viel weniger hinfuro gewisse Raitung darauf zu machen, weil wissenlich, dass bei wähernder niederländischen Unruhe fast der ganz Rheinstromb, Lüttich und andere Ort des Reichs in merkliche Beschwer und Abfall gerathen und die Leut also erarmt, dass sie auch de Bewilligungen, ob sies schon gern thäten, ferrer nit wol reichen werden mögen.* Viz SČ V., s. 332.

³¹³ Viz E. P. PETRITSCH, *Tribut*, s. 49.

³¹⁴ Což je podle Petritsche zhruba stejně, kolik stalo celé měsíčně vojsko během mírových chvil, za války byly náklady větší o 43.000 zl. r. Viz Tamtéž 54.

³¹⁵ Po smrti Štěpána Bátoriho nebyl již tento úřad Ferdinandem obsazen.

³¹⁶ Turci museli doplácet na zabezpečení hranice asi 300.000 zl.

³¹⁷ 23.3. – 30. 5. 1566. Ze zpráv vyslance v Konstantinopoli Alberta von Wys vyplývá, že už v únoru

dostával částky, které nestačily krýt ani chod dvora natož válečnou kampaň. Musel se proto obrátit na stavy zemí, jimž vládl, s žádostí o zvýšené berně a půjčky. Velmi důležitá byla panovnická symbolika, kterou Maxmilián používal. Na zemském sněmu 1565 zdůrazňoval význam zemřelého otce jako obránce vůči Turkům a sám byl symbolizován jako jeho následovník. 14. března psal bratru do Čech, že jedná s některými jezdci a knechty o říšskou pomoc, v níž doufal, že bude povolena.³¹⁸ Augšpurský sněm schválil císaři docela vysokou daň pro říšské vojsko, ačkoli požadovaných 2,360.000 zlatých to nebylo. I v ostatních zemích se setkal s porozuměním. Finanční pomoc 200.000 rýnských zlatých dorazila od tehdejšího papeže Pia V. (1565 – 1572) a španělského krále Filipa II. (1555 – 1598).³¹⁹ Mezi žoldnéři nepatřilo uherské bojiště k nejoblíbenějším. Po Evropě se šířily zprávy o krutém zacházení Turků s křesťany. Tudíž se nelze divit, že se většina žoldnéřů bojištím na jihovýchodě Evropy snažila vyhnout. Do Uher se tak dostávala především spodina vojenské profese. Sám Lazarus von Schwendi³²⁰ ohodnotil jemu došlé posily za vhodné jen k budování šancí.³²¹ Dalším významným problémem bylo zajištění proviantu pro obrovskou vojenskou sílu. Nejprve bylo potřeba zamezit odlivu potravin, což měly ošetřit zákazy jeho vyvážení.³²² Naopak pro podporu vývozu do Uher mělo sloužit zrušení cel a mýt ve východním směru. Císař sháněl i zbraně, munici, suroviny k její výrobě, koně atd.. Chladné, či lehké palné zbraně byly nakupovány v Drážďanech, Norimberku a Nizozemí. Síra na výrobu střelného prachu v Sasku. Jinak byly pořizovány soupisy zbrojnic a výzvy k zapůjčení.

4.3. Průběh tažení 1566

Roku 1564 umírá Ferdinand I. a suverénním panovníkem se stává Maxmilián II. (1527 – 1576). Ačkoli již dva roky platilo příměří, situace na vojenské hranici se

---

se v hlavním městě začínalo mluvit o tažení proti *vídeňskému králi*. Viz V. BIBL, Maximilian II., s. 142.

³¹⁸ Viz František ROUBÍK, Regesta fondu militare I. 1527 – 1589, Praha 1937, s. 160.

³¹⁹ A neobracel se jen na ně. Pomoc přicházela z celé říše, bohatých severoitalských států a dokonce z Francie. Snažil se také znovu vyvolat nepřátelství impéria s Persií. Viz V. BIBL, Maximilian II., s. 143an.

³²⁰ Velitel oblasti a vojenské hranice (Grenz- und Kreisoberste) v Horních Uhrách mezi lety 1565 až 1568. Viz G. PÁLFFY, Türkenabwehr, s. 121.

³²¹ Viz P. KLUČINA a kol., Vojenské, s. 33.

³²² např. rozhodnutí krále z 14. 6. Viz F. ROUBÍK, Regesta, s. 146.

nijak výrazně neuklidnila. Maxmilián musel jako nový vládce znovu jednat o prodloužení příměří z roku 1562. Válka, do níž patří i tažení z roku 1566³²³, trvala mezi lety 1564 – 1568. Status quo na uherských hranicích byl narušen jednotkami Jana Zikmunda Zápolského, adoptivního syna Süleymana I. Nádherného³²⁴, který se snažil získat území nad Tisou (tzv. *Partium* na severozápadu Sedmihradska) kontrolované císařem. Císař nařídil protiútok a doufal, že Porta nebude mít námitky, ale obsazením Tokaje a Szerencse Lazarem von Schwendi roku 1565 se dostal do konfliktu s temešvářským pašou³²⁵. Maxmiliánovo jednání vyvolalo prudké ochlazení vztahů. Sám se snažil prezentovat válku na českém sněmu jako nezaviněnou, kterou vyprovokovala vojska Zápolského i přes bohaté dary, které mu nově nastoupený král poslal. Sultán však chtěl zabránit sjednocení habsburských Uher se Sedmihradskem nebo jejich rozšíření.³²⁶ Jednání císaře navíc porušovalo mír z roku 1562 o zachování Sedmihradska. Dále se situace vyhrotila smrtí velkovezíra Semiza Ali paši, který byl stoupencem udržování míru u cařihradského dvora. Na jeho místo se naopak dostal zastánce tvrdé linie Bosňan Mehmed Sokolovič. Koncem listopadu 1565 obdržel budínský místodržitel Arslan paša rozkaz, aby se připravil na tažení proti *videňskému králi*. První náznaky o chystaném tažení se císař dozvěděl před 28. únorem³²⁷, kdy psal bratru arcivévodovi Ferdinandu II. z Augšpurku, kde probíhal říšský sněm. Došli mu zprávy o přípravě tureckého vojska a nabádal bratra k mustrování nových rytířů pro podporu velitele Uher, Lazara von Schwendi. Kládl mu ale srdce, aby se vyhnul najímání v českých zemích, kde bude nejspíše vyhlášena zemská hotovost.

Někteří autoři se domnívají, že cílem výpravy měla být opět Vídeň. Dokladem mají být kronikářské zmínky a velký počet vojska. Süleyman se totiž výpravy neúčastnil sám. Obeslal své vazaly – moldavského, valašského vojvodu,

---

³²³ Rok 1566 není brán za významný okamžik tureckých bojů. Daleko větší význam je přisuzován pádu Budína, vzniku tzv. vojenské hranice, založení Dvorské válečné rady, vypuknutí patnáctileté války. Viz G. PÁLFFY, *Die Türkenabwehr*, s. 104.

³²⁴ Süleyman I. Nádherný se narodil podle historiků buď 1494, nebo 1495. Moci se ujal pučem v roce 1520. Provedl mnoho vnitropolitických reforem, mezi které patří vysoce ceněná reforma práva, podle níž je někdy nazýván *Kanuni*, Zákonodárce. Zemřel až těsně před pádem Szigetváru roku 1566 na svojí celkem sedmé vojenské výpravě. Jeho smrt byla držena několik dní v tajnosti. Podle názoru moderních historiků velkovezír Mehmet Sokolovič nechtěl dopustit rozpad vojska, který by po ohlášení smrti milovaného panovníka následoval. Viz Josef E. MATUZ, *Das Osmanische Reich, Grundlinien seiner Geschichte*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1985, s. 123.

³²⁵ Iskender 1564/65 a Arslan 1565/66.

³²⁶ P. Vorel na druhou stranu viděl hlavní důvod tažení jen ve snaze Süleymana rozšířit své panství v Evropě po ovládnutí oblastí na východě. Viz P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 277.

³²⁷ Viz F. ROUBÍK, *Regesta*, s. 159.

sedmihradského knížete a tatarského chána.³²⁸ Velké vojsko, jehož síla se odhaduje na 152.000 mužů (100.000 pěších, 40.000 jezdců a 12.000 janičárů)³²⁹, vyrazilo v čele se sultánem z Istanbulu 29. dubna 1566. Jako předvoj se pohyboval druhý vezír Pertev paša, který měl s pomocnými sbory shromážděnými pod Temešvárem, obsadit sporné území za Tisou. Původní záměr tažení do západního Uherska změnil sultán až v Bělehradě a obrátil vojsko proti Szigetváru³³⁰, nazývanému *klíč k rakouským zemím*³³¹.

Do pole vyrazil osobně císař Maxmilián se svým bratrem arcivévodou Ferdinandem. Druhý bratr, arcivévoda Karel, poslal 10.000 mužů z Vnitřních Rakous. Početné vojsko vytáhlo 12. srpna od Vídně, kde byl *mustruňk*³³² počátkem srpna. Nakonec se na straně císaře sešlo přes 80.000 vojáků. Podle zpráv císařského rady bavorskému vévodovi ... *se jednalo o tak velký počet lidu, že vyrážel z tábora před pátou hodinou ranní a odchod trval do šesté hodiny večer následujícího dne...*³³³ V průběhu tažení si ale císař vysloužil pověst nerozhodného muže a špatného velitele. Zatímco hlavní vojska měla od 22. srpna ležení u Rábu (Györu), bojoval Lazar von Schwendi proti Janu Zikmundovi v Sedmihradsku.³³⁴ Maxmilián se svými muži v táboře nevyvíjel žádnou aktivitu, což znamenalo, že postupem času začala stoupat nespokojenost. Nejprudší zprávy přicházely od španělských zpravodajů, kteří poukazovali na veliký strach Turků z křesťanské armády i jejich nedostatečnou výzbroj (prý až ½ vojska). Největším z českých odpůrců v rábském ležení byl zřejmě Vilém z Rožmberka, který se v dopisu pražskému arcibiskupu 27. září vyjádřil: *...my zde nic prospěšného neprovodíme, než darmo ležíme a peněz utrácíme, a nemálo na jiném místě sme země i lidí dobrých ztratili...*³³⁵

Turecká armáda se objevila pod szigetváorskými hradbami 5. srpna.³³⁶ Nevelký hrad³³⁷, zdálo se, dlouho nevydrží, ale vzdoroval celý měsíc, což

³²⁸ Viz Vojtech KOPČAN, *Turecké nebezpečnostvo a Slovensko*, Veda, Bratislava 1986, s. 61.

³²⁹ Viz V. BIBL, *Maximilian II.*, s.145.

³³⁰ Jinak Sihot', Sziget, Sižet.

³³¹ Viz J. PÁNEK, Václav Březan. *Životy posledních Rožmberků*, I. díl, Svoboda, Praha 1985, s. 212.

³³² Tj. vojenská přehlídka, která zjišťovala počet a stav vojska.

³³³ Viz. V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 146.

³³⁴ Podařilo se mu ještě během roku 1566 dobýt zpět Rimavskou Sobotu, Plešivec, od přívrženců Jana Zikmunda Krásnu Hórku a ubránit Košice před Tatary.

³³⁵ SČ III., s. 306an.

³³⁶ Podle J. Pánka probíhalo obléhání mezi 4. srpnem a 7. zářím. Viz J. PÁNEK, *Podíl*, s. 77.

³³⁷ Szigetvár, který se zachoval do dnešních dní, leží mezi Barčou a Pečuhou v jihozápadním Maďarsku. Fortifikačně byl rozdělen na tři části – Starý hrad, Velké Město a Nové Město, seřazené od severu k jihu. Postaven byl Řekem Osvaldem Anthemiosem v polovině 16. století. Posledním útočištěm obránců byl okrouhlý hrad z cihel s věží a zvonem, odkud se svolávali na pomoc obyvatelé.

zredukovalo osmanskou armádu. Jeho obrana, a zvláště velitel, Mikuláš Šubič Zrinský, se stali legendou.³³⁸ Rozpolcená dvorská válečná rada se nebyla schopná shodnout na jednotném postupu. Například 24. srpna vyrazila skutečně část armády Szigetváru na pomoc, ale vrátila se zpět, protože ve válečné radě získala převahu jiná skupina, která spíše chtěla využít momentální převahy a dobýt obsazený Budín. Zrinský a všichni obránci, stejně jako celý hrad padli. Sultán zemřel 6. září, 2 dny před kapitulací.³³⁹ Nezůstalo však jen u této pevnosti, i když byla nejvýznamnějším ziskem tažení. Padla i Gyula, Eger a Jenö. Tím se upevnila turecká pozice v Uhrách. Turecká armáda se po oznámené smrti sultána postupně stáhnula k Bělehradu.

Ihned po skončení tažení se obnovily kontakty mezi stranami s možností uzavření míru. Spory se vedly především o nedávno dobytá města a hrady. Koncem června 1567 odešlo císařské poselstvo do Konstantinopole a 17. února 1568 byla dohoda na světě. Uzavřeli ji se sultánem Selimem II. (1566-1574) v Drinopoli jako příměří na 8 let s 28 články. Byla stanovena nově hranice, která respektovala turecké zisky a obnoven tribut 30.000 uherských zlatých. Císař ztratil tímto tažením mnoho ze svého kreditu. Reakce říšských, rakouských i českých stavů byla veskrze negativní.

4.4. Tažení a české země

Ačkoli české země byly postiženy tureckými válkami nepřímo, v dobách přímého ohrožení byly zachvacovány mohutnými návaly strachu, ale pocit stálého ohrožení zřejmě neexistoval.³⁴⁰ Největší obavy byly z posunu hranice blíž k českým

---

Vnější obranná zeď ze dřeva, kletí a země s příkopem pro vodu. Sem byl možnost svést bažinatý potok Almaš a vytvořit vodní příkop o šíři 15 až 20 metrů s hloubkou 4 až 5 metrů. Viz A. MIJATOVIĆ, *Obrana*, s. 21an.

³³⁸ Chorvatský bán, Mikuláš Šubič Zrinský (1508 – 1566) pocházel z jedné z nejstarších chorvatských rodin ze 13. století. Původní jméno rodiny bylo Šubić. Jméno Zrinský dostali teprve od poloviny 16. století (1561), kdy dostali od císaře Ferdinanda I. množství půdy na ostrově Mur (Muraköz) s pevností Cakovec (Csáktornya), tj. Čakovec, dále Štrigovec, Mongoroknek, Verešvar (Wereswar), Čatar (Chatar). V 21 letech se účastnil obrany Vídně při jejím prvním obležení Turky. Byl nejenom bánem, tedy královským místodržícím Chorvatska, ale i po 28. května 1563 kapitánem v Maďarsku. Roku 1564 si vzal Evu z Rožmberka, sestru Viléma. Hrad spolu s ním chránilo podle odhadů 2.000 – 2.500 mužů.

³³⁹ Alespoň podle V. KOPČANA, *Turecké nebezpečnostvo*, s. 61; Narozdíl od něj určil datum smrti na 4. září a pád pevnosti na 9. září V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 151.; J. Pánek „nechal“ pevnost padnout 7. září (viz. pozn. 331).

³⁴⁰ Nejvíce nepřímo postiženou zemí ze svazku Koruny byla Morava. Stejně tak ...*těžiště válečné*

zemím. Zprávy o pustošivých nájezdech turecké soldatesky působily i v tehdejších letácích velmi přesvědčivě. Jako jeden z dokladů strachu poslouží i hra Jana Zajíce z Házmburka, kterou uspořádal roku 1552 v Budyni. *...Ale však když mi na mysl několikrát padlo z lítosti té, jak v Uherském království mnoho zlého týž ukrutný nepřítel jest činil a činiti nepřestává... nemoha se sdržeti jakožto křesťan a milovník své vlasti, kterážto na pádu a jako na niti visíc, k zkáze a zahynutí by přijíti musila.*³⁴¹ Postoj předbělohorské stavovské inteligence vůči uherské zemi vystihuje dobře i její pojmenování Mikulášem Dačickým *krchov Evropy*.³⁴² Důležitým a svým způsobem ojedinělým pramenem je práce městského intelektuála Jana Kociána z Kociétu *Předmluva k pobožnému, křesťanskému a víry i vlasti své milovnému čtenáři, v níž se obsahuje naučení aneb rada... o tom, kterak by tažení aneb válka proti úhlavnímu, dědičnému a krve křesťanské nejžiznivějšímu nepříteli Turku pro obhájení náboženství, hrdel i statkův předsevzata býti měla* z roku 1584.

Úkolem českých zemí bylo poskytovat peníze na vydržování armády, vysílat vojáky do habsburského vojska, dodávat koně, potraviny, děla, střelný prach a jiný válečný materiál. V přehledu odváděných berní lze pozorovat, že české země odváděly významný podíl celkových financí monarchie.³⁴³ Výše podílu českých zemí na obraně monarchie byla různě hodnocena v minulosti než dnes. V minulosti, tj. v díle R. Urbánka *Češi a války turecké*, byla pomoc českého království nadhodnocena. Nověji otázku zpracovával např. J. Kollmann, M. Volf, či J. Pánek. Podle H. Cyrila hradily české země celkové válečné náklady ze dvou třetin, přičemž Čechy se podílely 1/3 celkových nákladů.³⁴⁴ Už v druhé polovině století byla otázka placení obrany monarchie stálou součástí sněmovních jednání a odrážela se i v mínění intelektuálů předbělohorské doby. Jako příklad si vezmeme sněm roku 1565, jenž svými výsledky ovlivnil finanční pomoc pro rok následující. Královské požadavky např. byly; posudného tři české groše na jeden rok, vybrat dosud nevybrané daně a posudné, vytvoření vojenské pomoci pro panovníka, která by zrušila potřebu šacovat statky a najít osoby znalé válečnému umění, aby mohli

---

činnosti bylo v Uhrách a české země byly na ní zúčastněny jen opatřováním vojska a zejména peněz. Viz. F. ROUBÍK, Regesta, s. 13.

³⁴¹ J. PÁNEK, Paměti českého šlechtice z poloviny 16. století. „Sarmancie“ Jana Zajíce z Házmburka, in: FHB 14, 1990, s. 40.

³⁴² A. REZEK, Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, 1. sv., Matice česká, Praha 1878, s. 213.

³⁴³ Podle zjištění K. Krofty měly např. v roce 1542 české země platit 67% nákladů rakouských a českých zemí. Viz Kamil KROFTA, My a Maďaři v bojích s Turky, Časopis Svobodné školy politických nauk, roč. 6., 1934, č. 4-5, s. 42.

³⁴⁴ H. CYRIL, Der Beitrag, s. 270.

v případě potřeby zasednout do válečné rady. Jak tedy již bylo naznačeno, král chtěl posílit svoji pravomoc v finanční, správní i vojenské oblasti. Nakonec bylo usnesení stavů celkem velkorysé. Mimo majetkové berně na dva roky rozhodly stavy království o posudném na *vychování dvora*, speciálně jeden rok posudného na pomoc proti Turku, zaplacení zpožděných plateb berní a posudného, uhrazení daně z pozemských statků a úroků, přesun rozhodovací povinnosti o výběru osob do válečné rady na panovníka. Mimo to se tu objevila zpráva o možném osobním tažení panovníka, proti kterému sice stavové nebyly nekompromisně, ale požadovaly za to snížení daní.

Samotné přípravy k válce začaly v českých zemích 22. února 1566.³⁴⁵ Toho dne vydal Maxmilián II. v Augšpurku mandát o zákazu odcházení ze země za účelem vojenské služby. Podobné mandáty byly později vydány pro Moravu, Opavsko, Opolsko a Ratiborsko. Koncem března poslal arcikníže Ferdinand do všech českých krajů³⁴⁶ nařízení o konání květnového *mustruňku* podle majetkového přiznání (*šacuňku*) svoleného sněmem roku 1565. Stejného dne byl odeslán dopis osobám, jež měly přehlídku vojska osobně zajišťovat podle usnesení sněmu z 30. června 1565, přičemž v pramenech chybí osoby pro Litoměřický, Slánský, Žatecký a Rakovnický kraj.³⁴⁷ Šacuňky si odhadovali šlechtici sami.

Co se týče základní možnosti zapojení vojáků z českých zemích na uherských bojištích, byl panovník ve svých právech značně omezen, protože jakoukoli ozbrojenou pomoc musel žádat vždy na stavech příslušné země. Jednalo se buď o postavení zemské hotovosti, anebo přímo osobní tažení. Rozdíl byl v tom, že zemská hotovost byla stavěna podle majetkového kritéria při zřetelu k počtu domu, resp.

---

³⁴⁵ SČ III., s. 263an.

³⁴⁶ Lounského, litoměřického, žateckého, plzeňského, bechyňského, prácheňského, kouřimský, čáslavského, chrudimského, hradeckého, boleslavského, rakovnického, podbrdského a vltavského. Viz F. ROUBÍK, Regesta, s. 163.

³⁴⁷ Jejich uvedení považuji za užitečné hlavně pro jejich budoucí věřitelské aktivity. pro Bechyňský kraj: pán Zdeněk Krajír z Krájku a na Landštejně, rytíř Jan Leskovec z Leskovce na Cerkvi a Leštné; pro Prácheňský kraj: pán Václav Zajíc z Hamburku na Strakoncích, rytíř Petr Boubínský z Ujezda a na Dubu; pro Kouřimský kraj: pán Jaroslav Smiřický ze Smiřic a na Kostelci, rytíř Ondřej Nebřehovský z Nebřehovic a na Pyšelech; pro Vltavský kraj, pán Jan z Říčan a na Kosově Hoře, rytíř Jan Velemyšský z Velemyšlovi a na Tajnici nad Sázavou; pro Podbrdský kraj: pán Ferdinand Švihovský z Rýzmburka a z Švihova na Dobříši, rytíř Václav mladší Bechyně z Lažan a na Dlouhé Lhotě a Voboříšti; pro Plzeňský kraj: pán Kryštof z Roupova a na Poříčí, rytíř Humprecht Černín z Chudenic a na Chudenicích; pro Boleslavský kraj: pán Zbyněk Berka z Dubí a z Lipého na Mělnice a Zákupí, rytíř Václav z Vřesovic a na Byšicích; pro Hradecký kraj: pán Albrecht Smiřický ze Smiřic na Náchodě a Škvrocí, rytíř Kryštof Zilvar z Pilníkova a na Vlčicích a Smidařích; pro Čáslavský kraj: pán Albrecht Novohradský z Kolovrat a na Královicích, rytíř Beneš Beneda z Nečtin a na Vilémově; pro Chrudimský kraj: pán Václav Haugvic z Biskupic na Litomyšli, rytíř Bernard Gerštorf z Gerštorfu a na Cholticích.

vesnických usedlostí. Poprvé o zemské hotovosti píše císař svému bratru, který byl místodržitelem v království, 12. května.³⁴⁸ Nabádá ho, aby zajistil rytířskou hotovost nejen z Čech, ale i Moravy, Slezska a Lužic. Městský a duchovní stav měl za sebe postavit schopné a vycvičené jednotky. Jako odstrašující příklad, jak by svolávání nemělo probíhat, je tu použita generální výzva krále Ferdinanda z roku 1543. Skepse vůči stavovským orgánům je vidět na doporučení císaře svolat hotovost bez rozhodnutí zemského sněmu. Dobře předvídá neochotu stavů k vydáním peněz spojeným s výpravou vojska. Podle starého zemského zvyku by měl být velitelem u vojska jmenován nejvyšší purkrabí, u inkorporovaných zemí hejtmané a zemští fojtové.³⁴⁹ Na druhou stranu osobní tažení se týkalo všech pánů, rytířů i erbovních měšťanů. Jedinou doplňující podmínkou bylo, že do pole musel táhnout panovník nebo jiný člen vládnoucí dynastie. Druhá možnost byla uplatněna v 16. století vlastně jen dvakrát – 1566³⁵⁰, resp. 1594.

Zemský sněm odsouhlasil zapojení zemské hotovosti do protiturecké aliance 30. června 1566, která byla organizována se zřetelem k majetku a nakonec i k osobnímu tažení. Účast byla povinná pro všechny pány, rytíře, vladyky, erbovní měšťany. Komu zdravotní stav nedovoloval vyjet osobně do pole, měl za sebe zajistit odpovídající náhradu. Celkem bylo postaveno přes 10.000 mužů; 3.000 z Čech, 1.700 z Moravy, 2.000 ze Slezska, 800 z Lužic a 3.000 zákopníků.³⁵¹ Mustruňk ve Znojmě stanovil na 10. července 1566, ale vojsko se scházelo pomalu a neochotně, tudíž musel být protažen do konce měsíce. Velitelem byl jmenován nejvyšší purkrabí Vilém z Rožmberka, generál lajtnantem Zbyněk Berka z Dubé, plukovníky např. Čeněk Dašický z Barchova, Jiří z Gutnštejna a Jan Markvart z Hrádku.

Stavy vůbec neprojevovaly nadšení, že se musí tažení zúčastnit. Tato generace nepoznala válku, proto byla cesta spojená s obavami i roztrpčením. Panovník nedokázal zvládnout vedení výpravy. Nespokojenost vedla k častým odjezdům zpět do království. Tomu se snažil císař zabránit vysíláním jednotlivých rozkazů od 30. srpna. Chyběla výstroj, výzbroj, proviant a hlavně peníze. Poté, co vypršel termín pro působení vojska, se začaly rozjíždět jednotlivé kontingenty na

---

³⁴⁸ Tamtéž, s. 167.

³⁴⁹ Tamtéž.

³⁵⁰ J. PÁNEK, Václav Březan, s. 212an. Mandát o osobní účasti byl vyhlášen 3. června Viz F. ROUBÍK, Regesta, s. 191.

³⁵¹ Nekvalifikovaných pracovních sil, které bývaly využívány na pomocné práce.

přelomu října a listopadu opět domů. Maxmilián musel dále vyřešit problém se zajištěním provozuschopné správy, když se většiny úředníků týkala povinnost osobního tažení. Patří sem dotazy osob v konšelských a jiných úřadech z pražských měst, jež byly obdařeni vladycetvím za Ferdinanda I., mají-li se i ony tažení účastnit.³⁵² Maxmilián logicky rozhodl, že pro zachování správní kontinuity musí osoby v důležitých úřadech zůstat. Měly na oplátku za sebe najít vhodné osoby s koňmi.

O peněžní pomoci je první zmínka v již zmíněném dopise císaře z 12. dubna.³⁵³ Zde nařizoval, aby česká a slezská komora, včetně správců zemí, osobně jednali o pomoci s duchovními, zástavními pány a městy. Cílem byla také půjčka koní k dovozu válečného materiálu, hlavně děl. Žádosti měly být namířeny také k leníkům českého krále – falckému a braniborskému kurfiřtu, výmarskému a wüttemberskému vévodovi, saskému knížeti atd..., kteří se měli dostavit k mustruňku do Znojma. Dovolil bych si citovat dopis arcivévody Ferdinanda z 29. dubna, kde vysvětloval finanční potřeby svého bratra:

*...z Statkuow komory a vlastnych duochoduw takowemu Tyranskemu, a mocznemu neprzyteli k wynakladany postacziti nikderaz mozne neny gedno proto zie milost Czysarzaska p. a otecz... znamenite dlouohy... poznostawiti raczil, Druhé... znamenite polni tazienny... takowym welikym a neprzestawagiczym wydawanym, obtizien byti raczy zie gehu milosti bezskuteczne wienych Poddanych gehu mi:oti Czysarzske przyczinieny Pugczkau Pomoczy w tom spusobu dele staati mozne neni...*³⁵⁴

Městská finanční pomoc se označuje speciálním termínem *nucený úvěr*. Český král se prostřednictvím komory obracel na města, aby buď přejala některé závazky, nebo přímo pomohla materiálně či finančně. Ta sice vždy projevovala ochotu pomoci, ale většinou se vymlouvala svojí okamžitou insolventností. Velmi se obávala navíc průjezdu žoldnéřských jednotek skrz město. Přesto si nemohla dovolit odmítnout svého pána, proto nakonec vždy alespoň částečně splnila jeho požadavky. Z celkového počtu měst si jen minimum dovolilo napsat, že jsou natolik v potížích, že nepůjčí vůbec nic. Komora však s městy stále jednala, což dokazuje bohatá korespondence doložitelná v Regestech fondu militare a Staré manipulaci. Mezi 24.

---

³⁵² Tamtéž, s. 199.

³⁵³ Tamtéž, s. 167.

³⁵⁴ SČ III., s. 276an.

dubnem až 20. červnem reagovalo na výzvu celkem třicet čtyři českých měst a Cheb. Král požadoval osobní tažení nebo platbu podle šacuňku a finanční pomoc ve formě bezúročné půjčky od města jako celku, jednotlivých měšťanů i postavení se v rukojemství.

Jako první rozebereme platby za osobní tažení. 24. dubna reagoval na Maxmiliánovy požadavky Žatec.³⁵⁵ Informoval o povodních, jež městu způsobily rozsáhlé škody, a malém počtu koní. Městská rada znovu psala do komory 7. května, kde zvýšila počet důvodů, proč je insolventní. Byly to chudoba, zadluženost, přírodní katastrofy jako krupobití a povodeň. Koloběh jednání za náhrady osobního tažení byl velmi zdlouhavý. V tomto ohledu je podstatný dopis arciknížete z 15. června, kde Žatci spolu s dalšími šestadvaceti městy vyčítá, že stále nedaly odpověď, kolik budou platit peněz místo osobního tažení, přičemž mají tyto finance odvádět do rentmistrovského úřadu.³⁵⁶ Nakonec bylo dohodnuto, že města budou platit z každých 2.000 kgč. šacuňku 14 zl. r. měsíčně. Sečtení majetku města dalo částku 42.250 kgč., čímž se Žatec řadil na pomyslné třetí místo mezi nejbohatšími městy v Čechách, hned za Plzeň a Klatovy. Jednoduchým výpočtem dojdeme k výsledku, že měl přispívat na 21,125 koně tedy 294 zl. r. Tento výsledek je samozřejmě nutné zaokrouhlit směrem dolů. Správnost našeho úsudku potvrzuje i dopis Maxmiliána bratru z 2. července³⁵⁷. Zde je přiložen seznam měsíčních platů duchovních i měst v Čechách místo osobního tažení. Jedná se o třicet čtyři objektů. Žatci je přisouzena částka 294 zl. r.³⁵⁸ O celkové výši tohoto druhu zatížení si můžeme udělat představu z dokumentu české komory z 3. prosince³⁵⁹ a 9. ledna³⁶⁰ následujícího roku. Úřad si v něm stěžoval na nedoplatky měst a duchovních, které v průběhu tažení vznikly. Celkem se mělo jednat o závratných 14.095 zl. r. Z porovnání přehledu s dopisy, jež se dodnes zachovaly, vyplývá, že si města nedělala přílišnou starost se splacením svých pohledávek. Dlužníkem bylo neuvěřitelných třicet pět měst. Jedině České Budějovice nevystupují v seznamu dlužníků. Zřejmě platily včas 210 zl. r. měsíčně. Mezi největší dlužníky patřily Plzeň s 1764 zl. r. za 3 měsíce, Litoměřice 672 zl. r. za 2 měsíce a Klatovy 644 zl. r. za stejně dlouhou dobu.

---

³⁵⁵ F. ROUBÍK, Regesta, s. 173.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 194.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 212.

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 245.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 249.

Vedle platby za osobní tažení požadoval král po městech také i bezúročnou půjčku na tři roky. Na jedné straně se mělo využít obecních peněz, na druhé pomoci majetnějších sousedů. Jestliže se města stavěla rezervovaně vůči 14 zl. r. z 2.000 kgč., byl jejich postoj vůči dalším půjčkám přímo odmítavý. S vědomím velké nákladnosti výpravy se města příliš nestarala o kvalitní vybavení oddílů. Při osobním tažení, které postihovalo i erbovní měšťany, se ale zvyšovala ochota měšťanů k půjčkám. Vyměňovali za ně svojí osobní přítomnost na válečném poli. Už dopisem z 12. dubna vyzývá Maxmilián arciknížete Ferdinanda, aby žádal na městech a duchovních finanční pomoc.³⁶¹ Jedním z nich, jenž v sobě obsahuje reakci na tento požadavek, je dopis Slaného z 5. května.³⁶² Rada se v něm brání, že již dříve poskytla králi půjčky, musí platit úroky, a proto nemohou nic půjčit. Výmluvy proč nepůjčit byly různé – berní zatížení, přírodní pohromy jako neúroda, krupobití, záplavy a požáry, opravy města, zadlužení, malé důchody, špatné živnosti, či jednoduše celkový nedostatek. Musíme si uvědomit, že nikdy není uváděn jen jeden důvod, proč nemůže obec králi poskytnout finance. Nejvíce si mezi městy stěžovaly Louny. Ve svém dopisu z 11. května³⁶³ uvádí dokonce deset důvodů, proč nemohou panovníkovi půjčit. Argumenty po sobě následují takto: chudoba, ztráta majetku a privilegií po roce 1547, vysoké daně, zatíženost půjčkami i závazky z nich plynoucími, postižení města ohněm, krupobitím, povodní, či postižení města rozličnými pokutami. Přesto jsou ochotni půjčit do 150 kgč. Dnes je velmi těžké až nemožné dokázat oprávněnost jejich výmluv. Moje práce si neklade za cíl nashromážděné údaje porovnávat s městskými knihami a prokazovat, zda města ve svých dopisech lhala. V analýze těchto písemností spatřuji jedno z témat budoucího výzkumu, který by mohl osvětlit morální kulturu 16. století. Z dosavadních zjištění se zdá, že většina měst se stavěla zcela záměrně do horšího světla, aby se uchránila před zásahem úředníků. Za zmínku stojí i nejkurióznější výmluvy. Kupříkladu královské město Tábor si stěžuje ve svém dopisu z 8. května, že je sníženým a nejnuznějším na důchody.³⁶⁴ Český Brod o měsíc později napsal, že je nejmenším mezi královskými městy a sama obec má málo sousedů.³⁶⁵ Stejně tak v červnu

---

³⁶¹ Tamtéž, s. 167.

³⁶² Tamtéž, s. 176.

³⁶³ Tamtéž, s. 179.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ 11. června. Viz Tamtéž, s. 191.

Písečtí psali, že jejich obec leží v hornatém a neúrodném kraji, a proto jsou chudí.³⁶⁶ Menší Město pražské napsalo 17. června do komory přímo: ...*a když není, co odkud vzít, ani smrt nebere, kde není...*³⁶⁷ Překvapujícím zjištěním bylo, že v městech byla stále živá tradice *ožebračení* po roce 1547. Ve svých stížnostech tento argument používají Louny, Čáslav a Staré Město pražské. Čáslavští dokonce uvádějí přímo množství dluhů, do kterých se dostaly po zabavení důchodů a privilegií, tj. 13.000 kop.³⁶⁸ Tímto tématem se zabývala podrobně V. Picková v studii Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století.³⁶⁹ Vycházela stejně jako já převážně z fondu Staré manipulace uložené v Národním archivu v Praze a vydaných Regest fondu militare. Přestože jsme studovali stejné prameny, nedošli jsme ke stejným hodnotám nuceného úvěru.

Jako nejštědřejší z měst se projevilo Staré Město pražské. I když si stěžuje 10. června na odcizení statků a vyhnání *zámožnějších* po roce 1547, přesto uvolnili 1.000 kgm. na úrok a 500 kgm., co mají u stavů jako již dříve půjčené.³⁷⁰ Abych mohl alespoň částečně potvrdit, či vyvrátit tvrzení měst, že nejsou schopná půjčku realizovat, zaměřil jsem se na přítomnost uvedených měst ve velké půjčce roku 1565. Oba první roky Maxmiliánovy vlády komora bombardovala města žádostí o poskytnutí půjčky na válečné tažení proti Janu Zikmundovi v Uhrách. Protože se většinou vypracovával pouze jeden koncept listu pro věřitele, v němž se měnilo jen jméno, zachoval se nám alespoň malý přehled z roku 1565. Z měst jimi byly především Ústí nad Labem 150 kgč., Slaný 500 kgč., Kolín 200 kgč., Most 750 kgč., Rakovník 500 kgč. a Český Brod 150 kgč. Text dokumentu byl pro všechny města stejný – *placení ode dne jistoty* (tj. dokumentu potvrzující půjčku peněz – pozn. aut.) *ve třech letech pořad zběhlých*. Rukojmími se stalo pět z nejvyšších představitelů království – Vilém z Rožmberka, Jan ml. Popel z Lobkovic jako nejv. purkrabí, Joachim z Hradce jako nejv. kancléř, Volf z Vřesovic jako nejv. písař a Burian Trčka z Lípy jako podkomoří.

Za pozornost stojí soupis z 8. července 1566.³⁷¹ Je to první celkový záznam, kolik se touto půjčkou vybralo ze všech stavů království. Rozhodně se nejednalo o závrtnou částku. Bylo to pouhých 6.180 kop 42 gr. 6 p. Celkovou částku navíc ještě

³⁶⁶ Tamtéž, s. 207.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 195.

³⁶⁸ 22. května. Viz Tamtéž, s. 184.

³⁶⁹ Viz pozn. 55.

³⁷⁰ F. ROUBÍK, Regesta, s. 190.

³⁷¹ NA, SM, kart. 526.

podstatně snižovala částka dluhů, které se musely bezodkladně řešit, 4.914 kop 17 gr. 1 p. Měst se týkaly následující částky:

město	částka	město	částka	město	částka	město	částka
Kolín	100 kgč.	Mělník	100 kgč.	Kouřim	100 kgč.	Nymburk	49 kop 8 gr. 4 p. č.
Ústí	75 kgč.	Beroun	50 kgč.	Kadaň	200 kgč.	Žatec	300 kgč.
Litoměřice	150 kgč.	Vodňany	100 kgč.	Louny	200 kgč.	Slaný	100 kgč.
město	částka	město	částka	město	částka	město	částka
Domažlice	200 kgč.	Klatovy	300 kgč.	Písek	75 kgč.	Nové Město	500 kgč.
Staré Město	500 kgč.	Most	400 kgč.	Český Brod	50 kgč.	Hradec K.	203 kgč.
Tábor	50 kgč.	Plzeň	500 kgč.	celková částka 4.302 kop 8 gr. 4 p. č.			

Císař očekával daleko více. V dopise české komoře z Vídně dne 27. července vyjádřil hluboké roztrpčení nad jeho výší.³⁷² Ani se mu nelíbilo, že peníze české stavy využívají k placení jezdců, protože sám měl velký nedostatek peněz. Nařídil poslat tyto peníze za ním a vojáky platit z berně. Protože výsledná částka byla opravdu hluboce za očekáváním, mělo se ještě jednat s Chebskem a Loketskem o 4.000 až 5.000 zl. r. a 1.000 až 1.500 zl. r. místo městského tažení z Šestiměstí v Horní Lužici. Komora zřejmě neměla v tehdejší společnosti vážnost, jakou si představovala, že by měla mít. Dokládá to i dopis z 26. září.³⁷³ Komora nezastírá rozpaky nad výmluvami ze strany Loun, Mělníku, Ústí a Kadaně ohledně sumy pro krále. Na vysvětlení, že města jsou příliš chudá, než aby platila, konstatuje, že i chudší z obcí vyhověly Maxmiliánově žádosti. Jako hrozbu využívá autoritu panovníka, jemuž hodlá odeslat přímo odpovědi měst.

Pokud by nás zajímala celková částka, která vzešla z obecné půjčky měst, musíme hledat v dokumentech, které vznikly až v listopadu, konkrétně po 15. listopadu. Následující tabulka byla součástí celkového soupisu duchovních, pánů, rytířů, měst a některých měšťanů, kteří půjčili slíbený obnos. Jistotu o konečnosti následujících údajů máme díky doložené korespondenci mezi některými příslušníky panského a zejména rytířského stavu, které se promítly do celkového soupisu. Přesnější vysvětlení podám v části věnující se půjčce šlechty.

³⁷² F. ROUBÍK, Regesta, s. 227.

³⁷³ Tamtéž, s. 241.

jméno města	částka v kgč.	jméno města	částka v kgč.
Louny 2x	297 kop 8 gr. 4 p.	Nymburk 2x	200
Most 2x	100	Domažlice 2x	450
Hradec Králové 2x	303	Kolín 2x	260
Plzeň 2x	750	Kadaň 2x	300
Litoměřice 2x	150	Vodňany 2x	125
Tábor 2x	475	Kouřim 2x	99 kop 8 gr. 4 p.
Klatovy 2x	650	Český Brod 2x	100
Kolín	100	Brno 2x	555
Rokycany 2x	175	Beroun 2x	150
České Budějovice 2x	850	Slaný 2x	197 kop 8 gr. 4 p.
Stříbro	409	Králov Dvůr	50
Chrudim 2x	200	Písek 2x	105
Mělník	50	Jaroměř	75
jméno města	částka v kgč.	jméno města	částka v kgč.
Chomutov	75	Kutná Hora 2x	450
Čáslav 2x	350	Žatec 2x	450
Sušice	100	Polička	75
Nové Město p.	500	Staré Město p.	500

Městská půjčka včetně jedenácti městských obyvatel byla 10.097 kop 25 gr. 5 p. čes. a tvořila více než 49% obecné půjčky z českého království. Do sumy 20.515 kop 34 gr. 2 p. čes. byly započítány finance od duchovních, pánů, rytířů i vladyků. Jako zvláštní položky sem byly zahrnuty rytířstvo v Chebském kraji spolu s Chebem, rytířstvo v Loketském kraji s Loktem, Šestiměstí v Horní Lužici a Kladsko.

Jednáním s bohatšími měšťany byly pověřeny přímo městské rady. Arcikníže informoval o jejich pověření Maxmiliána dvěma dopisy 23. a 30. dubna.³⁷⁴ Zvaly si před sebe jednotlivé měšťany a snažily se je přesvědčit k poskytnutí bezúročné částky na tři roky. Ve zvláštních případech mohla rada dojednat i úvěr úročený šesti procenty, tak velká byla potřeba peněz. Jednání nebylo bez emocí. Honorace města se vymlouvala drahotou, nedostatkem i chudobou, poničením majetku, neúrodou, minulými půjčkami, především velkou půjčkou 1565. V Hradci Králové dokonce podle zprávy z 4. října při projednávání někteří plakali nad svou platební neschopností.³⁷⁵ Zvláštním příkladem je vysvětlení neschopnosti poskytnout více peněz již vydržováním jezdců v Uhrách. V zmíněném Hradci argumentovali potřebou živit devatenáct *rejtářů* a v Kadani platbou 210 zl. r., což znamená vydržování 15 jezdců. Podle zpráv městských rad můžeme rekonstruovat postup jednání v šestadvaceti městech v druhé polovině září a říjnu. Nicméně jednání neprobíhalo jen ve jmenovaných měsících. Podle náznaků v dopisech a dopisu

³⁷⁴ oba NA, SM, kart. 527.

³⁷⁵ Tamtéž.

Litoměřic lze doložit, že dnes dochované, byly jen vyvrcholením několikaměsíčního dopisování mezi komorou a městskými radami. Ty se snažily očistit před komorou, že nedokázaly sehnat větší částky, a proto velmi ochotně popisovaly všechny problémy, které se sháněním peněz byly spojené. Leckdy byl připojen i jmenný seznam měšťanů s částkami, kolik se uvolili císaři půjčit. Jednoznačně byla tato půjčka nejspolehlivější. Pokud městská rada překonala obtíže a podařilo se jí dohnat obyvatele k odevzdání peněz, nic nestálo v cestě k jejich odeslání do rentmistrovského úřadu v Praze. Jistě vyskytl se jeden případ, kdy přislíbená částka nebyla odvedena vůbec. Mám na mysli případ Rokycan. Ze snahy sehnat přislíbených 75 kgč. nakonec sešlo pro škody, jež způsobilo obyvatelům krupobití, neúroda a nedostatek živností. Jak dokládá následující tabulka, částka nikdy nepřesáhla 250 kgč, což v průměru znamená necelých 120 kgč. na jedno město z celkové částky 3.079 kgč. Proti jakékoli pomoci se postavily jen Rokycany, Sušice, Kadaň a Ústí. Uvedeným příkladům se vymyká jednání tábořského hejtmana vладыky Václava Blanického s osobami mimo samotné město v Bechyňském kraji. Týkalo se to především dvou pravděpodobně sedláckých rodin Dvořáků a Svobodáků, od kterých získal pro krále celých 175 kgč. To ani nebylo vše. Měl totiž v plánu jednat ještě s dalšími patnácti lidmi, od kterých si sliboval získat dalších 25 kop. Je úsměvné, že úředníci v české komoře rovnou připočítali jeho odhad do odvedených peněz. Jinou zajímavostí je, že v případě sta kop českých grošů nymburských měšťanů se jedná o úročenou půjčku. Rada to ve svém dopise vysvětlila tak, že bezúročnou půjčku by nikdo neposkytl, protože měšťanům zatím nikdo nezaplátil staré pohledávky.

datum	město	částka mezi sousedy v kgč.
s.d.	Písek	30
3.5.	Litoměřice	150
17.9.	Most	155
18.9.	Tábor	250
19.9.	Čáslav	250
21.9.	Jaroměř	75
21.9.	Kolín	160
22.9.	Stříbro	159
24.9.	Vodňany	25
25.9.	Klatovy	150
25.9.	Polička	75
25.9.	Ústí	nic
26.9.	České Budějovice	250
27.9.	Kadaň	nic

datum	město	částka mezi sousedy v kgč.
28.9.	Domažlice	250
30.9.	Beroun	100
30.9.	Dvůr Králové	50
1.10.	Rokycany	nic
2.10.	Tábor, mimotáborští obyv. z Bechyňského kr.	175
2.10.	Český Brod	50
4.10.	Hradec Králové	100
5.10.	Mělník	100
5.10.	Žatec	150
16.10.	Nymburk	100
17.10.	Sušice	nic
25.10.	Plzeň	250

Z odpovědí pražských úředníků bych zmínil především dvě. Obě mají v podstatě stejný obsah. Jedna byla odeslána 1. října³⁷⁶ do Českých Budějovic a druhá 29.³⁷⁷ téhož měsíce do Plzně. Znovu dokládají snahu opatřit alespoň nějaké peníze pro finančně vyčerpaného panovníka. Pražští úředníci totiž psali do obou měst, aby rada klidně vybrala méně peněz, ale hlavně aby částku co nejdříve odeslala do komory. Slibovali také zisk *císařského milostivého oblíbení*. Tato snaha vedle toho ukazuje velkou váhu, jakou příkládala komora penězům od jednotlivých měšťanů. Vždyť 3.079 kgč. tvořilo více než 62% obecné půjčky z měst. Z takových peněz už šlo vydržovat 219 ozbrojených jezdců jeden měsíc, proto taková snaha.

Další skupinou, o které bude řeč, je duchovní stav. Vyhlášení zemské hotovosti se týkalo celé země, ačkoli nikdo nepředpokládal, že by se služebníci boží sami tažení účastnili. Měli za sebe poslat odpovídající náhradu stejně jako města. Na rozdíl od nich se jich týkal speciální požadavek zajištění dovozu děl na bojiště a do přímo ohrožených měst. Církev hrála hlavní roli v symbolickém boji s Osmany, kdy v souvislosti s tažením byly z nařízení krále slouženy mše proti nepřátelům. Duchovní stav byl vedle měst brán jako nejjednodušší místo pro získání peněz pro nákladný podnik. V následujících řádcích se zaměřím na platbu 14 zl. za jednoho koně z každých 2.000 kgč. šacuňku, jež se církve týkala také. Hlavním pramenem byl seznam, který vznikl 2. července³⁷⁸ a vedle měsíčních platů pro města zahrnoval i církve. Deset klášterů, dvě proboštví, jedna kapitula a převorství mělo uhradit celkem 710 zl. 30 kr. A to jmenovitě:

³⁷⁶ Tamtéž.

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ F. ROUBÍK, Regesta, s. 212.

jméno	částka (zl.)	šacuňk (kgč.)	jméno	částka (zl.)	šacuňk (kgč.)	jméno	částka (zl.)	šacuňk (kgč.)
Zbraslavský kl.	28	4.000	Doksanský kl.	45 zl. 30 kr.	6.500	Osecký kl.	168	24.000
Strahovský kl.	28	4.000	kl. v Teplé	98	14.000	kl. v Plasích	17 zl. 30 kr.	2.500
Kladrubský kl.	42	6.000	Sedlecký kl.	14	2.000	Svatojiřský kl.	70	10.000
kl. sv. Dobrotivá	14	2.000	probošství Chotěšov	84	12.000	pražská kapitula	70	10.000
probošství Litoměřice	17 zl. 30 kr.	2.500	převor ve Světcí	14	2.000			

Jak tabulka ukazuje jednoznačně nejbohatší byl mezi církevními institucemi klášter v Oseku, jehož odhad majetku v roce 1565 činil 24.000 kgč, a nejchudší klášter sv. Dobrotivá se svými 2.000 kgč. Už ale ke konci měsíce musela komora jednat s opaty strahovského, kladrubského, sedleckého i plaského kláštera, s pražskou kapitolou, proboštem v Litoměřicích a Chotěšově, že stále nezaplatili poplatek za tažení od 10. července, kdy bylo nařízení oficiálně vydáno. Problémy s platbou však neustaly. Dobře to pozorujeme na soupisu nedoplatků komory z 3. prosince³⁷⁹ a 9. ledna 1567³⁸⁰.

jméno	počet měsíčních nedoplatků k 3. 12. 1566	počet měsíčních nedoplatků k 9. 1. 1567	faktický nedoplatek k 9. 1. 1567 (zl.)	částka za jeden měsíc (zl.)	šacuňk v kgč.
probošství v Doksanech	2	2	91	45 zl. 30 kr.	6.500
kl. v Teplé	2	2	196	98	14.000
Sedlecký kl.	2	2	28	14	2.000
Kladrubský kl.	2	2	84	42	6.000
probošství v Chotěšově	2	2	168	84	12.000
kl. ve Žďáru	3	3	10 zl. 30 kr.	3 zl. 30 kr.	500
Zbraslavský kl.	3	3	84	28	4.000
Strahovský kl.	3	3	73 zl. 30 kr.	24 zl. 30 kr.	3.500
kl. sv. Dobrotivá	3	neuveđen	neuveđen	???	???
svatojiřský klášter	4	2	35	17 zl. 30 kr.	2.500
převor ve Světcí	2	1	14	14	2.000
kapitula pražského hradu	4	1,5	105	70	10.000
Osecký kl.	5	5	700	140	20.000

³⁷⁹ Tamtéž, s. 245.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 249.

Porovnáním obou tabulek dojdeme k rozdílům v šacuňku klášterů strahovského, svatojiřského a oseckého, přičemž druhá tabulka, dobou vzniku mladší, uvádí částky menší. Domnívám se, že oběma institucím se podařilo dokázat, že mají menší majetek, než jak si původně komora myslela. Proto jim byla snížena platba. Bohužel prameny, jež by vše prokázaly, se nedochovaly.

Vedle povinného platu náhrady za tažení se úředníci na církve pochopitelně obrátili s žádostí o půjčku. O samotném jednání máme jen velmi omezené zprávy. Lze se ale domnívat, že příslib půjčky ze stran opatů, převorů aj. byl vesměs učiněn ústně. Dokumentů, které by se toho týkaly, máme doopravdy poskrovnu. V pramenech se nám vlastně objevuje jedině jednání s břevnovsko-broumovským opatem o půjčku 200 kgč. Těchto dvě stě kop je taky jediných, které se objevují v celkovém soupisu po 15. listopadu, o kterém jsem již zmínil a o kterém bude blíže pohovořeno jinde. Samotné jednání s opatem Janem nebylo bez komplikací, protože ještě před vznikem tohoto dokumentu v červnu³⁸¹ odřekl svojí půjčku. Psal, že by rád dostal svému ústnímu slibu, ale nemůže tak učinit pro velkou chudobu a půjčky, které již dříve komoře učinil. Zde nejspíš myslel velkou půjčku duchovenstva v roce 1564 i 1565.³⁸² Církev tedy stejně tak jako představitelé měst reagovala negativně.

Poslední skupinou raně novověké společnosti, které jsme se ještě nevěnovali, byla šlechta. Podle mého soudu ji tažení postihlo nejvíce. Na rozdíl od měst nebo duchovenstva museli její příslušníci do pole přímo. A nejenom to ústy komory od ní král požadoval velké finanční oběti. Především u nich je nutné vidět v tažení prestižní záležitost. Společnost založená na cti jejích, hlavně šlechtických, příslušníků, vyžadovala po každém, aby se při své účasti „dal vidět“. Proto nejbohatší muži království vyjížděli v čele zástupů ozbrojenců, kteří bez nadsázky připomínaly malé soukromé armády. Na druhou stranu tu byli chudí rytíři a vladykové, jichž se týkala stejná povinnost. Ti se císařovým mandátem dostali do nezáviděníhodné situace, kdy sami museli shánět prostředky na dalekou cestu. Často se připojovali do doprovodů bohatých magnátů. Ne nadarmo Maxmilián vyzval účastníky, aby se dostatečně zabezpečili penězi na dlouhou cestu a pobyt, o jehož délce neměl nikdo potuchy.

Domácí šlechta patřila mezi největší královské věřitele i v minulosti. Úvěrování panovníkovi otvíralo šlechtě možnost k zisku symbolického kreditu, který

---

³⁸¹ Tamtéž, s. 207.

³⁸² v celkové částce 4.550 kop 8 gr. čes.

později mohla proměnit v nějaký výnosný úřad nebo zajištění majetku. Složitá síť věřitelů a rukojmích vytvořila kolem krále skupinu, jež mohla do jisté míry kontrolovat jeho činnosti, protože byl na půjčených penězích přímo závislý. Aby si uchoval alespoň hypotetickou možnost dalších půjček, musel však splácet staré dluhy a závazky z nich vyplývající, tzn. úroky. Nesolidnímu dlužníkovi by se uzavřely další cesty k získání půjček. Jak jsme si již několikrát ukázali, byl rok 1566 na půjčky vypjatý. Maxmilián potřeboval stále nové peníze, ale nesměl zapomenout ani na staré závazky. Proto inicioval dva soupisy úroků, které měly být vyplaceny na sv. Jiří, resp. na sv. Havla. Jak název prvního vypovídá: *Ein kurzer Aufzug der Interesse auf nächstkunfftig Georgi 66 Jahr*, jedná se jen o krátký soupis, který nezachycuje všechny věřitele.³⁸³ Co vedlo k takovému výběru, zůstává záhadou. Obsahuje pětadvacet záznamů pro dvaadvacet osob v celkové částce 62.900 kgč. Úroky jsou 5.087 kop 16 gr. 7 p. čes. Oproti následujícímu je zde navíc pět zápisů za 8.550 kgč. s úroky 565 kop 30 gr. čes. Pokud se nám v pramenech přímo nedochovalo datum, kdy daný dluh vznikl, lze tak uvažovat podle úroků. Leckdy nebyly ani několik let placeny a pokud známe půjčenou sumu, úrok i jejich samotnou výši, velmi snadno se dopátráme vzniku. Bohužel to neplatí vždy. Zachované koncepty jistin v sobě měly klausuli povinného a hlavně pravidelného placení půlročních, resp. ročních úroků. Tudíž se můžeme leckdy odkazovat jen na poslední známý stav, což bývá svatohavelský, resp. svatojiřský platební termín roku 1565.

jméno	částka v kgč.	počítání úroků	úrok v kgč.	předpokládaný vznik
Jindřich Mikuláš z Lobkovic	1.000	půlroční úrok, 3%	60	sv. Jiří 1565
Suda z Řenec	3.200	půlroční úrok, 3%	96	sv. Havel 1565
Petr ze Šelmberku	500	půlroční úrok, 3%	15	sv. Havel 1565
Jakub Hruška z Března	2.100	ročně 171 kgč.	342	sv. Jiří 1564
Anna Žatecká z Vejkrštorfu	1.750	půlroční úrok, 3%	52 kop 30 gr.	sv. Havel 1565

Podle dochovaných pramenů svoje věřitelství Jindřich Mikuláš z Lobkovic a Hasištejna zdědil po svém bratru, který zemřel roku 1564 a nezanechal po sobě žádného potomka. K dalším praktikám, které dobře dokládá tato tabulka patří případ Jakuba Hrušky. Jeho původní půjčka byla 1.500 kgč. o sv. Jiří 1563 zúročená šesti procenty na jeden rok. Když však přišel termín platby, dohodla se komora po

³⁸³ Tuto domněnku potvrzuje např. dopis Prokopa Štítného ze Štítného 6. července. Zde argumentuje při nesložení slíbených 150 kgč., že má peníze u panovníka do sv. Jiří 1567. Podobným případem je i odvolání na dluh 1.000 kgč. od Jana st. z Lobkovic. Viz NA, SM, kart. 527.

zaplacení 90 kgč. úroků na prodloužení. Za ochotu ponechat déle peníze u panovníka mu přisoudil Maxmilián jednorázovou částku 600 kgč. Tento příklad ukazuje častý způsob prodlužování. Věřitel byl ochotnější svolit k dalšímu sčekaní, byl-li mu vyplacen obnos úroků. Další zajímavostí je samotná osoba Anny Žatecké z Vejkrštorfu. Rodina Žateckých patřila k staroměstské patricijské elitě. Ačkoli dnešní náhled na funkci ženy v období raného novověku prošel rozsáhlými změnami, vždy musíme mít na zřeteli, že nebylo zvykem, aby žena sama vstupovala do finančních záležitostí, nebyla-li vdovou. V případě Anny Žatecké hraje roli, že roku 1563 zemřel její bratr Vojtěch, po kterém se rozdělila se svou sestrou Anežkou o celý majetek. Dluh byl nejspíš původně uzavřen ještě za jeho života, protože celá rodina měla tradici v půjčování habsburským králům.

V druhém soupisu: *Ein kurzer Auszug der Interesse auf nächstverschieden Galli diese 66 Jahr*, který vznikl chvíli před svatohavelským termínem, bylo dvaadvacet položek s jednadvaceti jmény. Celková částka byla 67.500 kgč. s 5.767 kopami 16 gr. 5 p. čes. úroků. Navíc tu bylo pouhých 13.600 kgč. ve třech zápisech s zúročenými 1.278 kgč. Zajímavostí je, že zde vystupuje jeden z lipských patricijů Petter Selcner. Je to známá osoba, protože dřív figurovala mezi nejčastějšími zahraničními věřiteli. Poprvé je jeho jméno spojeno s osobou arcivévody Ferdinanda, kterému půjčoval, když byl ještě místodržitelem v Čechách. V tomto krátkém soupisu se plně projevuje výběrovost, protože je silně nepravděpodobné, že by panovník, jenž tolik potřeboval peníze, získal jen tak málo úročených půjček.

jméno	částka	počítání úroků	úrok	předpokládaný vznik
Šebestián Hruška z Března	2.100 kgč.	půlroční úrok, 3%	63 kgč.	sv. Jiří 1566
Joachim Šlik	5.500 kgč.	půlroční úrok, 3%	495 kgč.	sv. Jiří 1565
Petter Selcner, měšťan lipský	6.000 kgč.	ročně, 6%	720 kgč.	28. 9. 1564

Jako poslední nám zbývá srovnání obou seznamů a jejich společných údajů, což je devatenáct částek s osmnácti jmény v celkové hodnotě půjčených 62.900 kgč. Toto srovnání je nejtransparentnější, protože necelé dvě desítky věřitelů již jdou využít k sumarizaci. Patří sem nejdéle nezaplacené dluhy – jeden z roku 1561 na 2.000 kgč od Volfa Gottharda Perglera a tři z roku 1562. Nejčastěji byl zastoupen

rok 1565 s devíti položkami. Samozřejmě to může mít za důvod, že byla většina starších dluhů splácena. Tudíž nelze přesně odhadnout, kdy námi zkoumaný dluh vznikl. Bohužel se mi nepodařilo dohledat totožnost tří mužů a jedné ženy ze seznamu, a to Kašpara von Metzendorf, Krystofa von Arrass und Carpitsch, Kateřinu Lochmain a již zmíněného Volfa Gottharda Perglera. Mezi nejběžnější patřil tříprocentní pololetní úrok, který tvoří více než 50% všech složek. Pro věřitele byl nejvýhodnější, protože zajišťoval přirozený přísun peněz z vložené částky. Proto byl tento způsob úročení také nejčastěji používaným v jistinách. Další možností bylo placení celých šesti procent za rok. Zde to bylo 15,8% případů. Tento způsob platby vyhovoval především královské komoře, protože jí odpadla zbytečná pololetní administrativa. Samozřejmě vyskytly se i hybridní případy, kdy byl úvěr převeden z celoročního na půlroční, resp. z půlročního na celoroční úrok. V našem seznamu tomu tak bylo ve dvou (10,5%), resp. v jednom (5,3%) případě. *Ehrengeld*, milosti, byly peníze jež panovník každoročně nebo jednorázově přisuzoval osobám v okolí jako odměnu za služby. Zde je to přímo 500 kgč. pro Jana Černína z Chudenic, jemuž byla tato částka připočtena k dluhu a celá pak ročně úročena šesti procenty. Jako *Ehrengeld* by se daly brát i roční přisouzené částky pro Jana Bořitu z Martinic a Mikulaše Miřkovského z Tropčic, přičemž částka byla nejprve uvedena v zlatých rýnských a později přepočtena do kop českých grošů. Neméně zajímavé jsou příklady finanční částky, kdy byl úrok počítán podle dnů. Například částka 8.000 kgč. Bohuslava Felixe z Lobkovic a Hasištejna byla úročena za tři roky a jeden měsíc. Nezáleželo na částce, protože i pouhých 400 kgč. Jana ml. z Řičan počítala česká komora za čtyři roky a sto třicet dní. Posledním příkladem by byl výpočet pro Jana Bořitu z Martinic za čtyři roky a tři měsíce, kdy rozdíl mezi svatohavelským a svatojiřským termínem je přesně polovina roční částky.

jméno	celková částka	počítání úroků	úrok sv. Jiří	úrok sv. Havel	předpokládaný vznik
Jaroslav Smiřický na Kostelci	6.000 kgč.	půlroční úrok, 3%	540 kgč.	180 kgč.	sv. Havla 1564
Jindřich Mikuláš z Lobkovic a Hasištejna	400 kgč.	půlroční úrok, 3%	12 kgč.	12 kgč.	sv. Havla 1565
Volf z Vřesovic	2.100 kgč.	půlroční úrok, 3%	63 kgč.	63 kgč.	1562
Volf z Vřesovic	6.000 kgč.	půlroční úrok, 3%	180 kgč.	180 kgč.	sv. Havla 1565
Kašpar von Metzendorf	4.000 kgč.	půlroční úrok, 3%	120 kgč.	120 kgč.	sv. Havla 1565
Jan st. Markvart z Hrádku	2.000 kgč.	roční 6%, pak půlroční úrok, 3%	120 kgč.	60 kgč.	sv. Jiří 1565
Zdeněk Meziříčský	5.500 kgč.	půlroční úrok, 3%, pak roční 6%	165 kgč.	330 kgč.	sv. Havla 1565

jméno	celková částka	počítání úroků	úrok sv. Jiří	úrok sv. Havel	předpokládaný vznik
Jan Bořita z Martinic	4.000 kgč.	74 kop 15 gr. 2 p. č. ročně	278 kop 27 gr. 1,5 p. č.	315 kop 34 gr. 6 p. č.	16. 7. 1562
Bohuslav Malovec	3.250 kgč.	půlroční úrok, 3%	97 kop 30 gr. č.	97 kop 30 gr. č.	sv. Havlu 1565
Jan ml. z Říčan	400 kgč.	půlroční úrok, 3%	91 kop 25 gr. 4 p. č.	103 kop 25 gr. 4 p. č.	25. 6. 1562
Jan Vratislav z Mitrovic	1.000 kgč.	roční 6%, pak půlroční úrok, 3%	60 kgč.	30 kgč.	sv. Jiří 1565
Vilém z Talmberka	300 kgč.	půlroční úrok, 3%	45 kgč.	54 kgč.	sv. Havel 1563
Kryštof von Arrass und Carpitsh	2.000 tolarů	půlroční úrok, 3%	174 kop 51 gr. 3 p. č.	174 kop 51 gr. 3 p. č.	sv. Havlu 1563
Kateřina Lochmain	2.750 kgč.	6% ročně	330 kgč.	412 kop 30 gr.	sv. Jiří 1564
Jan Černín z Chudenic	750 kgč. + milostí 500 kgč.	6% ročně	37 kop 30 gr. č.	75 kgč.	sv. Havlu 1565
Mikuláš Miřkovský z Tropčic	1.500 kgč.	28 kop 44 gr. 1 p. č. ročně	70 kop 2 gr. 5,5 p. č.	84 kop 24 gr. 6 p. č.	13. 4. 1564
Anna Žatecká z Vejkřtorfu	1.900 kgč.	půlroční úrok, 3%	57 kgč.	57 kgč.	sv. Jiří 1565
Volf Gotthard Perglem	2.000 kgč.	???	600 kgč.	660 kgč.	sv. Jiří 1561
Bohuslav Felix z Lobkovic a Hasištejna	8.000 kgč.	6% ročně	1.480 kgč.	1.480 kgč.	13.9.1963

Co se týče úspěšnosti ve splacení výše uvedených dluhů, tak podrobným zkoumáním se dobereme ke zjištění, že osm z devatenácti, tudíž 42,1% úroků, nebylo uhrazeno. Byly to půjčky Zdeňka Meziříčského, Jana Bořity z Martinic, Jana ml. z Říčan, Viléma z Talmberka, Kateřiny Lochmain, Jana Černína z Chudenic, Mikuláše Miřkovského z Tropčic a Volfa Gottharda Perglern. Jejich půjčky tvořily více jak čtvrtinu všech uvedených financí, 17.700 kgč. Při nesplacení dluhů museli úředníci počítat s ohrožením rukojmích, kteří se zaručili za splacení. Nejčastěji to bývala města, ale samozřejmě se v hojné míře vyskytovala jak vyšší, tak nižší šlechta. Nezaplacený věřitel většinou informoval komoru o svém nesplaceném dluhu a rovněž rukojmí, kterým oznamoval, že pokud mu nebude urychleně zapláceno, začne vymáhat peníze na nich. Tím vlastně získal proti komoře dalšího přímluvce. Velmi se obávali škod, které by jim plynuly z povinnosti platit za krále. Úřad se proto snažil dojednat sčekaní a vytvořit novou jistinu, přičemž lákal věřitele na nové lepší podmínky nebo jen milost, která mu měla být přijetím sčekaní od krále zaručena.

Také šlechty se týkala bezúročná tříletá půjčka. Podle dochovaných instrukcí a korespondence, zrekonstruujeme procesy, jež při jednání probíhaly. Především panovník v zastoupení svým bratrem jmenoval dva komisaře, kteří se měli postarat o samotné přesvědčování, aby svolili co k největší částce. Byli to Vilém z Rožmberka

a rytíř Adam Koc z Dobrše. Jako místo setkání byly vybrány Horažďovice. Oni nejenom jednali v Horažďovicích, ale zřejmě komunikovali i písemně jménem krále a když byli potenciální věřitelé v poli, psali jejich příbuzným.³⁸⁴ Bylo by omylem se domnívat, že aplikovali celoplošný přístup k jednání. Dokazují to části korespondence některých šlechticů, kteří při argumentaci, proč nesložili dosud částku, vysvětlovali, že se dohodli na něčem jiném.³⁸⁵ Přesné datum jednání se nikde v materiálech neobjevilo, ale lze k němu dojít z nepřímých důkazů. První dopis, který se o něm zmiňuje, vznikl 4. července. Instrukce, podle níž se měli komisaři řídit, byla napsána v kanceláři arcivévody Ferdinanda už 29. dubna.³⁸⁶ Další datum, které jejich činnost vymezuje, je samotný soupis slíbených částek z 29. června³⁸⁷, o kterém se zmíním dále. Zdá se, že ani úředníci neprojevovali moc velkou pružnost, protože jistoty byly psány často s velkým zpožděním.³⁸⁸ Zajímavým detailem je argumentace většiny šlechty, že při slibu netušila nic o osobním tažení. Tato hojně používaná výmluva je další časovou hranicí, protože mandát byl vydán 3. června.³⁸⁹ Tudíž jednání proběhlo nejspíš začátkem června. Sice je zde i malá část, která odmítala pro svoji chudobu dát peníze ještě před tímto datem, ale nebylo jich mnoho.³⁹⁰ Některé případy se zvirtly v nechutný handl, kdy šlechtici požadovali nejprve zaplacení starých dlužných částek jako v případě vладыky Sudy Řeneckého z Řenec. To znamená, že samotné jednání muselo probíhat v průběhu měsíce května. Výš zmíněná instrukce řešila pro komisaře složitou otázku, jak mají v jednání postupovat a čeho mají dosáhnout. Zprvu se objevila možnost, že by mohla být půjčka sjednávána jen na jeden rok, ale rychle od toho komora upustila. Jednoroční splatný termín byl navrhnout s ohledem vůči věřitelům. Tříletý termín byl na druhou stranu výhodný pro panovníka a komoru. Za tři roky přeci jenom byla větší šance získat peníze na výplaty šlechticů. Navíc zde hrálo podstatnou roli i přesvědčení úředníků, že během tří let se podaří některé šlechtice přesvědčit ke *sčekání*, jak se

---

³⁸⁴ Dochovaly se tři záznamy komunikace s manželkami šlechticů.

³⁸⁵ Např. Ladislav st. z Lobkovic v dopise z 25. srpna se odvolával na dohodu půjčit až na sv. Bartoloměje (24. 8.) se zapsáním na knížectví opolské a ratibořické. Matyáš Pechanec z Královic o den později napsal, že musí počkat na peníze od svého bratra, o čem komisaři *dobrou povědomost mají*. Viz NA, SM, kart. 527.

³⁸⁶ Koncept instrukcí pro komisaře jsem uveřejnil na konci textu.

³⁸⁷ Tamtéž.

³⁸⁸ Jan Čabelický ze Sautic si ve svém dopisu z 15. listopadu stěžuje, že byl dokonce s penězi v Praze, ale komora od něj odmítla převzít částku kvůli nepřipravenosti jistot. Viz Tamtéž.

³⁸⁹ Tamtéž.

³⁹⁰ Např. vладыka Václav ml. Točník z Křemic na Křemíciích (1550 – 1594), jenž se omlouval nedostatkem peněz. Viz F. ROUBÍK, Regesta, s. 189.

později podařilo. Komisařům bylo zvlášť kladeno na srdce, aby co nejdříve vybírali peníze, dávali jistoty a odesílali částky do komory. Za instrukcí se nám dochoval soupis šedesáti jmen šlechticů, se kterými se mělo jednat, přičemž nikdo nevyklučoval možnost jednání s jinými. Mezi jmenovanými byli jak nejvyšší úředníci a největší boháči království, jako např. Vilém z Rožmberka, nejvyšší purkrabí, hofmistr a sudí, ale i rytíři a vladykové. Šlechticům bylo psáno jménem arcivévody Ferdinanda 13. července.³⁹¹

Ale zpátky k bezúročné půjčce. Zachoval se nám seznam třiaosmdesáti lidí z 29. června s částkou, kterou přislíbili zapůjčit.³⁹² Tento seznam můžeme doplnit korespondencí vzniklou na jeho základě, v níž se s jednotlivci jednalo, v které se většinou vymlouvali, proč nemohou slíbenou částku půjčit. Vedle toho se dochovalo ještě dalších devět dokumentů, v kterých je jednáno o potenciální půjčce.

jméno	kgč.	jméno	kgč.	jméno	kgč.	jméno / páni	kgč.
Václav Malešický	100	Jiřík Kořenský	100	Jindřich Kočenský	125	Zdislav Řičanský	200
Matyáš Pechanec	150	Václav Lehomský	250	Hynek Tučap	50	Krajiřové na Boleslavi	250
Bohuslav Hormatecký	50	Zikmund Malovec	250	Jan Hozlaur	100	sestry Kateřina, Voršila, Barbora ze Svojšína	150
Jan Záruba	100	Pavel Malovec	250	Šebestián Hozlaur	100	Šebestián Planský	100
Matěj Hůlka	100	Přech Lčovický	250	Oldřich Smrčka	100	Michal Švihovský	150
Václav Blanický	50	Adam Koc	100	Bedřich Fictum	100	Zbyněk Berka	250
Adam Vančura	250	Balczar Heršperger	100	Prokop Štítný	100	Jan z Vartmberka	500
Hendrych Hiešperger	150	Jindřich Vlnský	50	Suda z Řeneč	100	Diviš Slavata	250
Heřman z Bubna	100	Zdeněk Malovec	250	Jindřich Talačko	150	Zdeněk z Šternberka	500
Jindřich z Bubna	50	Jan z Leskovce	250	Ctibor Mazanec	100	Jan st. z Lobkovic	500
Jiřík Labaunský	50	Volf z Vřesovic	750	Absolón z Kornic	100	Jan Bořita z Martinic	500
Mikuláš Zaleský	75	Oldřich Dubanský	250	Zdeněk Záruba	150	Kryštof z Lobkovic	500
Gotthart Perglau	50	Jiřík Zdárský	250	Jan Holec	150	Joachim z Kolovrat	150
Petr Hájek	50	Jiřík Hora	50	Štěpán Štřela	50	Ladislav z Lobkovic	500
Jindřich Budkovský	75	Jan z Vřesovic	250	Fridrich Lukavský	50	Pavel z Řičan	200
Aleš Dejm	100	Kryštof z Karlovic	300	Jan Salava	50		

³⁹¹ NA, SM, kart. 527.

³⁹² Tamtéž.

jméno	kgč.	jméno	kgč.	jméno	kgč.
Jindřich Vojř	50	Kryštof z Lažan	250	druhý Jan Salava	50
Petr Voselský	100	Jan Týnský	250	Václav Čejka	50
Jiřík Čejka	100	Tobiáš Hrzán	250	Bratři Předborští	50
Bartoloměj Čejkovský	50	Zikmund Anděl	100	Beneš Beneda	50
Václav Běšín	50	Bedřich z Rejchu	100	Adam Studenecký	50
Beneš Dubenský	50	Jiřík Kokořovec	250	Bratři Chotauchovští	250
Kateřina Pauzarová	150	Ferdinand Trčka	200	celkem 13.925 kgč.	

jméno	kgč.	jméno	kgč.
Petr Boubínský	75	Šebestián Plavský	100
Kryštof Selber	250	Prokop Sarer	150
Jan Tučap	100 tolarů	Kryštof Zilvar	???
Jiří Sarer	250	Jan Čabelický	???
bratři Předborští	50	Kateřina z Malovic	150
celkem 1.075 kgč.			

Nejčastěji šlechtici slibovali 50 kgč., a to ve třiadvaceti případech. Dále následuje 100 kgč. v třiadvaceti, 250 kgč. v dvaceti, 150 kgč. v jedenácti, 500 kgč. v šesti, 75 kgč. ve třech a následně shodně po jednom 750 kgč., 300 kgč. a 125 kgč. Celkově se jednalo o závratných 15.000 kgč., což je skoro třikrát více než půjčka stejného typu ve městech. Výše spočtené částky by nás mohla uvést omyl, že se jedná současně i o vybrané peníze. Byly jen slíbené a v mnohých případech nikdy nebyly složeny. Zachovala se bohužel jen část korespondence, přesně k 44 osobám, které se různými způsoby vymlouvají, proč nebyly schopné sumu složit. Komunikaci mezi potenciálními věřiteli a úředníky můžeme rozdělit do několika etap, v kterých projeví široké nepochopení k postojům výše uvedených osob. Jejich jedinou argumentací byl slib při jednání s komisaři, že částku složí, a proto následný odstup oproti smluvenému brali za porušení dobrých mravů. Úředníci čekali, že pokud nebudou peníze složeny ihned při jednání s Vilémem z Rožmberka a Adamem Kocem, bude tak učiněno nejpozději do konce měsíce. Bohužel se zachovaly jen negativní ohlasy, proto nelze odhadnout, v kolika případech se tak skutečně stalo. Z náznaků pozdější korespondence ale víme jistě, že komora do počátku července vypracovala dopis všem, kteří dosud nesložili příslušnou částku. Tento dopis byl odeslán jménem bratra krále arcivévody Ferdinanda zřejmě i proto, aby měl větší působnost. Jako důkaz pro toto chování je např. dopis Jana Holce z Nemošic, který psal do komory 8. července svou reakci na opakovanou žádost stran složení

smluvených 150 kgč.³⁹³ Ještě dříve reagoval Prokop Štítný ze Štítného a to 6. července.³⁹⁴ Argumentace šlechticů byla až překvapivě podobná. S velikými obtížemi sehnanou půjčku, pro kterou se museli často zadlužit, byli nuceni využít k přípravě na osobní tažení, o němž se dozvěděli až při jednání s komisaři. Tato výmluva byla použita v osmi z celkem dvanácti červencových listů.³⁹⁵ Druhým nejčastějším obsahem bylo, že osoby měly sumu připravenou, ale nenašly po svém příjezdu do Horažďovic už nikoho, komu by jí daly. Myslely si tudíž, že z celého podniku sešlo a teď jsou v poli s králem.³⁹⁶ Shodně po jednom případě využily výmluvy celkové absence hotových peněz (Prokop Štítný ze Štítného) a zmenšení půjčky na 100 kgč. (Jan Holec z Nemošic).

Podle dochovaných dokumentů reagovala komora celkem pozdě, až 19. srpna. V této době vznikl dochovaný koncept napomenutí pro nesložení slíbené částky padesáti šesti osobám. Bohužel nebyly tentokrát písařem vypsány, ale dají se vytušit z říjnového seznamu. Panovník se podle něj *nemálo diví*, že dosud nebyla složena dobrovolná suma peněz, ačkoli příslušné osoby byly už několikrát napomenuty. Jejich výmluvy na tažení do Uher nebyly brány za relevantní. Naopak se jim dávali příklady mnohých, kteří sumu složili a přitom se tažení účastní. Úředníci dali několikrát důrazně najevo, že je nutné okamžitě částku složit a o těch, co tak neučiní, budou referovat přímo králi. Na dopis ihned reagovalo ještě v měsíci srpnu osm³⁹⁷ šlechticů a v září dalších pět³⁹⁸ šlechticů. Nejčastěji ve čtyřech případech (Magdalena Čejková za manžela, Šebestián Planský z Žeberka, Přecheč Lčovický z Čestic a Šebestián Hozlaur z Hozlaur³⁹⁹) se opět vymlouvali na povinnost táhnout s králem. Dvakrát bylo důvodem administrativní zdržení (Ladislav

---

³⁹³ Tamtéž.

³⁹⁴ Tamtéž.

³⁹⁵ Byli to Václav Malešický z Malešic (4. 7.), Petr Boubínský z Újezda (4. 7.), Gotthart Pergler z Perglau (8. 7.), Jiřík Čejka z Olbramovic (8. 7.) a Absolón Sobek z Kornic (14. 7.). Další tři z nich od Jana Záruby z Husic a Radině, Václava Blanického z Blanice a Krajířů na Boleslavi byly napsány bez uvedení data. Přesto podle zvolené argumentace jsem je zařadil do červencového kola jednání. Viz Tamtéž.

³⁹⁶ Zde se jednalo o dva dopisy: Přecheča Lčovického z Čestic z 7. července a Adama Koce z Dobrše z 8. července. Viz Tamtéž.

³⁹⁷ Jan st. z Lobkovic na Točniku a Hamburku (25. 8.), Ladislav z Lobkovic na Chlumci a Jistebnici (25. 8.), Matyáš Pechanec z Královic (26. 8.), sestry Kateřina, Voršila a Barbora ze Svojšína (27. 8.), manželka Václava Čejky z Olbramovic Magdalena Čejková (28. 8.), Šebestián Planský z Žeberka (28. 8.), Přecheč Lčovický z Čestic (29. 8.) a Šebestián Hozlaur z Hozlaur (31. 8.). Viz vše Tamtéž.

³⁹⁸ Kristýna Kořenská z Drachova za svého manžela Jiříka Kořenského z Terešova (1. 9.), Oldřich Smrčka z Mnichu (9. 9.), Adam Koc z Dobrše (16. 9.), Zdeněk ze Šternberka (22. 9.) a Prokop Sarer (28. 9.). Viz vše Tamtéž.

³⁹⁹ U něho se objevilo nejkurióznější řešení vzniklé situace, protože nabídl jako svou půjčku zlatý řetěz v oné hodnotě. Viz Tamtéž.

z Lobkovic, Matyáš Pechanec z Královic) a nakonec po jednom nesplacení starého dluhu (Jan st. z Lobkovic) a přírodní katastrofa (sestry ze Svojšína). Do jednání se zapojil i panovník kupř. dopisem z polního ležení nedaleko Rábu 2. října.⁴⁰⁰, v němž vyjadřoval shovívavost vůči osobám, které jsou s ním v poli, co přislíbily půjčit po návratu do Čech, ale na druhou stranu požadoval po české komoře co nejpřísnější postup vůči těm, co zůstali v království.

Jak jsem se už výše zmínil, 9. října vypracovali úředníci nový seznam, do něhož zahrnuli čtyřiapadesát osob, které do tohoto data neposkytly peníze.⁴⁰¹ Všechny osoby již známe z červnové tabulky. Seznam byl vypracován znovu jako podklad pro další list pánům, rytířům a vladykům. Celková výše slíbených, ale nesložených grošů byla 8.725 kgč., což bylo 58,2 % všech ohlášených. Z uvedených údajů vyplývá, že se tedy do 9. října podařilo vybrat jen 6.275 kgč. K tomu by se dalo dále připočítat 500 kgč. od Zdeňka ze Šternberka, o němž se nám ještě v seznamu zachovala informace, že částku složil. I tak je to více než 50%.

jméno	kgč.	jméno	kgč.	jméno	kgč.
Václav Malešický	100	Jan Týnský	250	Zdislav Říčanský	200
Matyáš Pechanec	150	Václav Lehomský	250	Krajčířové na Boleslavi	250
Bohuslav Hormatecký	50	Zikmund Malovec	250	sestry Kateřina, Voršila, Barbora ze Svojšína	150
Jan Záruba	100	Jiří Sarer	250	Šebestián Planský	100
Heřman z Bubna	100	Přech Lčovický	250	Zbyněk Berka	250
Jindřich z Bubna	50	Adam Koc	100	Kryštof Zilvar	250
Mikuláš Zaleský	75	Absolón z Kornic	100	Prokop Štítný	100
Gotthart Pergler	50	Zdeněk Záruba	150	Zdeněk z Šternberka	500
Petr Hájek	50	Jan Holec	150	Jan Hozlaur	100
Jindřich Budkovský	75	Štěpán Sřela	50	Šebestián Hozlaur	100
Aleš Dejm	100	Václav Čejka	50	Oldřich Smřeka	100
Jindřich Vojř	50	Bratři Předborští	50	Jan z Leskovce	250
Petr Voselský	100	Beneš Beneda	50	Ladislav z Lobkovic	500
Jiřík Čejka	100	Adam Studenecký	50	Pavel z Řičan	200
Bartoloměj Čejkovský	50	Jan z Vřesovic	250	Jiřík Kokořovec	250
Beneš Dubenský	50	Kryštof z Karlovic	300	Ferdinand Trčka	200
Kateřina Pauzarová	150	Suda z Řeneč	100	Suma 8.725 kgč.	
Jindřich Kočenský	125	Jan st. z Lobkovic	500		
Hynek Tučap	50	Jan Bořita z Martinic	500		

⁴⁰⁰ Viz Tamtéž.

⁴⁰¹ Viz Tamtéž.

Tento soupis také zřejmě vyprovokoval největší ruch korespondence, který přišel v listopadu. Celkem bylo napsáno sedmnáct odpovědí.⁴⁰² V těchto odpovědích zase drtivě převážila argumentace nákladností tažení, a to v deseti případech (Petr Hájek, Zbyněk Berka z Dubé, Kryštof Zilvar, Přeč Lčovický, Petr Voselský, Hynek Tučap, Jan z Leskovce, Adam Koc, Oldřich Smrčka a Aleš Dejm). Administrativní problémy byly vinny podle listů čtyřikrát (Matyáš Pechanec, Zdeněk Záruba, Kateřina z Malovic a Jiřík Žďárský). Důvod nesplacení starého dluhu mimo panovníka byl využit jen jednou (Jan Dlačimský). Ve dvou zbývajících listech šlechtici neoznačili příčinu nesložení peněz jednoznačně. V případě Václava Lehovského to byl nejenom dluh mimo císaře, ale i přítomnost syna v poli a Jan Čabelický přes svou snahu nedostal na svou půjčku jistotu a pozdější snahy o půjčku zhatilo tažení. Rozhodně za zvláštní pozornost stojí dopis generál lajtnanta Zbyňka z Dubé, který ve svém dopisu hluboce žasl nad žádostí komory o složení připovězené půjčky. Naopak chtěl po úřednících, aby mu zaplatili náklady, jež byly spojeny s jeho vojenskou službou v Uhrách.

Celkově přelom října a listopadu byl pro Maxmiliánovo tažení kritický. Netečné vojsko bylo silně neklidné. Mnohým šlechticům už dávno došly peníze. Museli si půjčovat, když měli štěstí od movitějších, nebo naopak od lichvářů. Někteří z nich se již po měsíci, kdy se spojil český kontingent s hlavní armádou, snažili o návrat domů. Dobře se zachovalo jednání císaře s Zikmundem Malovcem z Malovic, Mikulášem Bořkem starším Dohalským z Dohalic a Zdeňkem ze Šternberka. Maxmilián totiž podal zprávu o jejich propuštění české komoře. Dohodl se s nimi, že za možnost odjezdu zpět do království mu buď vrátí jeho dlužní úpisy nebo přímo půjčí peníze.⁴⁰³ Jenže domů se chtělo daleko více lidem a ti se začali vracet také, císař musel čelit rozpadajícímu se tažení. Jak už jsme si řekli, Maxmilián musel nakonec kapitulovat a povolit šlechtě návrat.

---

⁴⁰² shodně Matyáš Pechanec z Královic, Petr Hájek z Robčic a Jan Dlačimský z Vřesovic 12. 11., Václav Lehovský z Malevic, Zdeněk Záruba z Hustiřan, Zbyněk Berka z Dubé a Kateřina z Malovic 13. 11., Kryštof Zilvar z Pilníkovy 14. 11., Přeč Lčovický z Čestic a Jan Čabelický ze Sautic 15. 11., Jiřík Žďárský ze Žďáru 17. 11., Petr Voselský z Dlouhé Vsi a Hynek Tučap z Tučap 19. 11., Jan Lískovec z Leskovce 21. 11., Adam Koc z Dobrše 22. 11., Oldřich Smrčka z Mnichu 24. 11., Aleš Dejm ze Strítěže. Viz vše Tamtéž.

⁴⁰³ dopis Maxmiliána komoře z 3. září. Zdeněk ze Šternberka měl vrátit úpis v hodnotě 500 kgč. a Božek Dohalský z Dohalic v hodnotě 300 kgč. a půjčku za 300 kgč. a Zikmund Malovec nabídl půjčku 250 kgč. Slib ale poslední dva jmenovaní nedodrželi, protože ještě 12. července následujícího roku nepůjčili vůbec nic. F. ROUBÍK, Regesta, s. 237.

Myslím si, že nelze od sebe odtrhnout vojenské fiasko celé akce a pokus o její finanční zabezpečení z českých zemí. Tato událost ovlivnila vztahy mezi panovníkem a českými zeměmi, protože silně prohloubila jeho zadlužení, a tak nepřímo ještě zvýšila důležitost českého království jako jednoho z hlavních finančních pilířů monarchie. Rok 1567 s pokračujícími boji v Uhrách, berní reformou v království bych viděl jako přímý důsledek dějů, jenž jsem se pokoušel nastínit v předcházejících řádcích. Šlechta si přinesla do nového roku stigma nákladů, jež jí byly vnuceny tažením, což se odrazilo ve snaze o „spravedlivé“ rozdělení berně i na města, ale fakticky vedlo k oproštění šlechty od platebních povinností.

5. Eliška z Landštejna na Tuchorazi a Magdalena Kropáčová z Brodějovic jako příklad raněnovověkých věřitelů

Při studiu kreditní politiky Maxmiliána II. si musíme položit důležitou otázku, kdo byli ti lidé, u nichž panovník hledal východisko z nesnadné finanční situace? Jednalo se především o šlechtu? Jaká byla pozice měst, resp. jejich obyvatel? Co duchovní? To jsou jen některé otázky týkající se královských věřitelů. Jak jsme si již ukázali v oddílu o tureckém tažení roku 1566, převažuje v úvěrové politice úloha šlechty, podle velikosti půjčené částky spíše panstvo, co se týče počtu věřitelů spíše rytířstvo. Duchovní patřili v době Maxmiliánovy vlády spíše k výjimkám.⁴⁰⁴ Naproti tomu jsou města zastoupena v hojné míře. Vystupovala buď jako celek, nebo byli věřiteli jednotliví měšťané. V takovém případě úředníci komory jednali s představiteli města, purkmistrem a konšeli, kteří pak podle jejich instrukcí komunikovali s jednotlivými měšťany. Před městskou radu byli zváni bohatší obyvatelé, o nichž se rada domnívala, či věděla, že by mohli půjčit králi nějaké peníze. Přesto zůstává velkým problémem, jak doložit sociální status těchto věřitelů. Takový výzkum by musel proběhnout na základě hluboké analýzy městských knih. Přesto se lze obecně domnívat, že jimi byla elita měst, protože jen ta si mohla dovolit postrádat relativně vysoké částky, běžně desítky kop grošů, i po několik let s možností nepravidelně splácených úroků. Jejich rukojmími se běžně stávala města, včetně těch, v nichž žili. Setkáváme se tedy s žalobami proti domovské obci, kdy měšťan tzv. pohnal své vlastní město. Rozvrstvení věřitelů na pány, rytíře a měšťany dokládají analýzy archivních pramenů uložených v oddělení Staré manipulace a České komory Národního archivu.⁴⁰⁵ Přesto náš zájem bude mít trochu jiný cíl.

V následujících řádcích se pokusím osvětlit sociální pozici ženy šlechtičny a ženy měšťanky v raněnovověkých kreditních operacích. Moderní historická věda tak opouští tradovaný usus poněkud nesvéprávné ženy raného novověku. Tento vývoj v západní Evropě je v prvopočátcích spojen s počátkem třicátých let minulého století, kdy někteří z odborníků obrátili svůj zájem od tradičních objektů historického

⁴⁰⁴ Duchovenstvo půjčovalo většinou jen ve velkých akcích celozemských půjček společně s městy, např. prokazatelně velké půjčky měst a duchovních 1564, 1565, 1566 a 1570.

⁴⁰⁵ NA, SM, inv. č. 689, 1564 – 1576, kart. 526 – 538, dále abecedně inv. č. 690 – 711, kart. 570 – 585. ČDKM I., kart. 58 – 143, ČDKM IV., Čechy 6 – 9/1/2, kart. 26 – 33.

zájmu, jako byly události vojenského nebo politického významu, včetně tzv. kultury elit, a začali se zajímat o životní osudy tzv. obyčejných lidí. Vedoucí skupinou tohoto výzkumu se stala francouzská škola *Annales*. V proměnách šedesátých letech se objevil termín *Nová sociální historie*, která začala využívat kvantitativní metody výzkumu, a oživilo se feministické hnutí.⁴⁰⁶ S ním souvisí, podle M. E. Wiesner, také zájem o dějiny žen. Paralelu spatřovala v podobném zájmu na přelomu devatenáctého a dvacátého století, kdy ženy usilovaly o uznání svých politickým práv. Právě trend odborného zájmu o historii žen nastupuje v Severní Americe a západní Evropě na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Nicméně i zde je hlavní rozvoj spojen s devadesátými léty.⁴⁰⁷ Výzkum se osamostatnil a vytvořil rozsáhlý proud, který se sám strukturoval.

U nás trvá zájem o studium žen a jejího postavení v dějinách více jak patnáct let. Tento, dalo by se říci, boom je sice spojen až s polistopadovým vývojem a jménem historičky Mileny Lenderové⁴⁰⁸. Nicméně už dříve vznikly některé práce, které by do vymezeného tématu patřily.⁴⁰⁹ Ačkoli tedy došlo k vymezení dějin žen jako relativně samostatného okruhu zájmů, přesto se nedají zcela odloučit od zbytku společnosti. K dějinám žen je nutno přistupovat s vědomím jejich interaktivního působení s maskulinní částí populace. Muži a ženy se vždy vzájemně ovlivňovali. Přičemž nejsilnějším činitelem, který v průběhu doby utvářel představy o ženách, se stalo křesťanství a jeho proudy. Bylo by vhodné nesměšovat pojem gender a výzkum žen, ať se jedná o jejich dějiny, či nikoli. Gender jako takový se zajímá o představy, chápání formální struktury pohlaví – jinak: co to znamenalo a znamená být mužem nebo ženou. Souvisí právě nejen s biologickou podstatou, ale tato představa je spíš sociálně vytvořena. Je ovlivňována geograficky, sociálně i historicky.

---

⁴⁰⁶ K tématu např. Merry E. WIESNER, *Women and Gender in Early Modern Europe*, Cambridge University Press 1991, Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, NLN, Praha 2002, Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví*, NLN, Praha 2004.

⁴⁰⁷ M. E. WIESNER, *Women*, s. 2.

⁴⁰⁸ M. LENDEROVÁ (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Karolinum, Praha 2002 a Kateřina ČADKOVÁ, Milena LENDEROVÁ, Jana STRÁNÍKOVÁ (edd.), *Dějiny žen, aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27. – 28. dubna 2006, Univerzita Pardubice, Pardubice 2006. Další práce např. konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies *Žena v dějinách Prahy v roce 1993*, vědecký seminář v archivu v Českých Budějovicích *Žena v dějinách novověku v roce 2000*. K přehledu starší literatury Milena LENDEROVÁ, *Gender history v českých zemích*, in: *Československá historická ročenka*, 2001, s. 139 – 147.

⁴⁰⁹ Např. Anděla KOZÁKOVÁ, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926, či Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Československý spisovatel, Praha 1976.

Jak dokládají právně historické studie, největší míru svobody skýtal ženě vdovský stav.⁴¹⁰ Většinou se nevracela zpět do své rodiny, ale stala se svobodnou jak v majetkové, tak právní rovině. Ochraňovala majetek pro své dosud nepnoleté děti. Jen pokud by se znovu provdala, ztrácela opět svoji svobodu a byla *vězněm muže svého*. Při studiu raněnovověkých účetních materiálů nás zarazí skutečnost, jak často ženy vstupovaly mezi aktéry transakcí. V předbělohorském a bělohorském období patřily k významným věřitelům českých králů, především Maxmiliána II. (1564 – 1576) a Rudolfa II. (1576 – 1611), kterým půjčovaly i desetitisíce kop grošů.⁴¹¹ Jak dokládá soupis *nově vytvořených dluhů v čase zemřelého... císaře Maxmiliána*⁴¹², jež byly sjednány ještě za jeho života, ale zůstávaly alespoň částečně nesplacené v říjnu 1576, byly mezi sto pět věřiteli dvě města jako celek, čtrnáct blíže neurčených měšťanských skupin a osmdesát čtyři příslušníků vyšší, nižší šlechty, včetně měšťanů v celkové hodnotě 536.027 kop 34 gr. 4 p. míšeňských. Procento žen činilo více než 13% s celkovou částkou 68.172 kop 32 gr. 4 p. míš. Mezi tři nejvýznamnější věřitelky patřily, Anna Bezdrůžická s 19.000 kgm., Magdalena z Brodějovic s 17.343 kopami 58 gr. 2 p. míš. a konečně Eliška z Landštejna s 13.000 kgm. Jistěže musíme mít na zřeteli, že se vždy jednalo o vdovy, které takto mohly nakládat s majetkem. Posledním dvěma budeme věnovat větší pozornost.

První, o koho se budeme zajímat, je Eliška Svitáková z Landštejna na Tuchorazi a Žehušicích, která byla v námi sledované době vdovou po Bořivoji z Donína (+1571). Její manžel se angažoval jako jeden ze stoupců tzv. prvního habsburského povstání v čtyřicátých letech 16. století. Nakonec byl perzekuován, odsouzen k domácímu vězení a části majetku po konfiskaci. Později možná, aby získal zpět důvěru krále, se velmi angažoval jako věřitel. Ačkoli nepatřila jeho žena k největším věřitelkám, přesto její případ skýtá velmi mnoho zajímavého materiálu. V jejím případě šlo především o uznání práv k určité částce. Dále její kauza stejně tak dobře dokládá provázanost panského stavu i sbližování zemské šlechty s prvními Habsburky, a to hlavně proto, že pro uznání svých práv využila přímluvu Viléma z Pernštejna (1530 – 1582), nejvyššího kancléře českého království, a arcivévod

⁴¹⁰ A. KOZÁKOVÁ, Právní postavení, 39an., Margaret L. KING, Frauen in der Renaissance, C.H.Beck, München 1993, s. 71an, Jan KAPRAS, Manželské právo majetkové dle českého práva zemského, Praha 1908, s. 17.

⁴¹¹ Např. Anna Saloména Harantová-Černínová, viz Jaroslav ČECHURA, Žena a peníze ve zlomových časech: Anna Saloména Harantová-Černínová, in: ČNM, řada historická, roč. 174, 2005, č. 3-4, s. 150 – 191.

⁴¹² *die Neugemachten Schulden im Zeit der verstorbenen... Khayser Maximiliani*. Viz NA, ČDKM IV., Čechy 9, kart. 32.

Ferdinanda Tyrolského (1529 – 1595), bratra Maxmiliána II. Celkem se jednalo o „pouhých“ 1.415 kgč.

Její život bohužel zůstává dosud zahalen tajemstvím, neboť přesné datum jejího narození neznáme. Přesto se jej můžeme pokusit odhadnout z pramenů, protože po smrti svého otce Adama Svitáčka z Landštejna na Tuchorazi roku 1536 stále ještě nedosáhla věku, aby se ujala dědictví jako nejstarší ze tří dcer.⁴¹³ Poručníkem sester Elišky, Hedviky a Marie se stal jejich strýc, Vilém Sviták z Landštejna (+1542). Ale již o rok později vystupuje Eliška jako vlastní tuchorazské tvrže⁴¹⁴, ačkoli její majetek byl prokazatelně zapsán do zemských desek až 14. února 1549⁴¹⁵, z čehož vyplývá, že se musela narodit mezi lety 1528 až 1534. V námi sledovaných letech bylo Elišce z Landštejna něco málo přes čtyřicet let. Trpěla zdravotními problémy, o kterých se ve svých dopisech často zmiňovala, a tak vysílala na jednání za sebe často svého syna Jana z Donína. Zemřela 1576 a byla pochována v kostele v Žehušicích.⁴¹⁶

Hlavní část sporu mezi ní a českou komorou se točila okolo zápisné vsi Vratkov⁴¹⁷ a Lovčice⁴¹⁸ z roku 1563 a půjčky ve výši 1.000 kgč z roku 1572. Ve výpisu z památného modrého kvaternu z 28. července 1563, který si paní z Landštejna objednala, se přiznával Ferdinand I. ke správnému zápisu Anně Svitákové z Kopidlna, babičce Elišky z Landštejna, na ves Vratkov s datací před požár roku 1541, s *kmetcím platem*⁴¹⁹ 415 kgč.⁴²⁰ Zápis přešel na Elišku pravděpodobně jako součást dědictví, ačkoli o něm v deskách zemských není zmínky. Pro případ, že by přišla o tuto ves, měla mít právo uvázat se na ves Lovčice, a tu držet tak dlouho, dokud jí nebudou zapláceny všechny škody. K této variantě

⁴¹³ Od roku 1549 byla pro šlechtické muže stanovena v Čechách hranice dospělosti 20 let, pro dívky 15 let. Viz Karel MALÝ a kol., Dějiny, s. 103.

⁴¹⁴ August SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrže království českého, XV. díl, s. 17.

⁴¹⁵ NA, DZ, 251, A3.

⁴¹⁶ Přesněji 13. ledna 1576, viz Alžběta BIRNBAUMOVÁ, Soupis památek historických a uměleckých v Čechách. Politický okres Čáslavský, Archeologická komise při České akademii věd a umění, Praha 1929, s. 391. Ačkoli A. Sedláček tvrdí, že se tak stalo až roku 1579. Viz A. SEDLÁČEK, Hrady, s. 18.

⁴¹⁷ Podle A. Profouse existovaly tři vesnice tohoto jména. Naše je necelé tři kilometry od Českého Brodu. Viz Antonín PROFOUS, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, IV. díl, Praha 1949, s. 620.

⁴¹⁸ Jedná se o vesnici 5km západně od Chlumce nad Cidlinou. Viz Tamtéž, II. díl, s. 679.

⁴¹⁹ Termín *kmetci dvůr s platem* znamenal poddanskou usedlost zatíženou feudální rentou. Viz P. VOREL, Velké dějiny zemí koruny české, díl VII., 1526 – 1618, Paseka 2005, s. 224.

⁴²⁰ Výpis vznikl 16. července 1571, ale byl součástí dopisu Elišky z Landštejna z 7. června 1574. Viz NA, SM, kart. 535.

došlo, když ztratila ves Vratkov roku 1572, kdy jí, podle vlastních slov, *prosudila*⁴²¹ s bratry Erazimem a Janem Güntherovými z Moren⁴²². Jádrem sporu se tedy stala náhrada škody, kdy se Eliška sice odmítla uvázat v Lovčickou ves, ale chtěla, aby jí celá částka 415 kgč. byla připsána k úvěru. Ten sám vznikl 26. června 1572, kdy se uvolila zapůjčit císaři 1000 kgč na *zabezpečení zámkův pomezních v Uhrách*.⁴²³ V první jistině byli jejími rukojmími nej přednější muži království, např. nejvyšší hofmistr Ladislav z Lobkovic, nejvyšší komorník Jan z Valdštejna, prezident české komory Joachim ze Švamberka, Zdislav Bořita z Martinic, Vilém Oprštorf z Dubu, karlíštejnský purkrabí Mikuláš Miřkovský z Tropčic, hejtman pražského hradu Jan Robnhap z Suché a Arnošt Rechnberk z Rechnberku, císařská rada a místodržící. Půjčka byla sjednána do svatého Havla roku 1572 a zúročena běžnými 6 procenty. O to zajímavější je, že, když se o ní (tj. o půjčce) mluví o dva roky později, vystupuje někdy jako bezúročná, jindy zase jako běžně úročná.⁴²⁴ Rukojmím bylo dopisem oznámeno, jako v případě Zdislava Bořity z Martinic, aby přitiskli svou pečeť k vytvořené jistině z července 1572⁴²⁵ a zase ji navrátili zpět do úřadu, odkud měla být předána paní Elišce. Když vypršela splatnost termínu na svatého Havla, tj. 16. října, a žádné peníze nedorazily, začala běžet dvou týdenní zákonná lhůta, kdy měly být peníze vyplaceny. 24. října napsala komoře, kdy požádala o zaplacení dlužné částky, přičemž si vymínila zaplacení úroku v tolarech.⁴²⁶ Úřad nicméně hned na její dopis nereagoval, a tak psala na Pražský hrad znovu 3. listopadu. Stěžovala si, že stále nedostala odpověď na předešlý dopis. Požadovala okamžitou zprávu po poslu, jenž přinesl list, kdy jí budou vráceny půjčené peníze. V dokumentu je pro nás významná ještě jedna zpráva a to, žaloba od bratrů Güntherových kvůli vsi Vratkov, přičemž se zcela reálně obávala škod a dovolávala se pomoci, nám již známým, výpisem z desek zemských.⁴²⁷ To ale nebylo v plánu komory, jež ji 4. listopadu s lítostí oznámila, že nemůže splnit její požadavky kvůli velkým vojenským výdajům na uherské hranici a hrazení nákladů vyslancům v polském království, kde se tou

---

⁴²¹ Tamtéž.

⁴²² Německá rytířská rodina usedlá v Čechách od roku 1530. Bratři Václav, Erazim a Jan vrátili roku 1573 Maxmiliánovi II. majestát Ferdinanda I. na výplatu tvrze Chřenice a pěti dvorů (v Královicích, Nedvědicích, Nupaku, Vratkově a Lhotkách) za zápis Vratkova do alodní držby. Viz Heslo Günter z Moren, in: Ottův slovník naučný, díl X., Praha 1896, s. 622.

⁴²³ NA, SM, kart. 534.

⁴²⁴ Jako bezúročná na půl roku vystupuje např. v červnu 1574. Viz ČDKM IV., sign. L – Lov, kart. 131, kn. Lovčice.

⁴²⁵ NA, SM, kart. 532.

⁴²⁶ Tamtéž.

⁴²⁷ Tamtéž.

dobou otevřela možnost nástupnictví habsburské dynastie na uvolněný jagellonský trůn. Prosila ji, aby počkala se splatností nejlépe do sv. Jiří následujícího roku, tj. do 23. dubna 1573, nebo alespoň do Tří králů, tj. do 6. ledna.⁴²⁸ Záležitost zápisné vsi předali úředníci k posouzení úřadu královského prokurátora, jímž byl touto dobou Albrecht Bryknar z Brukštejna. Měl zvážit oprávněnost Eliščiných nároků v případě vratkovské vsi a jejího zastupování. Posudek byl vytvořen už 7. listopadu a vůči paní z Landštejna nebyl příliš lichotivý. Bylo doporučeno, aby její dopis v tomto úhlu zůstal bez odpovědi. Stejně tak se měla sama zastupovat před úředníky.⁴²⁹ Snaha zapůsobit ve prospěch své věci dovedla Elišku z Landštejna až k návštěvě úřadu komory české 26. května následujícího roku, ačkoli později již podobné cestování odmítala pro nedostatek zdraví. Zde jednala přímo s hlavou úřadu, prezidentem komory, Joachimem ze Švamberka, který jí slíbil, že nejpozději do čtyř neděl jí bude obnovena jistota, přičemž rukojmím se mělo stát město Kutná Hora se splatností do svatého Havla téhož roku. Přesto v listu z 28. října si znovu naříkala, že nic nedostala, ani obnovenou jistinu, ani zaplacený dluh v tolarech.⁴³⁰

První dopis léta 1574 přišel do komory zpočátku roku, tj. 12. ledna.⁴³¹ Rozhořčená Eliška z Landštejna znovu vytykala Joachimu ze Švamberka, že jí stále nebyla obnovena jistota, či poslán úrok, i když jí toto bylo slíbeno. Přesto nabízela možnost počkat se splatností své sumy, jestliže jí bude brzy dodána nová jistina. Dokonce rezignovala na dřívější podmínku vypracování takové listiny do čtyř neděl. O dva dny později⁴³² byl vytvořen úředníky list pro vídeňskou dvorskou komoru, který nám dosvědčuje zapsání sumy 1.000 kgč. zmíněné Elišce. To znamená, že její nabídka byla přijata a očekávalo se další ponechání dluhu u Maxmiliána II. Celá věc ale neskončila, protože už 3. února odeslala dopis nový. Zdá se, že komora sice poslala dopis do Vídně s informací o znovu zapsaném dluhu, nicméně zapomněla kontaktovat samu věřitelku a vyhotovit ji novou jistinu. Paní na Tucherazi vyčítala dopisem úředníkům, že pouze využily její dobrotu, když půjčila *...na velikou a snažnou žádost pánu místopředsících též panů komoratorů...* a nechtěla, aby jí byl zaplacen úrok až do sv. Havla 1572, *...neb že věřím pámu Bohu, JMC* (tj. Jeho Milosti Císařské, pozn. aut.) *že mě to jinou milosti nahraditi ráčí...* Přestože minul

---

⁴²⁸ Tamtéž.

⁴²⁹ Tamtéž.

⁴³⁰ Tamtéž.

⁴³¹ NA, SM, kart. 535.

⁴³² Tamtéž.

už druhý výplatní termín a stále nic nedostala, z čehož měla, podle vlastních slov, velké škody. Rozhodla se tedy sčekat do sv. Jiří 1574, ale jen pod podmínkou, že dostane nová rukojmí a jistota bude obnovena do čtyř neděl i s úrokem. Ke konci listu se ještě zmínila, že odeslala po svém synovi, Janovi Svitákovi z Landštejna (+1590), správní zápis na ves Vratkov, neboť už dva roky nemá ani ves, ani peníze, které jsou na ní zapsány.⁴³³ Bohužel není známa osobní korespondence Elišky z Landštejna. Tudíž nemůžeme již dnes rekonstruovat, kdy, jak, přes koho, anebo jestli se sama obrátila s žádostí o pomoc na své přímluvce. Jako jedni z možných zprostředkovatelů mohou být její děti, Adam (+1586) a Jan Sviták z Donína, či mladší bratr Bořivoje, Jindřich z Donína. Ten sloužil jako komorník u dvora arcivévody Ferdinanda v Innsbrucku právě mezi lety 1570 - 1574.⁴³⁴ Co víme jistě je, že se 5. února do případu vložil nejvyšší kancléř, Vratislav z Pernštejna. Napsal toho dne dokonce dva dopisy, které odeslal do České komory. Jak z nich vyplývá, Eliška z Landštejna jej požádala o přímluvu, protože již začala ztrácet naději v úspěšné jednání s úředníky. Jeho list nám poskytuje cenné informace, neboť rekapituluje prozatimní průběh celého sporu. Ačkoli svoji přímluvu ukončil naléhavou žádostí na urychlené vyřízení⁴³⁵, daly se věci do pohybu až 17. února. Tehdy Joachim ze Švamberka pověřil dopisem Zdislava Bořitu z Martinic (+1575), radu české komory, aby se ihned rozjel na Tuchoraz a dojednal přijetí jistiny s pololetní výpovědní lhůtou.⁴³⁶ Zdislav Bořita zareagoval o dva dny později s tím, že svému úkolu porozuměl. Z jeho dopisu se dozvídáme novinku, neboť kvůli jistině jednal již s Janem Svitákem z Landštejna, avšak ten odjel domů bez ní.⁴³⁷ Co se mu na ní nelíbilo, z dokumentu nevyčteme. Přesto ve zprávě české komory císaři dne 9. března 1574 bylo zmíněno, v souvislosti s Eliškou, vytvoření obnovené jistiny na dluh.⁴³⁸ Věci se ale neřešily tak snadno, jak se zdá. 19. března byl pro Zdislava Bořitu z Martinic vypracován nový dopis. Komora v něm neskrývala údiv nad stále nevyřízeným úkolem ze 17. února. Samotný způsob zjištění jeho prohřešku byl víceméně směšný. Vše se provalilo, když se na úřadě ukázal Jan Sviták z Landštejna, který se snažil pohnout věci dopředu. Zdislav Bořita byl pokárán. Měl se okamžitě odebrat na Tuchoraz, protože prý dobře věděl, jak je důležité, aby se věc vyřešila.

---

⁴³³ Tamtéž.

⁴³⁴ Václav BŮŽEK, Ferdinand, s. 208.

⁴³⁵ NA, SM, kart. 535.

⁴³⁶ Tamtéž.

⁴³⁷ Tamtéž.

⁴³⁸ Tamtéž.

Mezitím chtěli úředníci jednat v Praze s jejím synem.⁴³⁹ Radě komory se omluvil o 5 dní později s odůvodněním nedostatku času vyřizováním důležitých věcí pro jeho milost císaře a nedostatkem zdraví.⁴⁴⁰

Jestli Zdislav Bořita za paní Eliškou odjel, nevíme, ale, jak dopadla věc s jistinou, víme bezpečně. 19. května totiž vznikla nová přímluva Vratislava z Pernštejna.⁴⁴¹ K jeho dopisu je připojen výpis z modrého kvaternu památného z roku 1563 s zápisem kmetčího platu na ves Vratkov. Pán z Pernštejna znovu řešil oba problémy. Žádal, aby byla suma 1.000 kgč. jistotou obnovena a zápisná suma 415 kgč na Vratkov zaplacená i se škodami, kterých se, podle jeho vlastních slov, *nemálo stalo*.⁴⁴² Zdůrazňoval dobrou vůli paní Elišky, která sice stále má právo uvázat se podle výpisu z kvaternu na ves Lovčice, ale nechce to udělat, aby nevrhla hanbu na císaře. O devět dní později psala paní z Tuchorazi do komory sama. Půjčka 1.000 kgč. tu je bezúročná, na půl roku. List se navíc vracel k žádosti z 23. dubna 1574, aby sčekala do konce roku. Ta sice není fyzicky doložena, ale zmínka nám stačí. Paní z Landštejna souhlasila s možností odložit splatnost svého dluhu, ale jedině s podmínkou, že jí bude k sumě připsána i škoda 490 kop 14 gr č. na ves Lovčice, v Chlumeckém panství. Znovu zdůraznila svoji loajalitu císaři, když se ihned neuvázala v tuto ves, jakmile *prosaudila* Vratkov. Ke konci je velmi zajímavá pasáž, kde se diví, že ani přímluva nejvyššího kancléře nic nezmohla.⁴⁴³ Možná právě tady se zrodil nápad jít ještě výš. Že Eliška z Landštejna zatím nezmohla, dokládá zápis komory z téhož dne⁴⁴⁴, kde je jí přiznán dluh opět jen 1.000 kgč. Jak už víme dle instrukcí vydaných české komoře, ta sama nesměla rozhodovat o připsání nových peněz ke starému dluhu, zvláště v takovýchto případech. Proto bylo rozhodnutí ponecháno na dvorské komoře. Její dopis byl zpět do Prahy odeslán 7. června. Byl signován přímo císařem, a povolil zápis 490 kgč. na ves Lovčice a vypracování jistiny na 1.000 kgč. Nařizoval dále vypracování jistiny, její odeslání k podpisu do Vídně. Odráží se tady i postava nejvyššího kancléře, jemuž je přiznán

---

⁴³⁹ Tamtéž.

⁴⁴⁰ Tamtéž.

⁴⁴¹ Eliška z Landštejna nebyla jedinou osobou, u které jsem zjistil, že by se za ní nejvyšší kancléř přimlouval. Druhý případ se týkal Johanky Pecingárovny z Bidžina, manželky Příbika Sekerky z Sedčic. Taktéž zde chtěl, jen o čtyři roky dříve, aby byla její žádost urychleně vyřízena. Viz NA, SM, kart. 529.

⁴⁴² NA, SM, kart. 535.

⁴⁴³ Tamtéž.

⁴⁴⁴ Tamtéž.

podíl za kladné vyřízení Eliščiny žádosti.⁴⁴⁵ Je pozoruhodné, že tentýž den, kdy bylo ve Vídni vydáno toto rozhodnutí, bylo jméno Elišky z Landštejna zapsáno do soupisu nově pořízených dluhů české komory na Pražském hradě.⁴⁴⁶ Tento problém jde jen stěží vysvětlit. Domnívám se, že zde muselo dojít u českých úředníků k omylu datace. Drama okolo necelých 1.500 kgč. by se tak mohlo v červnu 1574 uzavřít, ale nestalo se tomu tak. 21. června napsala Eliška z Landštejna do komory dopis, v němž požadovala zaplacení úroků za dva roky.⁴⁴⁷ Tady vystává problém, protože sama před pár měsíci mluvila o půjčce jako bezúročné, kdy přímo odmítla zaplacení úroků králem. Nicméně jistina z roku 1572 byla vystavena na šestiprocentní úrok. Zdá se, že rozčilená Eliška vzala zpět svoje rozhodnutí nebrat úroky, protože jednání komory ji příliš pobouřilo.

Poté jsme tři měsíce beze zpráv. Až 9. října⁴⁴⁸ ve zprávě o očekávaných platbách na svatohavelský termín nám Eliška z Landštejna vystupuje se svými 1.000 kgč. Je tedy očividné, že k žádné dohodě nedošlo, očekávané sčekání do sv. Jiří se nekonalo. Den sv. Havla, tj. 16. října, brzy minul, ale nezaplacený dluh zůstal. Dokazuje to dopis pro Zdislava Bořitu z 6. listopadu. Popisuje ztroskotání snah komory v jednání o dalším sčekání, kdy se paní na Tuchorazi nedostavila na jednání pro nedostatek zdraví. Proto dostal znovu za úkol vyjednat sčekání do svatojiřského termínu 1575.⁴⁴⁹ Podlomené zdraví ale nezastavilo Elišku z Landštejna k rozhořčenému psaní z 10 listopadu, kde obviňuje komoru z neplacení.⁴⁵⁰ Nedobytnost peněz vedla k vyhrocení konfliktu pohrůžkou zažalování rukojmích, nebude-li jí zaplaceno do tří neděl. Možnost sčekání přímo podmínila zápisem na Lovčickou ves. Výhrůžky zapůsobily dokonale. Už o tři dny později se komora bránila snahou řešit její problém. Důkazem mělo být jednání zesnulého prezidenta české komory Joachima ze Švamberka a jeho nástupce Joachima Novohradského z Kolovrat. Vínou svalovali spíše na ní, protože se jich sama neúčastnila pro zdravotní problémy. Znovu ji žádali, ať počká do sv. Jiří, protože císař přijede do země.⁴⁵¹ Kdy přesně se paní Eliška rozhodla sáhnout k tak mocnému přimluvci, není známo. Zřejmě jí omrzelo stálé dohadování. Osoba Vratislava z Pernštejna jí příliš

---

⁴⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁴⁶ NA, SM, kart. 534.

⁴⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁴⁸ NA, SM, kart. 535.

⁴⁴⁹ Tamtéž.

⁴⁵⁰ Tamtéž.

⁴⁵¹ Tamtéž.

nepomohla. Zřejmě využila svého švagra Jindřicha z Donína (+1597), který dlouhá léta působil jako komorník na dvoře Ferdinanda Tyrolského. Jejich dobrý vztah naproti vztahu s jejím manželem, Bořivojem z Donína (+1571), dokládá, že jej prokazatelně využila i pro vyřízení vkladu majetku do zemských desek roku 1575.⁴⁵² Bohužel dnes nemáme dokument, který by dokazoval jakékoli spojení mezi Eliškou a arcivévodou Ferdinandem. Přesto lze rekonstruovat, kdy ho požádala o pomoc. Muselo to být někdy na přelomu měsíce listopadu a prosince, protože Ferdinand psal bratru před 18. prosincem, kdy na jeho list již reagoval Maxmilián II.⁴⁵³ Arcivévoda podpořil Eliščino přání zapsat 415 kgč a škody, které jí takto vznikly, k sumě, kterou u císaře měla.

Rok 1575 na dokumenty tak bohatý nebyl. Jestliže jich bylo o rok dříve pětadvacet, teď jen jedenáct. Vyznívají klidněji. Zdá se, že dopis císaře z konce roku vyřešil problémy. Zmínka o dluhu od paní Elišky byla zapsána v sumáři dluhů z 21. 2. 1575, a to 1.415 kgč.⁴⁵⁴ Koncept jistiny vypracovala komora pro paní z Tuchorazi 23. dubna 1575 na 1.415 kgč splatných na sv. Havla 1575. Rukojmím se stala Kutná Hora. Celková suma je rozepsána na 1.000 kgč k zachování pevností v Uhrách a 415 kgč zápisné sumy.⁴⁵⁵ Je zajímavé, že oznámení o zapsání 415 kop gr. č. k zbylému dluhu bylo paní Elišce oznámeno prokazatelně až 6. května.⁴⁵⁶ Ona sama napsala tohoto dne dopis, kde oznámila schválení zápisu na Lovčice, ale opět navýšila své požadavky. Sumu 415 kgč zaokrouhlila na 1.000 kop s odůvodněním, že ji bylo v zápisu povoleno započítat poplatky ze škod.⁴⁵⁷ Musíme si povšimnout, o kolik zvýšila své nároky, protože v červnu 1574 činily škody necelých 100 kop. Osobně se domnívám, že tisícem kop jsou míněny kopy míšeňských grošů. 28. července⁴⁵⁸ byla odeslána na Tuchoraz nová jistina. Poté nám chybí zprávy až do 7. září. Toho data byl vypracován nový koncept jistiny. Devět rukojmích, mezi nimi opět nejvyšší úředníci království, se zaručilo za 6.500 kgč, přičemž 5.085 kgč připadalo na novou půjčku a zbylých 1.415 kgč na, nám dobře známé, dluhy.⁴⁵⁹ Muselo tedy dojít k jednání, kde se Eliška uvolila půjčit další peníze. Je ale očividné, že k požadovanému navýšení nedošlo. Splatnost dluhů byla čtyři roky bezúročně.

⁴⁵² NA, DZV 251, D1.

⁴⁵³ NA, SM, kart. 535.

⁴⁵⁴ NA, SM, kart. 536.

⁴⁵⁵ NA, SM, inv. č. 700, sign. D 1/L, kart. 576, kniha 7.

⁴⁵⁶ Tamtéž.

⁴⁵⁷ NA, SM, kart. 536.

⁴⁵⁸ NA, SM, kart. 576, kniha 7.

⁴⁵⁹ Tamtéž.

Praxí české komory bylo nejprve dojednání dluhu a teprve potom domluva, či spíše naléhání, na potenciální rukojmí, aby přitiskli svou pečeť k jistíně. Často se stávalo, že mnozí z nich se jimi z různých důvodů odmítali stát. Problémovým zde byl Jindřich Brožanský z Vřesovic (+1588)⁴⁶⁰. V dopise z 24. září odmítl vstoupit v rukojemství za Maxmiliána II., protože v minulosti přísahal, že už tak nikdy neučiní.⁴⁶¹ Na jeho dopis reagovala komora o týden později.⁴⁶² Úředníci sice projevíli pochopení nad důvody, ale přesto jej vyzvali k přitíštění pečeti, tj. vstupem do rukojemství. Celý proces se tak znovu opakoval. Úředníci žádali znovu po paní z Landštejna půjčku 13.000 kgm. nebo alespoň 10.000 kgm. a rukojmí vyzvali k přitíštění pečeti k jistotě. Tentokrát se ale proti rukojemství postavili všichni. Dopisem z 16. října 1575 byli napomínáni Václav Chotouchovský (+1575), Jindřich Brožanský (+1588), Burian Trčka (+1591), Jiřík Voděradský (+1580) a Jan Bezdrůžický (+1604), protože nechtěli ručit za 13.000 kgm.⁴⁶³ Na tento odpor k rukojemství konečně reagovala sama Eliška z Landštejna 18. října. Podmínila svoji půjčku existencí devíti rukojmí, jež budou schopni se za císaře zaručit.⁴⁶⁴ Dnes již nelze rekonstruovat, zda komora přesvědčila výše uvedené, nebo našla jiné ručitele, protože podrobnější pramenné zprávy nemáme. Přesto 10. listopadu oznámili na Tuchoraz odeslání hlavního listu na původní částku 6.500 kgč. a žádali urychlené dodání zbylých 5.085 do rentmistrovského úřadu.⁴⁶⁵ Stejná částka, tj. 13.000 kgm. vystupuje v soupisu všech dlužných částek po právě zemřelém císaři prostě bez udání splatnosti, zúročení nebo jmen rukojmích.⁴⁶⁶

Dalším případem ženy-vdovy, která se široce zapojila do kreditních vztahů, byla Magdalena Kropáčová z Brodějovic. Mezi domácími věřiteli druhé poloviny Maxmiliánovy vlády zaujímá významné místo. Jako obyčejná plzeňská měšťanka vystupuje s neuvěřitelnými 17.343 kop 58 gr. 2 p. míšeňských dluhu. Částka je skutečně obrovská. V záznamech dluhů z konce října 1576 zaujímá⁴⁶⁷ druhé místo mezi věřitelkami. Pokud ji budeme srovnávat i s ostatními obsadila by pomyslné deváté místo. O její osobě však bohužel víme ještě méně než o Elišce z Landštejna.

⁴⁶⁰ Jindřich Brožanský z Vřesovic byl místosudím v letech 1572 až 1574, poté místokomorníkem, viz Heslo z Vřesovic, in: Ottův slovník naučný, XXVI. díl, II. vyd., Argo, Praha 1996, s. 1024.

⁴⁶¹ NA, SM, kart. 536

⁴⁶² Tamtéž.

⁴⁶³ NA, SM, kart. 576, kniha 7.

⁴⁶⁴ Tamtéž.

⁴⁶⁵ Tamtéž.

⁴⁶⁶ NA, ČDKM IV., Čechy 9, kart. 32.

⁴⁶⁷ Tamtéž.

Můžeme jen odhadovat na základě jejího zapojení do úvěrových vztahů. Dozajista patřila k plzeňskému patriciátu a byla dvakrát vdaná. Prvním manželem se stal Vincenc Rajský z Dubnice⁴⁶⁸, jenž roku 1548 obdržel jako erbovník právo nosit erb a psát se z Dubnice. Někdy po jeho smrti si vzala Kašpara Kropáče z Kozince (nar. 1539), zvaného Cropacius, jenž byl významným básníkem a neangažoval se jenom v reformačních bouřích v Plzni, ale i jako konšel města v letech 1564 – 1570.⁴⁶⁹ Oba její manželé byli nekatolíci, vyznávající augšpurskou konfesi. Za svůj básnický um byl Ferdinandem I. vyznamenán ve Vídni roku 1560 povýšením do šlechtického stavu. Jeho se týkalo vypovězení nekatolíků z Plzně v roce 1578. Zemřel o dva roky později ve Stříbře. Postava Magdalenina prvního manžela je v našem případě důležitější, neboť základem přístupu k majetku bylo její vdovství a Vincencových pět dětí. Lze se tedy zatím domnívat, že s kreditním podnikáním začal její první manžel. Bohužel neznáme datum jeho úmrtí. Nicméně byl prokazatelně naživu ještě v roce 1558, kdy si na něj stěžovali pražští řezníci, neboť vykupoval dobytek a vyháněl pro zisk ze země.⁴⁷⁰ Magdalenin věk musíme odhadnout z nápověd prvního sňatku a dospělosti dětí. Věkem dosažení dospělosti v městském prostředí byl pro dívku 15. a chlapce 18. rok života. Kdyby se doopravdy vdala v 15-ti letech a každý rok porodila dítě, přičemž i to poslední by dosáhlo dospělosti, muselo by jí být mezi 35 až 38 let. Kdy Magdalena zemřela, nevíme přesně. Rozhodně žila ještě v roce 1584, kdy jí byly Rokycany povinny zaplatit jako rukojmí 3.227 kop 28 gr. míš.⁴⁷¹

Nejprve si rozebereme celý dluh 17.343 kop 58 gr. 2 p. míš., neboť jej můžeme podle dochovaných archivních dokumentů rozdělit na několik fází. Sám jsem vycházel z dopisu české komory Magdaleně Kropáčové z Brodčovic, vzniknuvšího 16. října 1574⁴⁷² a soupisu nově vzniklých dluhů po smrti Maxmiliána II. z 31. října 1576⁴⁷³, kdy ještě celý dluh nebyl splacen. Avšak u prvního dokumentu narazíme na problém, kdy je osoba, jenž půjčila králi finanční obnos, identifikována jako celé královské město Plzeň. Ačkoli s potencionálními městskými věřiteli vždy jednala celá rada, která se tak stávala mezičlánkem mezi původcem peněz a českou komorou, není důvod se domnívat, že by se zde jednalo o takovýto případ. Jak dokazuje např. půjčka mezi měšťany na tažení roku 1566, jsou všichni uvedeni

⁴⁶⁸ V pramenech někdy uváděn jako z Dubčice.

⁴⁶⁹ Miloslav BĚLOHLÁVEK a kol., Dějiny Plzně, Krajské nakladatelství, Plzeň 1965, s. 136.

⁴⁷⁰ Josef STRNAD, Místra Šimona Plachého z Třebnice Paměti plzeňské, Plzeň 1883, s. 157.

⁴⁷¹ SČ VI., Praha 1890, s. 505.

⁴⁷² NA, SM, inv. č. 706, sign. D 1/R, kart. 580, kn. 13.

⁴⁷³ NA, ČDKM IV., kart. 32, fol. 146.

jmenovitě i v dokumentech komory.⁴⁷⁴ Proto se domnívám, že purkmistr a rada královského města Plzně byli skutečně původními věřiteli a až postupem doby došlo zřejmě k odkupu dlužního úpisu. Tuto hypotézu dokládají i záznamy městských půjček na již zmíněné tažení, kdy bylo půjčeno ve dvou termínech 1.500 kgm. V seznamu z 15. listopadu téhož roku se nám zachoval mezi jinými městy doklad o stejné půjčce, kolik celá Plzeň půjčila bezúročně na tři roky taktéž ve dvou termínech.⁴⁷⁵ Dále pokud se budeme zajímat o jednotlivé měšťany, kteří se v dané půjčce angažovali, zjistíme podle zprávy města komoře z 25. října, že všichni sousedé půjčili dohromady navíc pouze 500 kgm.⁴⁷⁶ Proto můžeme vyloučit možnost, že by již prvopočátek kreditních operací byl spojen s jménem Vincence Rajske z Dubnice, resp. jeho manželky Magdaleny.

Nicméně prvopočátek dlužné částky musíme hledat ještě o čtyři roky dříve. Tehdy se totiž konala 24. listopadu císařská korunovace ve Frankfurtu nad Mohanem. Jak se dozvídáme z popisu korunovace od Hanse Habersacka, Maxmilián II. na ni zamířil z Prahy, kde byl o měsíc dříve korunován českým králem.⁴⁷⁷ A právě na tuto cestu mu konšelé a rada města Plzně půjčili 23. dubna 2.000 tolarů, resp. 1.942 kop 51 gr. 3 p. míšeňských. Pak následovali, nám již známé jistiny z roku 1566, a to z 27. května a 15. července, celkem na 1.500 kgm. Zde bych rád upozornil na chybu, jenž se objevila v soupisu nových dluhů z konce října 1576. Písař nejenom, že omylem místo patnácti set kop zapsal desetkrát tolik, ale stejně tak určil datum zapsání dluhu o rok později. Tento „překlep“ se naštěstí neodrazil v celkovém součtu, ale přesto je zajímavé, že tak velká chyba zůstala bez povšimnutí. Možnost výskytu nějakého nového dluhu, který by byl skutečně uzavřen až roku 1567 na 15.000 kgm., jsem vyloučil, protože přes podrobný výzkum následujících let jsem o něm nenašel žádnou zmínku. Poslední tři jistiny se týkají jedné politické události, a to říšského sněmu ve Špýru roku 1570, jenž se spojuje např. s uzavřením sňatku Maxmiliánovy sestry Alžběty s francouzským králem Karlem IX.⁴⁷⁸ Všechny byly adresovány pro výdaje na cestu. První byla vydána 25. dubna na 2.000 kgm, druhá 11. srpna za 10.000 zl., resp. 8.571 kop 25 gr. 5 p. míš., a konečně na 3.329 kop 41

⁴⁷⁴ Kupř. 22 osob uvedených v dopise města Mostu z 17. září 1566, či 19 obyvatel města Čáslavi z 19. září téhož roku. Viz NA, SM, D 1/1, kart. 525.

⁴⁷⁵ NA, SM, inv. č. 689, sign. D 1/1, kart. 526.

⁴⁷⁶ Tamtéž.

⁴⁷⁷ F. EDELMAYER, L. KAMMERHOFER, M. C. MANDLMAYR, W. PRENNER, K. G. VOCELKA (Hgg.), *Die Krönungen*, s. 129an.

⁴⁷⁸ K tématu např. Karl VOCELKA, *Habsburgische Hochzeiten 1550 – 1600. Kulturgeschichtliche Studien zum manieristischen Repräsentationsfest*, Hermann Böhlau, Wien-Köln-Graz 1976.

gr. 1 p. míš. o dva týdny později. V soupisu dluhů z října 1576 nejsou částky takto rozlišeny, protože první a poslední se tu vyskytují jako jedna. Pokud sečteme výše uvedené obnosy, dostaneme celkovou sumu 17.343 kop 58 gr. 2 p. míš. Suma byla taktéž úročena, a to ročně osmi sty kopami grošů míš., přičemž na každý splatný termín, tj. sv. Jiří a sv. Havla, měla být zaplácena polovina.

Další podstatnou otázkou, která nás musí zajímat, kdo byl doopravdy původcem peněz v Plzni. Byla to skutečně Magdalena? Nebo její první manžel? Ona vystupuje vždy hlavně jako vdova po Vincenci Rajském z Dubnice, jako matka jeho dětí a vnoučat, až poté je napsáno, že nyní je ženou Kašpara Kropáče. Ten se objevil v Plzni až v roce 1564. Jak již víme, Vincenc Rajský žil prokazatelně ještě roku 1558. Usuzuji, že zemřel někdy mezi lety 1571 – 1572, protože první jistina na celou sumu více jak sedmnácti tisíc kop grošů byla uzavřena na dva roku 16. října 1570 s půlročním zúročením 400 kgm.

Prvním objeveným dokumentem, který se váže k postavě Magdaleny Kropáčové z Brodějovic, je prosba o prodloužení splatnosti dluhu z 17. prosince 1572.⁴⁷⁹ Zachoval se nám jak koncept, tak i nezdařený čistopis žádosti sedmatřiceti věřitelům prokazatelně ze všech tří stavů. Styl listu měl být pro všechny stejný. Pro vysoké náklady na boj s Osmany, vyslance v polském království a žalostně malý výnos třicátého, z něž právě měly být dluhy spláceny, žádala komora o prodloužení splatnosti dluhu, tzv. sčekaní, do svatojiřského termínu následujícího roku, tj. 23. dubna 1573. Jak můžeme pozorovat z archivních dokumentů sedmdesátých let, prosby o sčekaní se staly stálým zjevem s blížícím se termínem splatnosti. Proto patří k jednomu z nejčastěji zmiňovaných rozkazů dvorské komory. Magdalena Kropáčová na místě dětí svých odepsala až v únoru následujícího roku, přesněji 27. února. Dlouhou prodlevu mezi 17. prosincem a 27. únorem vysvětluje sama. List z komory jí byl totiž dodán teprve 26. února. Čekal ji nepříjemný úkol vlastního rozhodování, zda-li rozhodnout ve prospěch komorní žádosti i za své již plnoleté syny Jana Vincence Kryštofa a Kašpara, kteří v době dodání ...*pro nabyty dobrych mrawuow a lyterniho umieny gsau wyslani*...⁴⁸⁰ Sama psala, že by nejraději v té věci počkala, než se oba vrátí. Nicméně nakonec k sčekaní do 23. dubna 1573 svolila, přičemž doufala, že s jejím postupem v oné věci budou Jan Vincenc Kryštof i Kašpar souhlasit. Rukojmími se stala města Rokycany, Klatovy a Stříbro. Následně

⁴⁷⁹ NA, SM, kart. 533.

⁴⁸⁰ NA, SM, kart. 534, fol. 185.

upozornila, že zatím nedostali žádnou část úroku, který jim podle jistot patřil. Protože víme, že ani o svatojiřském termínu nedošlo k vyplacení obnosu, musíme předpokládat, že komora přistoupila k našim věřitelům se stejnou žádostí jako již o tři čtvrtě roku dříve. Následujícího roku ji přesto nebyl dluh splacen. Navíc tu přepokládám nějaké průtahy, protože jistina nebyla obnovena vůbec rychle. Dokládá to první zmínka z počátku roku 1574. Česká komora psala 5. ledna⁴⁸¹ dvorské komoře, že obnovila jistinu na částku 17.343 kop 58 gr. 2 p. míšeňských. Mohli bychom se domnívat, že v případech, kdy byla jistina obnovována, nebylo zapotřebí čekat na panovníkův souhlas, resp. souhlas dvorské komory, ale byl by to chybný úsudek. Jak přímo dokládá odpověď dvorské komory, jenž vznikla 9. ledna, dával Maxmilián II. mezi jinými příkazy souhlas k odeslání navržené jistiny Magdaleně Kropáčové z Brodějovic na zmíněnou sumu.⁴⁸² Jenže se zdá, že tentokrát už Magdalena nechtěla nové sčekání, ale zaplacení celé částky, ačkoli jistina byla již vypracovaná a všichni rukojmí přitiskli na znamení svého stavu pečet'. V napjaté finanční situaci království byl tento dluh nezanedbatelnou finanční částkou, a tak se česká komora snažila přesvědčit věřitele, aby znovu ponechali celou sumu u panovníka až do 16. října 1575. Protože tu nemohlo dojít k dohodě, když Magdalena odmítala novou jistotu, rozhodla se zažalovat rukojmí za neplnění závazku.

V takovém případě bývalo zvykem nejprve informovat komoru o záměru tzv. pohnání rukojmích nebo jednoho rukojmího před purkrabský soud. Toto oznámení bylo často posledním varováním, že věřitel je odhodlán domoci se svého nároku soudní cestou. Pro komoru byl každá soudní žaloba nanejvýš nepříjemnou záležitostí, a to ze dvou stran. Bylo zde nebezpečí uvrhnutí hanby na krále, který se v dané chvíli ukazoval ve světle neschopného dlužníka. Druhou a ještě nebezpečnější stranou byla špatná reklama, kterou přinášelo. Málokdo by se chtěl zaručit za cizí dluh, u kterého mu hrozí, že za něj bude souzen a bude jej muset splácet. Maxmilián II. tak mohl přijít o další potencionální rukojmí, ale i věřitele. Stejně tak věřitel psal i rukojmím, kteří ručili rukou společnou, což znamenalo, že mohli být žalováni. Většinou jim oznamoval, že mu nebyla stále splacena částka, ačkoli termín výplavy již dávno minul. Hrozil, jestliže se nestane brzy náprava, bude nucen dlužnou částku získat od nich. Jednalo se vlastně o psychologický dopis. Vyděšení rukojmí obratem psali do komory dopisy plné strachu, hledajíc pomoc a ochranu, před škodami, které

---

⁴⁸¹ NA, SM, kart. 535.

⁴⁸² Tamtéž.

by následovaly během soudního řízení a povinností zaplatit. Věřitel tak získal dalšího velmi neodbytného přímluvce, aby mu jeho dluh byl co nejrychleji splacen. Dopisy věřitelů městům máme zachovány, protože městské rady je často přikládaly ke svým psaním, aby doložili vážnost situace.

Jak se dozvídáme z dopisu Magdaleny a jejích dospělých dětí, který vznikl 7. dubna a byl adresován jednomu z rukojmích, městu Rokycany, komora se před tímto datem dlouho snažila vdovu a dědice Vincence Rajského přesvědčit, aby znovu sčekali a nežalovali rukojmí. Jednání ale byla neúspěšná. Z rodiny se jich podle dokumentu nikdo neúčastnil buď pro nedostatek zdraví, nebo nepřítomnost v zemi. Magdalena odmítla jakékoli jednání vysvětlením, že dědicové vyjma vnučky už dosáhli plnoletosti a potřebují svůj díl z dlužné částky pro svoje živobytí. Dopis uzavřela požadavkem platby na svatojiřský platební termín spolu se zadrželými úroky 2.400 kgm., resp. nejpozději dvě neděle po tom.⁴⁸³ Pohrozila žalobou rukojmí. Tato výše úroků znamená, že po dobu tří let nedostávali věřitelé vůbec nic, resp. že jim byly zaplaceny úroky jen za mezidobí 1570 a 1571. Jak jsme si již naznačili, věřitelé kontaktovali i další rukojmí. Pramenně máme takové psaní dochováno pouze nepřímo a sice v listu purkmistra a rady města Klatov z 19. dubna⁴⁸⁴, v němž naléhavě prosí českou komoru o pomoc, protože se obávají povinnosti zaplatit nejenom částku 17.343 kop 58 gr. 1 p. míš, ale i 2.400 kgm. úroků. Domnívám se, že Magdalena a její dědicové podobný dopis adresovali i třetímu rukojmí, městu Stříbru, ale ten se bohužel nezachoval.

Následuje opět další výpadek korespondence, protože dalším dopisem je až list české komory Magdaleně a jejím dětem z 3. června⁴⁸⁵. Jsem přesvědčen, zde musí chybět několik dopisů hlavně kvůli velké časové proluce mezi 23. dubnem, resp. dvěma týdny poté, kdy měla být splacena celá částka a 3. červnem. Tyto necelé čtyři týdny bez jakékoli zprávy jsou příliš dlouhou dobou, aby nedošlo ke kontaktu mezi komorou a věřiteli. Jak vyplývá z dopisu, komora jednala s věřiteli o nové jistině, na níž měla dle jejího tvrzení Magdalena i se svými dětmi přistoupit. Byla sjednána do 23. dubna následujícího roku při zachování všech podmínek staré jistiny, včetně úroků i rukojmích. Přesto se později nikdo z rodiny nedostavil do úřadu, kde by novou litinou převzal. Údiv nad takovým jednáním je hlavní náplní listu.

---

⁴⁸³ Tamtéž, kart. 534.

⁴⁸⁴ Tamtéž, kart. 535.

⁴⁸⁵ Tamtéž, kart. 534.

Zřejmě jedním z hlavních požadavků Magdaleny a jejích dětí k přijetí nové jistiny bylo splacení alespoň všech zadrželých úroků. Jak vyplývá z dopisu purkmistra a rady města Plzně z 11. června⁴⁸⁶, české komoře byla platba úroků odkázána na výběr posudného v tomtéž městě. Takové rozhodnutí se zdá logické. Plzeň byla relativně velké město, které mohlo krýt pravidelnou platbu 800 kgm. ročně a celá rodina byla jejími měšťany. Úředníci komory tedy při jednání o novou jistinu nařídily, aby byla vypracována zpráva, kolik a kdy bylo Magdaleně a jejím dědicům z posudného zapláceno. Dostalo se jim odpovědi, že v termínu od 8. června 1570 do 24. srpna téhož roku z vybraných 2.855 kop 56 gr. míš. zaplatila rada podle císařského nařízení, vydaného na říšském sněmu ve Špýru 26. října 1570, 1.600 kgm., na což mají od Magdaleny podepsanou kvitanci. Doložili taktéž zaplacení daně z půjčené sumy mezi 16. říjnem 1570 až 1572, jenž činila 240 kop 9 gr. 3 p míšeňské. Žádné jiné rozkazy k platbám nedostala, a tak žádné jiné peníze věřitelům nebo komukoli jinému nevyplácela. Ačkoli nedošlo ihned k zaplacení zadrželých úroků zřejmě, přeci jen se situace uklidnila. Magdalena i její děti jistinu převzali a rozhodli se sčekat do sv. Jiří následujícího roku. Tuto odvážnou hypotézu potvrzuje dopis komory městu Plzeň z 21. října⁴⁸⁷, v němž nařizovala, aby z posudného, které bylo vybráno mezi 16. říjnem 1572 až 1574, byly věřitelům zapláceny úroky i daň z onoho dluhu. Předpokládám, že do úroků tu je nově zahrnut i svatohavelský termín 1574, jenž svou pouhou existencí potvrzuje převzetí jistiny se splatností 23. dubna 1575. Doklad o zapsání dluhu nacházíme v listu české komory komoře dvorské z 13. listopadu.⁴⁸⁸ Nicméně úroky jsou tu zapsány stále jako nesplacené. Opět si musíme uvědomit možnou finanční situaci Plzně této doby. Město bylo zatíženo domovní berní, třicátým, posudným, atd.. Města si v druhé polovině 16. století často stěžovala při kreditních operacích na svou insolventnost, ale i vysokou zadluženost. Plzeň nebyla v tomto případě žádnou výjimkou. Jak napsala 10. prosince⁴⁸⁹ komorním úředníkům, není schopná pro velké platby, jenž musí odvádět z posudného, a vlastní zadluženost zaplatit Magdaleně a jejím dětem ani groš. Je možné, že vlastní roli zde mohl hrát antagonismus vůči jejímu manželovi, Kašparovi Kropáčovi, který byl konšelem do roku 1570 a významným představitelem nekatolického hnutí ve městě.

⁴⁸⁶ Tamtéž. Stejně tak NA, SM, kart. 580, kn. 13.

⁴⁸⁷ O tomto dopisu se zachovala jen zmínka v listě z 10. prosince 1574, viz. NA, SM, kart. 535.

⁴⁸⁸ Tamtéž, kart. 534.

⁴⁸⁹ Tamtéž, kart. 535.

Bohužel samotné prokázání tohoto tvrzení by si vyžádalo rozbor konfesního složení politických klik královského města, na které tu není místo.

V následujícím roce se situace stala ještě vážnější. S blížícím se termínem splatnosti 23. dubna 1575 začalo být stále jasnější, že ani tentokrát nebude dluh vrácen. Dokument, jenž úředníci komory odeslali do Plzně 20. března⁴⁹⁰, zcela nepokrytě přiznával insolventnost Maxmiliána II. Radě konšelů byl předán obtížný úkol, tj. vysvětlit Magdaleně i jejím dětem na radnici, že v této chvíli prostě císař není schopen žádnými prostředky zaplatit svůj dluh. Zdůvodněním mělo být, že nemá žádné peníze od všech tří stavů království. Rada města se měla pokusit přesvědčit věřitelku k prodloužení splatnosti do 23. dubna 1576. Alespoň jim měla vyplatit zadrželé úroky z městského posudného. Škoda, že dnes nemáme zprávu o tomto jednání. Jistě bylo nadmíru zajímavé. Domnívám se, že rada jednala s věřiteli hned následujícího dne. Usuzuji tak podle listu, jenž odeslal jeden ze synů Magdaleny Jan st. z Dubnice komoře 21. března.⁴⁹¹ Psal v zastoupení své dcery Anny. To byla právě ta vnučka, o které se zmiňovaly starší dokumenty. Vypověděl, že se doslechl, že někteří z věřitelů chtějí vypovědět dluh, a prohlašoval, že on nic takového v úmyslu nemá. Tvrdil, že něco takového se nesluší pro věrného poddaného, jestliže je jeho král v nouzi, jak mu byla dána zpráva. Chtěl pouze obnovit jistinu na díl sumy, který příslušel dceři. Jeho postoj k novému prodloužení splatnosti se dá v podstatě vysvětlit dvojím způsobem. Zaprvé bychom mohli jeho slova chápat jako projev sympatie vůči panovníkovi v nesnázích. Zadruhé mohla být pomoc vnímána jako dobrá investice, která se později mohla hodit, např. přidělením nějakého zajímavého úřadu.

S datem 11. dubna se nám pojí hned tři dokumenty.⁴⁹² Nejprve je to zpráva purkmistra a rady města Plzně v příčině jednání s dědici po Vincenci Rajském z Dubnice, jenž podle této zprávy dopadlo katastrofálně. Věřitelé odmítli přistoupit na sčekání do svatojiřského termínu následujícího roku a nepřestali požadovat zaplacení. Ostatní dva dokumenty jsou od Jana Vincence Rajského z Dubnice a Magdaleny Kropáčové z Brodějovic. Oba reflektují právě toto jednání s plzeňskou radou ze svého úhlu pohledu. V listech si stěžují na vlastní problémy, jenž jim působí nedobytnost peněz. Kupř. Magdalena z Brodějovic kupř. píše:

---

⁴⁹⁰ Tamtéž.

⁴⁹¹ Tamtéž.

⁴⁹² Vše tamtéž.

...pristaupiwssi niekterzi z nas k novemu gospodarzeni, a to tak... ..holymi rukamii sprawudicze, niekterzi pak wen z zemie pro nabyti dobreho umienii w dalekych kraginach... Jan Vincenc Rajský požadoval zaplacení svého dílu, jenž vyčíslil na 3.223 kop 59 gr. 5 p. míš. včetně zadrželých úroků. Dalším listem, o který se budeme zajímat, napsala Magdalena 17. května. Žádala úředníky komory, aby byla konečně zaplacená suma včetně nově uvedených 2.000 kgm.⁴⁹³ úroků. To znamená, že věřitelům byly nějaké peníze za úroky v minulosti skutečně dány, protože nesplacených zůstávalo už jen „pouhých“ dva a půl roku po 800 kgm. Zajímavý je i smířlivý tón, který oproti poslednímu dopisu Magdalena zvolila. Přesto již současně věřitelé poslali dopisy rukojmím, kde je upozorňovali, že budou muset splatit sumu, za niž se zaručili. Na tento psychologický nátlak doloženě reagovalo město Rokycany prosebným dopisem komoře z 19. května. Naléhavě žádali o pomoc a ochranu proti případným škodám.⁴⁹⁴ Apelovali, jak už bývalo v těchto dopisech velmi časté, na rychlé vyřízení záležitosti bez vlastní újmy.

Zřejmě se přesto nic nestalo a věřitelům došla trpělivost. Sama Magdalena Kropáčová z Brodčovic odeslala tehdejšímu purkrabímu pražského hradu, Čeňkovi Míčanovi z Klinštejna na Hostivaři, žádost o pŕhon na rukojmí pro částku 5.781 kop 19 gr. 3 p. míš. a 666 kop 40 gr. míš. zadržovaných úroků. Celkem se jednalo 1/3 sumy. Purkrabí s tím seznamoval Rokycany dopisem z 30. září.⁴⁹⁵ Stejně jako sem odeslal purkrabí ještě dva stejné dopisy městům Klatovy a Stříbro. Ta samozřejmě obratem psala úředníkům a dávala jim najevo svojí nezáviděníhodnou situaci. Překvapující je ale postoj komory k tak nepříjemnému vývoji událostí. V konceptu listu z 12. října⁴⁹⁶ pro radu města Plzně se stylizovala do role nechápajícího diváka. Vždyť dopisem z 20. března téhož roku dala radě města jasné instrukce, jak postupovat v jednání s věřiteli? Projevovala se tu naivita úřadu, jenž se domníval, že pod dojmem obtíží strany výběru královských berní, ustoupí poslušně všichni věřitelé a přijmou další prodloužení splatnosti svého dluhu. Bylo znovu nařizováno plzeňským konšelům jednat s věřiteli o prodloužení splatnosti a zaplacení všech nebo alespoň části zadrželých úroků. Zdrojem se mělo stát již poněkolkáté posudné, z něhož měly být platby hrazeny. Komora taktéž předcházela dřívější výtku Plzně, že

---

⁴⁹³ Tamtéž.

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ Tamtéž.

⁴⁹⁶ Tamtéž.

posudného bylo vybráno příliš málo na zaplacení takové částky. Proto nabízela možnost platby části peněz z posudného měst Klatov a Stříbra.

Jak již víme, v soupisu dluhů, jenž vznikl za života Maxmiliána II., z 31. října 1576 dluh stále zůstával nesplacen ve své původní výši 17.343 kop 58 gr. 1 p. míš. Nicméně nikde se tu nevyskytuje částka, jež by svědčilo o zadrželých úrocích, proto je třeba se domnívat, že po několika letech a marných pokusech byly nakonec Magdaleně Kropáčové z Brodějovic a jejím již dávno plnoletým dětem splaceny.

6. Závěr

Nyní bych rád provedl poslední zhodnocení, zda-li se mi podařilo naplnit všechny předpoklady, které si tato práce předsevzala. Domnívám se, že v širším měřítku byl záměr práce naplněn. Doufám, že se mi podařilo prokázat propojenost kreditní politiky, popř. hospodářské a finanční politiky s významnými událostmi a jevy Maxmiliánovy vlády. Šíře zde předložené práce však nemohla postihnout všechny nuance procesů, jichž se zmíněná doba týká. Ty zůstávají výzvou pro budoucí badatele nebo, ve vši skromnosti, jako můj možný budoucí cíl. Na mysli tu mám především kreditní záležitosti, které se týkají Maxmiliána II. ještě před smrtí otce, tj. před rokem 1564. Jedná se obzvláště o všeobecné půjčky v souvislosti s koupí pardubického panství r. 1560, korunovační cestou do Frankfurtu nad Mohanem r. 1562. Z období vlády císaře sem bezpochyby patří např. půjčka k zajištění finančních prostředků pro panovníkovu cestu a pobyt na říšském sněmu ve Špýru r. 1570, či finance pro královskou kandidaturu v polském království v prvním i druhém interregnu. Ačkoli jsem se o obou těchto tématech marginálně zmínil, přesto by si zasloužily podrobné studie. Jak je patrné, takových témat je skutečně mnoho. Přesto doufám, že celkový přehled kreditní politiky byl mojí prací podán.

Dále bych ve vši stručnosti shrnul závěry, k nimž jsem v průběhu své studie dospěl. Jak vyplývá z analýzy kapitoly o hospodářství a finanční politice, pokusil se Maxmilián navázat na tradici svého otce, jehož hlavní linií politiky bylo potlačování samostatnosti stavů zemí Koruny české a vytváření centralizované podoby monarchie. Tento záměr se mu podařilo prosazovat především po roce 1547, kdy došlo k rozmnožení královských statků konfiskacemi i vydání nové instrukce pro českou komoru. Naneštěstí během deseti let byl konfiskovaný majetek ztracen a království se ocitlo ve stejném hospodářském a finančním zmatku jako dříve. Když se roku 1564 střídala vláda Ferdinanda I. a Maxmiliána II., byly české země již úzce propojeny s habsburskou dynastií, avšak převážně díky politickým elitám, které ve spolupráci s Habsbursky spatřovaly šanci na možný kariérní postup. Mezi další projevy tohoto stavu, myslím, můžeme zařadit i samotnou kreditní politiku, neboť věřitelství králi mohlo skýtat netušený kapitál. K ochotnému věřiteli mohl být panovník nad míru milostivý. Maxmilián II. bohužel zdědil i zadlužený trůn, který byl už ve více jak třicetileté skoro permanentní válce s Osmanskou říší. Dále jako

císař byl povinován starostí o toto území a reprezentací daného stavu. Mezi ryze soukromé výdaje patřily náklady na domácnosti arcivévodů Rudolfa a Arnošta, kteří pobývali u španělského dvora od roku 1564. Bezpochyby Maxmilián II. nebyl tak silným panovníkem jako jeho otec, což lze doložit na daleko těžším jednání s českými stavy, ale i problémy během vlády. Přesto se mu podařilo udržet monarchii v chodu pokusem o správní reformu roku 1571, ukončit na několik let válku s Vysokou Portou, či udržet křehký konfesní mír v Evropě.

Ve své práci jsem se snažil otevřít téma kreditních operací jako součásti celé hospodářské a finanční politiky. Věnoval jsem se správnímu zabezpečení celé oblasti, dvorské i české komoře. Snažil jsem se zpracovat nejen jejich vztah, který je pro danou dobu klíčový, ale i vnitřní procesy v obou uvedených úřadech. Taktéž se mi podařilo objevit zatím nezpracované instrukce, které se týkaly české komory, jednu z roku 1571 a druhou dokonce už z roku 1562. Právě jejich redakce je jedním z mých budoucích úkolů. Přesto jsem využil části instrukce z 12. ledna 1571, abych mohl doložit procesní změny ohledně kreditních operací.

Součástí mé studie se musel stát celý fenomén půjčky, změny společenského přístupu k úvěrovým operacím, neboť doba Maxmiliánovy vlády je současně prvním obdobím masového zakotvení půjčky v našem prostředí. Její zdomácnování sice již dokládají uzákoněné úrokové míry a přehled kreditní politiky Ferdinanda I., ale až v epoše Maxmiliána II. nalézáme prokazatelně několik po sobě jdoucích velkých sbírek pro zajištění politických nároků císaře. Taktéž jsem chtěl poskytnout zjednodušený popis běžné půjčky, na jejímž základě by si mohl čtenář udělat přehled, jak takové jednání o půjčku, přesvědčování rukojmích, či umořování dluhů probíhalo. Pro konkrétní případ jsem vybral ve zvláštní kapitole dvě ženy, jednu šlechtičnu a jednu měšťanku. Na základě jejich případů jsem se snažil doložit peripetie věřitelů se splatností úročených částek, potřebu neústupného jednání, či nalezení vlivných přímluvců jako byl v případě Elišky Svitákové z Landštejna na Tuchorazi nejvyšší komorník Vilém z Pernštejna nebo dokonce i arcivévoda Ferdinand Tyrolský. Výběrem žen jsem poukazyval na fakt, že kreditní operace nebyly pouze doménou mužů, jak by se mohlo zdát. Jedinou podmínkou bylo, že věřitelka byla vdovou, protože pouze tento stav jí dával největší míru volnosti. Jak ukazují dochované sumáře byly ženy častými věřitelkami Maxmiliána II. i s několika tisíci kop grošů.

Další ryze praktickou částí mé práce se stal úsek o mincovních systémech druhé poloviny 16. století, jež se objevují v našich záznamech. Pro archivní práci bylo nezbytné pochopit systém peněz na našem území, tj. například jejich trojí dělení. V důsledku na první pohled zdajícího se chaosu v mincovním systému jsem se rozhodl o krátký exkurz do historie mince na našem území během vlády dvou prvních Habsburků. Výsledkem byla převodní „tabulka“, která případnému čtenáři umožňuje převádět jednotlivé měny mezi sebou. Nicméně je jasné, že tato problematika je daleko složitější, jak např. dokládají dobové převodní tabulky. Vedle toho jsem doložil i praktickou existenci nejrůznějších druhů mincí, na našem území, což dokládají záznamy o odvedených daní dvorské komoře. Od mincí byl už jen krůček k cenám a tzv. cenové revoluci, jež je jako téma živě diskutovaná. K tomuto jsem vyžil především dokumenty Kniha habsburské Dvorské pokladny⁴⁹⁷ a práce, Kolokvium o dějinách cen a mezd⁴⁹⁸. Ačkoli se mi tak podařilo prokázat, že dochází k růstu ceny uherského zlatého, na konstatování o projevu cenové revoluce u nás je to málo. Problémy v těžbě nebo ražbě mohly vést taktéž ke zvýšení ceny. Tento fakt nemění srovnání cen z let 1525 a 1570.

Jako jednu z hlavních událostí, na níž jsem usiloval demonstrovat peripetie Maxmiliánovy kreditní politiky, jsem si vybral turecké tažení roku 1566. Pokusil jsem se taktéž zapojit tento rok do celého osmansko-habsburského sporu, aby se prokázala finanční náročnost dlouhotrvajícího konfliktu. S tímto konkrétním tažením souvisela především celozemská půjčka, která byla získávána napříč všemi stavy. Doložil jsem způsob jejího vyjednávání, ale i neochotu stavů k půjčování. Naštěstí se nám zachovaly seznamy šlechty, měst i duchovních, jež měli půjčit. Otevřel jsem několik sporů potencionálních věřitelů s komorou, na nichž jsem ukazoval různé způsoby výmluv a odmítnutí.

Ve své práci o kreditní politice Maxmiliána II. jsem se snažil osvětlit hlavní principy kreditní politiky, aniž bych ji odtrhl od souvislostí s celkem hospodářské a finanční strategie monarchie. K danému tématu jsem se snažil přistupovat co nejrůznoroději. Toto různorodé pojetí dalo vzniknout celkovému přehledu bohaté problematiky, jež byla konfrontována s komplexními jevy, vysvětlení jednotlivých procesů na příkladech nebo i srovnání některých jevů a údajů. Nyní nezbyvá než

---

⁴⁹⁷ SA, FHKA, HZAB, č. 18 – 30.

⁴⁹⁸ Viz pozn. 52.

doufat, že výše uvedená studie splnila svůj záměr a alespoň zčásti osvětlila složitou kreditní politiku Maxmiliána II.

7. Přílohy

Předkládaná vědecká edice obsahuje tři menší dokumenty, které se vážou k danému tématu. V Národním archivu tvoří součást fondu Stará manipulace, v němž jsou uloženy pod signaturou D 1/1, v kartonu 527. Psací látkou je vždy papír, jak bylo v této době již obvyklé. Jedná se o aktový materiál, návrh pověření pro jednání o půjčce, výzvu šlechtě k účasti na jednání a koncept jistiny budoucím věřitelům. Užitě písmo je německá novogotická kurziva. Jazyk písemností je český. Text písemností je v edici transliterován.

Seznam textových příloh:

1. Přepis konceptu pověření pro jednání o půjčce z 29. dubna 1566⁴⁹⁹
2. Přepis konceptu z 29. dubna 1566 dopisu pro šlechtu, aby se dostavila do místa jednání⁵⁰⁰
3. Přepis konceptu jistiny z 29. června 1566⁵⁰¹

1.

Jedná se o koncept pověření pro jednání o půjčce z 29. dubna 1566. Pro velké ohrožení ze strany Vysoké Porty má být jednáno o bezúročném půjčce na tři roky mezi co největším počtem příslušníků šlechty. Následuje seznam padesáti devíti šlechticů.

Uro. a sta. w. n. m. Jeho milost Czysarska p. a Bratr n. n. Raczil gt. nam milostiwie a Bratrsky oznamiti zie gehu milosti Czysarské od mnohych mist hodnowiernie a gistie Sprawy a sspehu dochazegi kderak Czysarz Tureczky sam osobau a moczy na mistie swau czo neywaleczniegi a neysilenegi moci bude s lidem walecznym toto letho se wyprawiti chce a gehu milosti Czysarske kralowstwym zemim a wiernym Poddanym sskoditi se strogi a toho konieczneho Umyslu get., z te przycziny gehu milost Czysarska na wsseczky a wsseliyake lidske a mozne prostrzedky a czesty aby k peniezom Przygiti, a takowe welike a duolezite nastawagiczy potrzebie, a moczy odolati a odeprzyti mohl mysliti raczy, Neb gehu milosti Czysarske z Statkuow komory a vlastnych duochoduw proti takowemu Tyranskemu, a mocznemu neprzyteli k wynakladany postacziti nikderaz mozne neny gedno proto zie milost Czysarska p. a otecz n. n. slawne Pamieti welike a znamenite dlouhy po gehu milosti Czy: poznostawiti raczil, Druhe hned po smrti Ge: :oti zie gt. se w znamenite polni tazienny, a walku proti tehoz Turka wyzdwwizenie dati musyl kderazto walka az do tohoto cziasu skutecznie trwa Nakderauzto znamenitu Summu peniez wynaloziti a gesstie kazdeho dne bez Przestany wynakladati a gmiti musy, Neb takowa walka se

⁴⁹⁹ sine loco. Viz NA, kart. 527.

⁵⁰⁰ sine loco, Viz Tamtéž.

⁵⁰¹ Pražský hrad, Viz Tamtéž.

neumenssuge Nebrz yakz nahorze dotczieno den ode dne wicze se rozmaha, a wietssy nebezpeczenstw nastawa Nadto weysse gehu milost Czysarzaska prozaplaczeny gehu milosti Czysarzske slawne pamieti dworzamu w y gine waleczne y domaczy Potrzeby, y take na nynieyssym Sniemu rzyskem takowym welikym a neprzestawagiczym wydawanym, obtizien byti raczy zie gehu milosti bez skuteczne wienych Poddanych gehu mi:oti Czysarzske przyczinieny Pugczkau Pomoczy w tom spusobu dele staati mozne neni, y poniewadz Pak nebezpeczenstw welike nastawa ktery yakz sam w sobie gt. wysocze waziti nalezi, a ziadneho prutahu gmiti a trpieti nemuzie, Raczil gt. gehu milost Czysarzaska, mezy ginym y na tim se stanoviti swaymi wiernymi Poddanymi w kralowstwy a diedicznych y k teto Korunie Przyslusegiczych zemi o pugczku Summy peniez takowe Pilne a duolezite Potrzebie Porucziti dati jednati a nam milostiwie a Bratrsky poruczieny ucziniti gt. raczil abychom to bez prodlewany a wsseliyakych odtahuw k skutecznemu wykonany Przyvedli yakoz pak s mnohymi osobami milost Czysarzaska jiz dogednano gt, kderziz sau se w to k gehu milosti s. znagicz toho tak duolezitu Potrzebu byti Poslussnie i Poddanie zachowalia my dobrou wiedzomost gmiti raczieme gehu milost Czysarzaska k tomu jakz dotejcie, Przinuczena byti raczy, aby se to yakz doczeno spiessnie Przedstewzalo a zwalo a znagicze my se tim Powinni byti, k tomu wsseliyakau moznau Pilnosti se Przycziniti aby gehu milosti Czysarzske przy dotczienych obywatelich a wiernych Poddanych znamenita Summa zjednana a spusobena byti mohla My pak wiedaucz was gehu milosti Si: wierne Poddane byti was sme k tomu a tak memu gednani zahodne a sprawne uznali a za gehu milosti Czysarzske komisarze do N: krage k takowe jednani o puoygczky Summy Peniez rziditi raczili Gmenem a na mistie gehu milosti Czysarzske nam milostiwie Porauczie abysste w miestie w strzedu na den So: Stanislawu w miestie N. na noc nagiti dali, neb na tyzden take niekdere osoby Stawu Panskeho Rytirzskeho na mistie ge: M: obeslati a gim aby se prednami natyz den nagiti dali porutiti sme raczili o Czem nepohybugem nez zie W to Spiessnie zachowagi a wy k tomu zie se skuteczne prziczinite a s nimi gednati budete gedn kazdy z nich k takowe gehu milosti Czysarzske nastawagiczy welike a neywyzssy Potrzebie Podle moznosti Swe gistu Summu Peniez yakz wam ted Pozname na ny czoby tak gedau kazda osoba Pugcziti gmiela Posielame do trzi let yak przy nich to obdrzieti moczi budete nadostatecznie ugisstieniy bez auroku puczili a yakz neyffiss mozne totiz jednau Nedielych pri komorze Ciesku polozili a wycztili a w tom we wssem na wassy bedliwe a mozne Pilnosti a na wsse, cozby kol gednany Summy Peniez Prospieessne a uziteczne byti mohlo nicz sgitu nedali, yakoz pak gehu milost Czysarzaska, y my k wam te milostiwie a zwlasstny duowiernosti byti raczieme, zie Bysste pak wicze osob mimo toto Poznamenany kdery wam posielame Stawu Panskeho Ritirzskeho y miestskeho Pri kderych byste gistau summu peniez na pujczku obgednati mohlo wiedieli a gich se doptati mohli.

2.

Jedná se o koncept datovaný 29. dubna 1566 příslušníkům šlechty, který byl součástí výše uvedeného dopisu. Šlechtici se mají se dostavit k jednání.

N. w. n. m. wiedziti ti dawame zie sme s poruczeny ge: S: P: A. B. C. (doplnění jména komisaře – pozn. autora) s tebu o niekdere pine a duelezite a znamenite ge: Sl: Potrzeby dostatecznie gednati porucziti raczili, yakz tomu wssemu od nich wyrozumieli A protoz se ge: tebe milostiwie ziadati raczieme Poraucie jim aby na

den w strzedu S: Stanislawa do Miasta N. (jméno jména – pozn. aut.) nagiti dal a toho nikde nepomijel a Aby tak s tebou na mistie ge: S: gednati a mluviti budau netoliko vwierziss, ale y w tom se k gehu milosti S: poslussnie a Poddanie zachowass nagiti dass gehu milosti S: Przed ktery a my tobie to wssy milosti nassi spominati a nahraziowati raczieme dan Pr. w Pondieli Po Swatosti Leta 66.(29. dubna – pozn. aut.)

3.

Jedná se o koncept jistiny datované 29. června 1566. Je určena všem, kteří slíbili bezúročnou půjčku králi na tři roky.

Neywysssi: Hoffmistru

*Ferd: etc: Kral: Czeskeho,
Vrozeny wierny Nass Mily, yakoz ssy Na Milostiwau Ziadost Geho mi: Czysarzké Pana a Bratra Nasseho Negmilostiwiegssyho K tiemto walecznym Pilnym a dulezitym Potrebam Geho m: do tri Letth Porzad zbiehlych bez Auroku Pieti Sett koppgrossuw czeskych pugcziti Poddanie ste Vwolil Na kderuzto Summu Geho :tt Czysarzaska koniecznie se bezpecziti A tobie Gistotu dostatecznu z Rukogmieni kderaz przed Rukama a pohotowie gest vdelati dati Raczil y poniewadz gehu :tt aby ta Summa od tebe y ginych hned przyjata a shrozdiena byla Psati Raczi Protoz Gmene: a na Mistie gehu m: tebe Milostiwie ziadame Aby dotczyenych Piet Sett Kopp grossuw czeskych NemesskagyPo dodani listu do Prahy poslal gehu m: Czysarzske Renttmistru Proti wydani gistoty zauplna Wyczisti dal. Na to gehu m: y Nassi gistie miely Naplnys das Na hradie Prazske: w sobothu den S: Petra a Pawla Leta etc:*

Id: wssem ginyem kderyz Piycziti Przipowiedeli 70 listu

8. Zkratky

AČ – Archiv český

AÖG - Archiv für österreichische Geschichte

AZ – Archivalische Zeitschrift

ČsČH, ČČH – Československý, resp. Český časopis historický

ČČM, ČNM – Časopis Českého musea, Časopis Národního muzea

ČDV – Časopis pro dějiny venkova

ČSAV – Československá akademie věd

FHB – Folia historica bohemica

FRA – Fontes rerum austriacarum

HZ – Historische Zeitschrift

JbLkNÖ - Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich

MÖStA – Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs

NLN – Nakladatelství Lidové noviny

PA – Památky archeologické a místopisné

SAMV – Sborník archivu ministerstva vnitra

SAP – Sborník archivních prací

SČ – Sněmy české

SPN – Státní pedagogické nakladatelství

SSH – Středočeský sborník historický

WBGN – Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit

9. Použité prameny a literatura

Použité prameny:

Praha, Národní archiv:

NA, SM, inv. č. 689, sign. D 1/1, kart. 526 – 538.

NA, SM, inv. č. 690 – 711, sign. D 1/A – Z,Ž, kart. 570 – 585.

NA, SM, inv. č. 961, sign. F 44/1, kart. 755.

NA, SM, inv. č. 1519, sign. J 18/7, kart. 958.

NA, ČDKM I., červenec 1564 – říjen 1576, kart. 58 – 143.

NA, ČDKM IV., sign. Čechy 7 – 10/4, kart. 28 – 36.

NA, ČDKM IV., sign. L – Lov, kart. 131, kn. Lovčice.

Vídeň, Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv:

SA, FHKA, HZAB, č. 18 – 30.

SA, FHKA, GB, č. 311 – 315.

SA, FHKA, GB, č. 115, 119.

Ostatní prameny:

<http://www.biblenet.cz/bible>

Bibli svatá aneb všecka svatá písma Starého i Nového Zákona, Praha 1909.

Edice:

EDELMAYER, Friedrich, KAMMERHOFER, Leopold, MANDLMAYR, Martin C., PRENNER, Walter, VOCELKA Karl G. (Hgg.), Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack, ediert nach CVP 7890, FRA, 1. Abteilung, 13. Band, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1990.

JIREČEK, Josef, JIREČEK, Hermenegild, Zřízení zemská Království českého XVI. věku, Praha 1882.

KALOUSEK, Josef, Řády selské a instrukce hospodářské 1350 – 1626, AČ XXII., Praha 1905.

KOLLMANN, Josef, Berní rejstříky a berně 1567, in: SAP 1963, roč. 13, str. 169 – 246.

LANZINNER, Maximilian, HEIL, Dietmar, Deutsche Reichstagsakten. Reichsversammlungen 1556 – 1662. Der Reichstag zu Augsburg 1566, I. a II. díl, Oldenbourg, Wien München 2002.

PALACKÝ, František, Zřízení zemské království českého, AČ, V. díl, Praha 1862.

PÁNEK, Jaroslav, Václav Březan. Životy posledních Rožmberků, I. díl, Svoboda, Praha 1985.

REZEK, Antonín, Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, sv. 1., Matice česká, Praha 1878.

ROUBÍK, František, Regesta fondu militare I., 1527 – 1589, Praha 1937.

SNĚMY ČESKÉ, sv. I. – IV., Praha 1877 – 1886.

STRAND, Josef, Místra Šimona Plachého z Třebnice Paměti plzeňské, Plzeň 1883.

Použitá literatura:

ANGER, Gilbert, Illustrierte Geschichte der k. und k. Armee, I. díl, Wien 1898.

BAĎURÍK, Jozef, Slovensko v zápase Ferdinanda I. o uhorskú korunu, in: J. Baďurík (ed.), Slovensko a Habsburská monarchia v 16. – 17. storočí, Zborník príspevkov z vedeckého sympózia usporiadaného dňa 22. novembra 1994 v Bratislave, Bratislava 1994, s. 25 – 35.

BERNSTEIN, Peter L, Dějiny zlata, Grada, Praha 2004.

BIBL, Viktor, Maximilian II. Der rätselhafte Kaiser, Avalun, Dresden 1929.

BIRNBAUMOVÁ, Alžběta, Soupis památek historických a uměleckých v Čechách v politickém okrese čáslavském, Archeologická komise při České akademii věd a umění, Praha 1929.

BUCHHOLZ, Werner, Geschichte der öffentlichen Finanzen in Europa in Spätmittelalter und Neuzeit. Darstellung – Analyse – Bibliographie, Akademie, Berlin 1996.

BUCHMANN, Bertrand M., Österreich und das Osmanische Reich. Eine bilaterale Geschichte, Wien 1999.

- BURKE, Peter**, Francouzská revoluce v dějepisectví, NLN, Praha 2004.
- BŮŽEK, Václav**, Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků, České Budějovice 2006.
- TÝŽ**, Rytíři renesančních Čech, Akropolis, Praha 1995.
- TÝŽ**, Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách, Praha 1989.
- BŮŽEK, Václav, HRDLIČKA, Josef, KRÁL, Pavel, VYBÍRAL, Zdeněk**, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Paseka, Praha Litomyšl 2002.
- CAMERON, Rondo**, Stručné ekonomické dějiny světa. Od doby kamenné do současnosti, Victoria Publishing, Praha 1996.
- CYRIL, Helmut**, Der Beitrag der böhmischen Länder und Feldzug 1566, in: R. Lajos (ed.), Szigetvári Emlékkönyv. Szigetvár 1566. Évi Ostromának 400. Évfordulójára, Akadémiai Kiadó, Budapest 1966, s. 269 – 284.
- ČECHURA, Jaroslav**, Žena a peníze ve zlomových časech: Anna Saloména Harantová-Černínová, in: ČNM, řada historická, roč. 174, 2005, č. 3-4, s. 150 – 191.
- EDELMAYER, Friedrich, LANZINNER, Maximilian, RAUSCHER, Peter (Hgg.)**, Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert, Wien 2003.
- EHRENBERG, Richard**, Das Zeitalter der Fugger. Geldkapital und Kreditverkehr im 16. Jahrhunderts, I. a II. díl, Georg Olms, Hildesheim Zürich New York 1990.
- FELLNER, Thomas, KRETSCHMAYR, Heinrich**, Die österreichische Zentralverwaltung, I. díl, von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749), Wien 1907.
- FICHTER, Paula S**, Emperor Maximilian II., Yale University, New Heaven, London 2001.
- GINDELY, Anton**, Geschichte der böhmischen Finanzen von 1526 bis 1618, Dotisk, Wien 1971.
- HELLBLING, Ernst C.**, Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte, Springer, Wien 1956.
- HILDENRAND, Reinhard**, Der Kaiser und seine Bankiers. Ein Beitrag zum Kaiserlichen Finanzwesen des 16. Jahrhunderts. in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), Finanzen und Herrschaft, s. 234 – 245.

HÖDL, Sabine, STANDINGER, Barbara, „Ob mans nicht bei den juden (...) leichter und wolfaier bekommen müege? Juden in den habsburgischen Ländern als kaiserliche Kreditgeber (1520 – 1620), in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft*, s. 246 – 269.

CHOCHOLÁČ, Bronislav, STERNECK, Tomáš, Die landesfürstlichen Finanzen in Mähren in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), *Finanzen und Herrschaft*, s. 123 – 142.

IGGERS, Georg G., Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivity k postmoderní výzvě, NLN, Praha 2002.

JANÁČEK, Josef, Dějiny obchodu v předbělohorské Praze, nakl. Československé akademie věd, Praha 1955.

TÝŽ, Doba předbělohorská. 1526 – 1547, Kniha I., I. – II. díl, Academia, Praha 1971, 1984.

TÝŽ, Fugger und Jooachimstal, in: *Historica VI.*, 1963, s. 109 – 144.

JANÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan, Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost, NLN, Praha 2005.

KAPRAS, Jan, Manželské právo majetkové dle českého práva zemského, Praha 1908.

KING, Margaret L., *Frauen in der Renaissance*, C.H.Beck, München 1993.

KLUČINA, Petr a kol., Vojenské dějiny Československa, II. díl, 1526 – 1918, Naše vojsko, Praha 1986.

KOLOKVIUM o dějinách cen a mezd v 16. a 17. století, Zápisky katedry československých dějin a archivního studia VI., Univerzita Karlova, Praha 1962.

KONTLER, Lászlo, Dějiny Maďarska, NLN, Praha 2001.

KOPECKÝ, Milán, Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova, SPN, Praha 1962.

KOPČAN, Vojtech, Turecké nebezpečnostvo a Slovensko, Veda, Bratislava 1986.

KOSTLÁN; Antonín, „Cenová revoluce“ a její odraz v hospodářském vývoji Čech, in: *FHB 11*, 1987, s. 161 – 212.

TÝŽ, Rozvoj peněžního oběhu v 16. – 18. století, in: F. Vencovský, Z. Jindra, J. Novotný, K. Půlpán, P. Dvořák a kol., *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, Sefira, Praha 1999, s. 30 – 54.

KOVÁČ, Dušan, Dějiny Slovenska, NLN, Praha 1998.

KOZÁKOVÁ, Anděla, Právní postavení ženy v českém právu zemském, Praha 1926.

- KROFTA, Kamil**, My a Maďaři v bojích s Turky, in: Časopis Svobodné školy politických nauk v Praze, roč. 6., 1934.
- KUBÁTOVÁ, Lenka**, K otázkám ústřední a české zemské finanční správy v 16. až 19. století, in: SAP, roč. XXV., 1975, s. 95 – 142.
- KULISCHER, Josef**, Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und der Neuzeit, II. díl, Rütten & Loening, Berlin 1958.
- LE GOFF, Jaques**, Peníze a život. Ekonomika a zbožnost ve středověku, Argo 2005.
- LENDEROVÁ, Milena**, Gender history v českých zemích, in: Česko-slovenská historická ročenka, 2001, s. 139 – 147.
- TÁŽ a kol.**, Eva nejen v ráji, Žena v Čechách od středověku do 19. století, Karolinum, Praha 2002.
- MACEK, Josef**, Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526), I. díl, Hospodářská základna a královská moc, Academia, Praha 1992.
- MAJOROS, Ferenc, RILL, Bernd**, Das Osmanische Reich (1300 – 1922). Die Geschichte einer Grossmacht, Friedrich Pustet, Wien Köln 1994.
- MALÝ, Karel a kol.**, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde, Praha 1997.
- MATULA, Vladimír a kol.**, Dějiny Slovenska, II. díl, 1526 – 1848, Slovenská akademia ved, Bratislava 1987.
- MATUZ, Josef E.**, Das Osmanische Reich. Grundlinien seiner Geschichte, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1985.
- MAUR, Eduard**, Vznik a územní proměny majetkového komplexu českých panovníků ve středních Čechách v 16. a 17. století, in: SSH, roč. 11, 1976, s. 53 – 63.
- MIJATOVIĆ, Anđielko**, Obrana Sigeta. O 420. Obljetnici (1566. – 1986.), Zbornik Kačić, Split 1987.
- MOLNÁR, Amedeo a kol.**, Administrátor Václav Koranda o lichvě, in: Acta reformationem bohemicam illustrantia, Příspěvky k dějinám utrakvismu, Kalich, Praha 1978, s. 129 – 164.
- NEMEŠKAL, Lubomír**, Snahy o mincovní unifikaci v 16. století, Academia 2001.
- NORTH, Douglass C., THOMAS, Robert P.**, The Rise of The Western World. A New Economic History, Cambridge 1973.
- NOŽIČKA, Josef**, Hospodářský a měnový vývoj našich zemí, Orbis, Praha 1946.

OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, X. – XXVI. díl, Praha 1896 - 1996.

PALACKÝ, František, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, V. díl, Praha 1939.

PÁLFFY, Géza, Der Preis für die Verteidigung der Habsburgermonarchie. Die Kosten der Türkenabwehr in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), Finanzen und Herrschaft, s. 20 – 44.

TÝŽ, Die Türkenabwehr in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert – ein Forschungsdesiderat, in: Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse, 1. Halbband, roč. 137, 2002, s. 99 – 132.

PÁNEK, Jaroslav, Knihy habsburské Dvorské pokladny (Hofzahlamtsbücher) jako pramen k dějinám předbělohorského českého státu, in: L. Soukup (ed.), Pocta prof. JUDr. Karlu Malému DrSc. k 65. narozeninám, Praha 1995, s. 173 – 181.

TÝŽ, Maximilian II. als König von Böhmen, in: F. Edelmayer, A. Kohler (Hgg.), Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert, Wien 1992, s. 55 – 69.

TÝŽ, Paměti českého šlechtice z poloviny 16. století. „Sarmancie“ Jana Zajíce z Házmburka, in: FHB 14, 1990, s. 17 – 98.

TÝŽ, Podíl předbělohorského státu na obraně střední Evropy proti osmanské expanzi, in: ČsČH 36, 1988, s. 856 – 872, in: ČsČH 37, 1989, s. 71 – 84.

TÝŽ, Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547 – 1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě, Academia, Praha 1982.

TÝŽ, Úloha předbělohorské Prahy v obraně proti osmanské expanzi, in: Documenta Pragensia, VI/1, Archiv hlavního města Prahy, Praha 1986, s. 150 – 181.

TÝŽ, Vilém z Rožmberka. Politik smíru, Brána, Praha 1998

PEŠÁK, Václav, Dějiny královské české komory od roku 1527, část I., Začátky organizace České komory za Ferdinanda I., sv. III., SAMV, Praha 1930.

TÝŽ, Hospodářství a správa komorních panství v Čechách za Maximiliána II., in: ČDV, roč. 16., 1929, s. 50 – 58, 116 – 134, 195 – 216, 279 – 296.

TÝŽ, Studie k dějinám královské české komory, in: SAMV, sv. VI., Praha 1933, s. 65 – 178.

PLACHT, Otto, České daně, 1517 – 1652, Praha 1924.

PETRÁŇ, Josef, K problémům tzv. „cenové revoluce“ ve střední Evropě, in: Numismatický sborník 8, 1964, s. 47 – 74.

PETRÁŇ, Zdeněk, RADOMĚRSKÝ, Pavel, Encyklopedie české numismatiky, Libri 1996.

PETRITSCH, Ernst D, Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547, in: MÖStA 38, 1985, s. 49-80.

TÝŽ, Tribut oder Ehrengeschenk? Ein Beitrag zu den habsburgisch-osmanischen Beziehungen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, in: WBGN, 20. sv., Verlag für Geschichte und Politik, Wien 1993, s. 49 – 58.

PICKOVÁ, Věra, Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století, in: Historie a vojenství 1963, s. 969 – 1004.

PROFOUS, Antonín, Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, díl II. a IV. Praha 1949.

RAUSCHER, Peter, Die Finanzierung des Kaiserhofes in den zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, in: Frühneuzeit-Info, roč. 12, 2001, sešit 2., str. 49 – 64.

TÝŽ, Quellen der obersten landesfürstlichen Finanzverwaltung in den habsburgischen Ländern (16. Jahrhundert) in: J. Pauser, M. Scheutz, T. Winkelbauer (Hgg.), Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch, Oldenbourg, Wien München 2004, s. 144 – 152.

TÝŽ, Zwischen Ständen und Gläubigen, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Band 41., Oldenbourg, Wien München 2004.

REISENLEITNER, Marcus, Frühe Neuzeit, Reformation und Gegenreformation. Darstellung, Forschungsüberblick, Quellen und Literatur, Studien-Verlag, Innsbruck Wien München 2000.

REZEK, Antonín, Statky skonfiskované r. 1547 a jejich rozprodávání, in: PA X., XII, roč. 1874 – 1877, 1882 – 1884, s. 451 – 482, 163 – 172.

TÝŽ, Zvolení Ferdinanda za krále českého, in: ČČM, roč. L., 1886, s. 494 – 524, 605 – 631.

SAPPER, Christoph, Die Zahlamtsbücher im Hofkammerarchiv (1542 – 1825), in: MÖStA, roč. 35, 1982, s. 404 – 454.

SEDLÁČEK, August, Paměti a doklady o staročeských mírách a vahách, Praha 1923.

SEJBAL, Jiří, Základy peněžního vývoje, Masarykova univerzita, Brno 1997.

SCHLICHTER van Bath, B. H., The Agrarian History of Western Europe. A. D. 500 – 1850, London 1966.

SMOLÍK, Josef (ed.), Smlouva krále Ferdinanda I. s pány Šliky o hory a minci Jáchymovskou, in: PA XX, roč. 1902 - 1903 , s. 333 – 340.

STOLLEIS, Michael, Pecunia nervus rerum. Zur Staatsfinanzierung in der frühen Neuzeit, Vittorio Klosterman, Frankfurt am Main 1983.

ŠIMEK, Eduard, Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století, Studie ČSAV, č. 5, Academia, Praha 1972.

TOMEK, Václav Vladivoj, Dějepis města Prahy, XI. – XXII. díl, Praha 1897 – 1901.

URFUS, Valentin, Právo, úvěr a lichva v minulosti. Uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva, Universita J. E. Purkyně, Brno 1975.

VANČURA, Jindřich, Dějiny někdejšího královského města Klatov, II. díl, sv. 2, Klatovy 1927.

VIKTORA, Viktor, Z rané protireformace v Plzni, in: Plž. Plzeňský literární život, roč. 2, 2003, č. 6, s. 22.

VOLF, Miloslav, Královský důchod a úvěr v XVI. století, in: ČČH 48-49, 1947 – 1948, s. 110 – 171.

TÝŽ, Nástin správy české berně v době předbělohorské, SČ XI., 2/1, Praha 1941.

VOREL, Petr, Landesfinanzen und Währung in Böhmen: Finanz- und Münzpolitik im Spannungsfeld von Ständen und Königtum während der Regierung Ferdinands I. und Maximilians II., in: F. Edelmayer, M. Lanzinner, P. Rauscher (Hgg.), Finanzen und Herrschaft, s. 186 – 214.

TÝŽ, Monetary Circulation in Central Europe at the Beginning of the Early Modern Age. Attempts to Establish a Shared Currency as an Aspect of the Political Culture of the 16th Century (1524 – 1576), Monographica VI, Pardubice 2006.

TÝŽ, Od českého tolaru ke světovému dolaru. Zrození tolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16. – 20. století, Rybka, Praha 2003.

TÝŽ, Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích, Rybka, Praha 2000.

TÝŽ, Úvěr, peníze a finanční transakce české a moravské aristokracie při cestách do zahraničí v polovině 16. století, in: ČČH, roč. 96, 1998, s. 754 – 778.

TÝŽ, Velké dějiny zemí koruny české, VII. díl, 1526 – 1618, Paseka, Praha Litomyšl 2005.

WAGNER, Georg, Maximilian II. Der Wiener Hof und die Belagerung von Sziget, in: R. Lajos (ed.), Szigetvári Emlékkönyv. Szigetvár 1566. Évi Ostromának 400. Évfordulójára, Akadémiai Kiadó, Budapest 1966, s. 237 – 268.

WALTER, Friedrich, Die sogenannten Gedenkbücher des Wiener Hofkammerarchives, in: AZ, 1934, s. 137 – 158.

WANDYCZ, Piotr S, Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti. Cena svobody, Academia, Praha 2002.

WIESNER, Merry E, Women and Gender in Early Modern Europe, Cambridge University Press, Cambridge 1991.

WINKELBAUER, Thomas, Österreichische Geschichte 1522 – 1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter, I. díl, Ueberreuter, Wien 2003.

10. The Summary

The Credit Policy of Maximilian II. (1564 – 1576) with special view to Bohemia is an overlooked theme. Also whole personality of the emperor is in the shadow of his more known relations, the father Ferdinand I. and the son Rudolf II. A last work, which was specialized in an economic and a credit policy, is over sixty years old. Therefore I have to use foreign studies, which are linked with the international project named A Financial and Economic Policy of the first Habsburgs.

I have chosen this theme, because I had written a study about the king's credit policy in 1574 and 1575 in 2005. This study is divided into five parts, An Introduction, The Survey of Sources and Literatures, The Financial and Economic Policy, The Campaign in 1566, Eliška z Landštejna na Tuchorazi and Magdalena z Brodějovic as Examples of Creditors.

The first expert chapter is The Financial and Economic Policy. In this issue I would like to introduce an administration of Maximilian's revenues and expenses. I have given consideration to offices and officers, chamber's possessions, credits, fiscal systems in the second part of the XVI.th century, a phenomenon of loan. I would like to give notice of elaborate lists of loans and creditors and a new detected chamber's instruction at 12. January 1571.

The second chapter is based on a campaign against Turks in 1566. At first I had to work up the whole process of confrontation between Turks and Habsburgs. Then I tried to estimate the greatness of Habsburg's costs with special view to Bohemian lands. I described problems of tax's collection in this year and problems of the loan in detail. This part brings tabs of loans.

The third issue of my study is a description of two "typical" creditors. I would like to connect this part with a circus of the exploration about the women in the Early Modern Times. As my work proved, all of them were widows, because they had the largest freedom in this part of their lives. The case of Eliška z Landštejna also proved connections between political elites, including a connection to an archduke Ferdinand of Tyrol.

Jméno uživatele	Jiří Chmelař
Škola, fakulta, katedra	Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin
Bydliště uživatele	Amforová 1897/20, Praha 13, 155 00
Datum	1. srpna 2007
Podpis	